

Forord

Ideen til denne rapport stammer fra mange samtaler på flere konferencer, som Social- og sundhedsklubben i Århus traditionelt afholder. Ikke på den måde, at rapportens tema har indgået i de formelle dagsordner, hvilket faktisk i sig selv er en pointe. Temaet blev først tema, fordi bestyrelsesmedlemmerne med deres mange sjove og spændende anekdoter igen og igen vendte tilbage til, hvordan de egentlig var havnet i faget. Temaet blev, selv om det ikke tog form af et egentligt tema, taget op igen og igen næsten som en ny tradition for det sociale samvær efter afviklingen af de formelle møder.

Som konsulent i FOA Århus med et mangeårigt tæt samarbejde med tillidsrepræsentanterne (TR) indenfor ældreområdet blev jeg over adskillige år inviteret med til konferencerne, og de nævnte samtaler begyndt at tage form som en slags interview. Både bestyrelsesmedlemmerne og jeg selv fandt deres historier og andre, de kunne referere til, spændende. Flere af de angiveligt særegne kulturtræk i "hjælpergruppen" fik både menneskelig og historisk fylde, fordi de blev fortalt gennem livshistorier, som også viste bestemte livsformer. Eller sagt mere ligefremt: hvor "hjelperne" egentlig havde levet deres liv, før de kom indenfor området, som først senere blev et fag.

Noget af det, der gik igen i de historier og livsbeskrivelser, som blev lagt på bordet, var hvor tilfældigt, indgangen til området egentligt havde været. Nogen skulle bare have et job, og jobbet som hjemmehjælper kunne være en mulighed, og i øvrigt kendte man eller anden, som anbefalede. Eller man var uddannet i et helt andet fag, som man af den ene eller den anden grund var blevet træt af, og så kunne man "jo altid prøve hjemmehjælperjobbet som en mulighed eller overgangsløsning.

Spørgsmålet blev så ganske naturligt: hvordan ser det mon ud i dag? Er billedet anderledes? Tæller de mange selvoplevede eller refererede historier fra dengang alene for de ældre grupper af Social- og sundhedshjælper? Ser billedet helt anderledes ud i dag? Spørgsmålene fik af gode grunde mange svar, som for det meste var baseret på mange gisninger og anekdotiske henvisninger til praktiske erfaringer, og hvad man nu havde hørt.

Med til historien hører også en ganske særegen fremstillingsform, der gik igen fra person til person. Livshistorierne både de selvoplevede og refererede blev fortalt ganske nøgternt. Ganske usminket og uden referencer til de mange plusord, der anvendes i dagens behandling af området. Man fortalte også meget humoristisk om, hvordan man rent praktisk kom ind i området, og hvordan man som indenfor så mange ufaglærte arbejdsområde måtte forlade sig på sine erfaringer og intuition for at løse de helt nye opgaver. Hvad man i øvrigt i eget livsforløb havde været vant til. Som en slags problemløsning/opgaveløsning efter "det forhåndenværende søms princip".

Eller sagt på en anden måde. Der var ikke mange formaliserede procedurer for, hvordan hjemmeplejen skulle udføres. For en stor dels vedkommende var man overladt til sig selv eller til sammen med kolleger at finde hensigtsmæssige/praktiske måder at løse opgaverne på. Det foregik altid ganske hverdagspræget, som var man ”husmor” på arbejde, hvilket bl.a. betød, at man i det daglige anvendte et meget situations- og kontekstpræget sprog og relativt få formaliserede officielle begreber. I dag vil man nok kalde hjemmehjælpernes måde at arbejde på dengang i 1980’erne og 90’erne udpræget relationsarbejde. Det ord kendte man ikke dengang. Man talte med borgerne om de praktiske opgaver der skulle løses og tog konkret bestik af borgernes situation og individuelle forskelligheder. Det drejede sig om ”at lure den enkelte borgers behov, vaner og væremåde af”. Den måde at arbejde på aflejrte sig selvfølgelig også i den interne kommunikation mellem ”hjælperne” hvilket angiveligt har sat sit kulturpræg helt frem til i dag, selv om præget selvfølgelig har ændret udtryksformer fra hjemmehjælpens og ældreplejens spæde start op gennem de mange ændringer og professionalisering af ældreplejen, som man møder den i dag.

I de mange samtaler talte man ofte de aktuelle vilkår indenfor området. Især blev der henvist til de mange regler og ikke mindst til ”hjælpernes” reducerede selvbestemmelse, der opleves som et betydningsfuldt kompetencetab. Et forhold der blev tydeligt og frustrerende efter vedtagelse af frit valgs loven og det, der populært kaldes tidstyranniet, hvor arbejdet opstykker i pakker af enkeltydelser. Selv om det hovedsageligt vedrører hjemmeplejen, har frit valgs lovens mange bestemmelser og handlingsbegrænsninger også virket ind på arbejdsbetingelserne på plejehjemmene.

En ganske interessant observation fremkom i flere af deltagerne indbyrdes diskussioner. Det drejer sig om forskellen i områdets omdømme i dag og tidligere. Udtrykket ”tørre røv på de gamle”, som ganske indlysende er en nedvurdering af faget i dag, forekom stort set ikke tidligere. Heller ikke i omverdens opfattelse af arbejdet indenfor ældreområdet. Omsorg med hvad dertil hører blev ikke opfattet som en selvstændig disciplin. Omsorg lå indbygget i husmoder- og familierollen eller i lokalområdekulturen, og det var den man naturligt bragte med ind i jobbet som hjemmehjælper. Ifølge deltagerne er udtrykket blev udbredt i takt med fagets professionalisering og øgede kompleksitet, herunder de almene forventninger til pasningen af de ældre. Hertil kommer selvfølgelig også, at de borgere, der tildeles hjælp i dag, er betydeligt ”tungere” end tidligere.

Som iagttagere og selvbestaltede interviewer, hvilket sjovt nok faldt alle deltagerne naturligt, slog det mig, hvor fragmenteret og anekdotisk funderet deltagerne selvforståelse egentlig var. Midt i alle historierne og den narrative

måde at tale og diskutere på slog det mig, hvor få gange man egentlig gav et sammenhængende billede af gruppens kompetencer, indsigter og erfaringer. Dels yder udtryksmåderne ofte den faktiske kunnen tilstrækkelig retfærdighed, og dels skulle jeg stille det samme spørgsmål flere gange eller fra forskellige vinkler for at danne mig et klart billede af arbejdsområdet og de givne betingelser, hvorimod fremstillingen af deres livsforløb blev formuleret ganske flydende og ikke mindst spændende.

De mange drøftelser og samarbejdet med TR gennem adskillige år mandede ud i det spørgsmål, som til sidst blev overskriften på nærværende rapport: ”Hvordan blev jeg Social- og sundhedshjælper”? Sideløbende med de mange samtaler, der forløb over flere år en gang om året, fulgte jeg som konsulent i FOA Århus de forskellige analyser af området beskrevet i flere mere eller mindre relevante rapporter bl.a. fra forskningsenheden VIVE. Flere af rapporterne blev også drøftet med deltagerne, men det forekom ikke, som havde de den store interesse eller betydning for deltagerne. Ofte og måske lidt for ofte blev rapporterne affejet som ligegyldige eller ude af trit med den oplevede virkelighed. Man havde nok den måske skjulte holdning, at de rapporter ikke vedkom dem, men først og fremmest var adresseret til de politiske beslutningstagere, forvaltningscheferne og hele randen af konsulenter, der talte som ”videnspersoner”. En holdning skønsomt blandet af frustration over ”at blive talt til og ikke med” og ironisk distance, fordi man nok bedst selv vidste, hvad der praktisk skulle gøres i det daglige. Men nok så meget en holdning præget af et forsvar mod den mediedrevne kritik af området og slet skjulte kritik af Social- og sundhedshjælper gruppen for ikke at sige indforståede nedvurdering.

Som en ganske naturlig følge af de mange observationer og fortællinger samt defensive holdning til de forskellige undersøgelsesrapporter, foreslog jeg Social- og sundhedshjælperklubbens bestyrelse, at den fik udarbejdet sin egen rapport med arbejdstitlen: Hvor blev jeg social- og sundhedshjælper? Dels for at indfange deres egen historie og dels for om muligt at beskrive en forbindelse mellem ”hjælpernes” livsforhold og livsformer og den særegne ”hjælperkultur”, som på godt og undt karakteriserer gruppen.

Forslaget blev modtaget og vedtaget og ikke mindst grundigt drøftet. Det skulle netop ikke være en undersøgelse af motiverne bag valget af faget men af vejen til faget. Bevæggrunden for den tilgang var og er, at interviewpersoner i formaliserede undersøgelser ofte svarer ind i en tidsbunden værdidiskurs, som ikke nødvendigvis dækker de faktiske forhold og motiver.

Da jeg tidligere havde gennemført en række andre formaliserede interviews med både Social- og sundhedshjælper og Social- og sundhedsassistenter samt havde et forholdsvis indgående kendskab til ældreområdet, lå det ligefor

at anvende formaliserede og strukturerede kvalitative interviews. For så også at anlægge en historisk vinkel og forsøgsvis besvare spørgsmålet om, hvordan social- og sundhedshjælperne over tid frem til i dag har fundet vej til faget – nærmere bestemt, hvor eller lidt forholdene har ændret sig, blev det besluttet, at interviewene skulle være intergenerationelle. Dvs. at interviewpersonerne skulle opdeles i tre generationsgrupper men interviewes efter samme skema. Det redegøres der nærmere for i metodeafsnittet, herunder rekruttering og interviewvilkår.

Selve rapporten er opbygget på følgende måde:

1. Efter forordet kommer der en introduktion, hvor de forskellige offentlige rapporter om området med specifikt fokus på Social- og sundhedshjælper/assistent gruppen kort gennemgås og kommenteres. Introduktionen indeholder også en kort opsummering af selve undersøgelsen uden dog at præsentere konklusionerne.
2. Efterfølgende afsnit er en udbygget redegørelse- og diskussion af den anvendte undersøgelsesmetode.
3. Det centrale og længste afsnit i rapporten er selvfølgelig de transskriberede og kondenserede interviews (fire i alt gennemført over en periode på seks måneder). De fire interviewresultater er opdelt og formuleret på en sådan måde, at de kan læses sammenhængende som en historisk fremadskridende fortælling fortalt af tre generationer.
4. Rapporten afsluttes med overordnede konklusioner og perspektiveringer, som dog ikke skal opfattes som udtømmende. Særligt perspektiveringerne antager form af oplæg til videre undersøgelse/drøftelse og forhåbentligt øget selvforståelse for den gruppe, som rapporten henvender sig til.

Afslutningsvis skal jeg gøre opmærksom på, at det hører med til historien, at jeg i 2015 anvendte en tilnærmelsesmæssig lignende metode ved at undersøge af Social- og sundhedshjælpernes realkompetencer. Undersøgelsen var dengang bestilt og finansieret af FOA Århus og Social- og sundhedshjælperklubben. Daværende undersøgelse indeholdt ikke noget historisk perspektiv og livsformsbeskrivelse men fokuserede alene på afdækningen af ”hjælpernes” synlige og mindre synlige kompetencer her og nu. Altså indenfor den aktuelle kontekst. Nærværende undersøgelse og rapport er i vis forstand en opfølgning på den første, selv om temaet er formet selvstændigt og uden direkte reference til den foregående undersøgelse og rapport.

Tilbage er der kun at sige god læselyst og tak til interviewdeltagerne for deres engagerede deltagelse og tålmodige accept af interviewformens vridemaskine.

Introduktion til rapporten

Indenfor de sidste ti år er det kommet mere fokus på ældreområdet og vilkårene her indenfor. Det gælder både for de ældre, der enten modtager hjemmehjælp eller bor i plejeboliger. Men det gælder faktisk også den store gruppe af ældre, som ikke benytter sig af offentlig støtte i den ene eller den anden form. Den gruppe er langt den største. Ikke desto mindre har mange overskrifter på den politiske dagsorden enten antydnet eller decideret udbasuneret, at de ældre er en udfordring eller en direkte byrde for samfundet. Hverken politikere, medierne eller endog forskere har holdt tilbage for at tale om ”ældrebyrden”.

Når der her indledes med den konstatering, skyldes det indlysende nok, at en sådan offentlig diskurs har indflydelse på befolkningens syn på de ældre i almindelighed og især på hele ældreområdet i særdeleshed. Det vil også være naivt at tro, at de gængse omtaler af området ikke også påvirker personalet og dets selv vurdering. Men ikke nok med det, må det antages, at det almene syn på ældregruppen og det institutionelle ældreområde også påvirker de forskere, der har haft til opgave at kortlægge området eller analysere specifikke problemstillinger. Forskere arbejder jo ikke i et lufttomt rum men arbejder som alle andre ud fra og ind i en ganske bestemt forståelsesramme.

Rapporter om området

Med det in mente og som forståelsesbagtæppe forekommer det rimeligt her at nævne og kort kommentere de rapporter, der seriøst har analyseret forskellige aspekter af ældreområdet eller endog ældreområdet som helhed.

Her vil alene de rapporter, som har fokus på social- og sundhedspersonalet – altså social- og sundhedshjælpere (SSH) og social- og sundhedsassistenter (SSA), blive behandlet. Og til med kun de vigtigste. Undersøgelserne og rapporterne er enten foretaget og udarbejdet af AKF (Anvendt kommunal forskning) eller VIVE forskningsenhed. Der er foretaget ned nedslag på fire rapporter. Rapporterne er offentliggjort henholdsvis i 2010, 2021, 2022 og 2023.

Udgivelsesårene er ikke helt tilfældige. Rapporterne fokuserer nemlig på rekrutterings- og fastholdelsesproblemer og den meget omtalte udbrændthedsproblematik blandt plejepersonalet. Rapporterne taler uden at nævne det eksplicit ind i den meget aktuelle problemstilling vedr. social- og sundhedspersonalets fortrinsvise deltidsansættelse. Kun 14% af personalet er ansat i fuldtidsstillinger. De øvrige 86% er ansat på forskellige timebrøker med hovedvægten placeret på 29 timer eller deromkring. Forklaringerne på dette forhold er mange, men hårdt arbejde, nedslidningsrisiko, udbrændthed indgår i forklaringsbatteriet. Knap så meget omtalt er faktisk også det forhold,

at ledelserne også har måtte skæve til de stramme budgetter, når det samlede timetal skulle udregnes og fordeles.

Undersøgelserne og rapportererne fordeler sig mellem to rapporter, hvis hovedformål har været at undersøge vilkårene for øget rekruttering og bedre fastholdelse af social- og sundhedspersonalet. En tredje rapport har undersøgt et noget omstridt begreb – ”omsorgstræthed”. Det hører med, at både de involverede ledere og medarbejdere ikke anerkender begrebet, men hellere anvender begreber som træthed, udbrændthed eller blot nedslidthed.

Den sidste rapport har til formål at afdække hele det institutionelle ældreområde og indenfor dette social- og sundhedspersonalets vilkår, uddannelsernes udvikling samt områdets struktur og praktiske organisering. I egen ret er det en absolut betydningsfuld rapport, der som den eneste giver et samlet indblik i hele området både hvad angår fagets og områdets udvikling, problemstillinger, udvikling af uddannelserne og spændingerne mellem ældreplejens organisering, ledelse og forvaltning, og social- og sundhedshjælpens praktiske møde med borgerne, herunder samarbejdet med de andre faggrupper.

Et historisk afsnit

Fælles for de fire nævnte rapporter og i øvrigt også for flere andre, som ikke er medtaget her, gælder det, at de ikke eksplicit opererer med en historisk vinkel. Det betyder, at vinklingerne bliver snævret ind af en meget begrænset kontekst, og at det er vanskeligt at få et indblik i, hvorfor de givne forhold og status ser ud, som de gør. Det har som konsekvens, at flere andre mulige forklaringsfaktorer udelades, hvorfor handlingsfeltet af samme grund også indsnævres. Ydermere er det problematisk at de systemiske betingelser, som trods alt har en ret afgørende indflydelse på aktørdimensionen, kun behandles meget generelt og abstrakt som en nærmest tidsubestemt baggrund, som både en rationel og delvist uforanderlig. Problemfelterne forskydes af samme grund næsten entydigt til handlingsleddet. Det mulige misforhold træder især tydeligt frem i de to rapporter, der beskæftiger sig med rekrutterings- og fastholdelsesproblematikken. Mere om det længere ned.

I den udstrækning rapporterene enten anvender historiske referencer eller decideret beskæftiger sig med områdets- og social- og sundhedsfagets udvikling, som den vigtigste af rapporterene gør, sker det alene ud med en institutionshistorisk vinkel. Det vil f.eks. sige, at udviklingen indenfor selve ældreområdets funktionelle opbygning og rationale beskrives historisk indenfor egne grænser. Der refereres ikke til den øvrige samfundsudvikling og de ændre syn på forskellige velfærdsproblemstillinger eller på velfærdsinstitutionerne i almindelighed. Naturligt nok beskrives udviklingen af social- og sundhedspersonalets uddannelser og efteruddannelser også

snævert i forhold til de ændrede krav indenfor ældreområdet og indenfor de sidste år det samlede sundhedsvæsen.

Der er med andre ord tale om fortrinsvis tekniske undersøgelsesdesign, hvor en række vanskeligere håndgribelige om end ret vigtige variabler som eksempel værdier (gruppeværdier og samfundsværdier) og kulturmønstre enten udelukkes eller behandles så generelt, at de faktisk ikke siger ret meget. Den tilgang i de kvantitative dele af undersøgelserne, som angiveligt har systeminteresse, opvejes ikke af de medtagne kvalitative interviews, der for det første ikke har en veldefineret kontekst, og for det andet er interviews, hvor deltagerne naturligt nok taler ud fra eller ind i den toneangivne dagsdiskurs. Dvs. den aktuelt og almindeligt forekommende opfattelse og omtale af området. (lidt polemisk formuleret: ”man siger det, de gerne vil høre”).

Men der er en verden udenfor Verona. Der er ganske bestemte historiske grunde til, at et offentligt funktionsområde har den udformning, den struktur og indre dynamik, som en given undersøgelse beskæftiger sig med. Der anlægges et kontekstbegrænset tværsnit, hvilket er forståeligt ud fra et operationelt perspektiv men skygger beklageligvis for en række mere generelle samfundstrends, der kunne give undersøgelserne og de efterfølgende konklusioner og handlingsanvisninger flere vigtige nuancer og større dybde bl.a. de kulturbestemte formidlingers betydning.

Ud fra den opfattelse medtages der i denne rapport et helt afsnit, der beskæftiger sig med det institutionelle ældreområdes udvikling. Det gælder udviklingen på lovgivningsområdet. Lovbehandlingen og ikke mindst både det politiske og det almene syn på ældre og i særdeleshed det personale og dets kvalifikationer, der har skulle udfylde de lovbestemte funktioner. F.eks. rekrutteringsgrundlag. Behov for uddannelse. Kønsperspektivet og i det hele taget hvilken form for hjælp, de ældre måtte have behov for. I den sammenhæng er det ikke helt uinteressant, hvordan samtiden har set på de ældre og udførelsen af den hjælp og støtte, de ældre havde brug for. Der er eksempelvis noget af et stykke vej mellem synet på funktionskravene i den første hjemmehjælpslov til det i dag meget fremherskende fokus på ”det nære sundhedsvæsen”, hvor den kliniske orientering bliver mere og mere fremherskende og delvist fortrænger set sociale aspekt, som var fremherskende for 30-40 år siden.

Den udvikling har selvfølgelig haft betydning for funktions- og ansættelseskravene for social- og sundhedspersonalet. På uddannelsesområdets løbende udvikling og tilpasning. Det er selvfølgelig. Mindre selvfølgelig og af samme grund mindre undersøgt er de mere diskrete ændringer i social- og sundhedspersonalets selvforståelse, relationer til de ældre og ikke mindst oplevede status både indenfor systemet og ikke mindst

ude i samfundet i almindelighed. Måske, måske ikke har de ændrede vilkår og subjektive oplevelser og egen kultur haft en større betydning for fagets faktiske og reale udvikling, herunder daglig praksis end antaget.

For også at sætte lys på den dimension, beskæftiger det historiske afsnit sig med udviklingen fra den første lov om husmoderafløsning fra 1949 til den endelige formalisering af funktionsområdet/faget og de senere tilknyttede uddannelser, herunder de indbyggede modsætninger mellem private/personlige og offentligt anerkendte kompetencer. Et område og spændingsfelt af stor betydning men ikke undersøgt nærmere og af samme grund ikke velbeskrevet. Der foreligger faktisk ikke meget litteratur om hjemmehjælpens spædebegyndelse og udviklingen de første årtier.

Heldigvis er vi dog i den situation, at Jørgen Henrik Petersen i 2008 udgav bogen *Hjemmehjælpens historie*.¹ Bogen indeholder en tæt beskrivelse af hjemmehjælpens forskellige udviklingsfaser og den politiske behandling i Folketinget over en periode på tredive år. Herunder de forskellige politiske og udbredte synspunkter og holdninger, der blev fremført under de forskellige lovbehandlinger. Med de mange meget konkrete referencer til lovbehandlingen, de politiske indstilling og argumentation har det været muligt at danne sig et ret præcist billede af de holdninger i samfundet, der har ligget til grund for ældreområdets udvikling, og som selvfølgelig også har lagt tråde ind i formgivningen af funktionsområdet og præget både rekruttering af og krav til det ansatte personale og ikke mindst præget den oprindelige arbejdskultur, som uanset den markante udvikling indenfor ældreplejen frem til i dag ikke ser ud til at have sluppet sit tag.

Andre interessante kilder til rapportens historiske afsnit er fundet i *Dansk Velfærdshistorie* bind V og VI og *Dansk Socialhistorie* bind 7.²

---

¹ Jørn Henrik Petersen: *Hjemmehjælpens historie; ideer, holdninger, handlinger*. 2008

² *Dansk velfærdshistorie* bind V og VI, perioden 1973-1993, redaktion Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen, Niels Finn Christiansen. 2013
Dansk Socialhistorie bind 7 *Velfærdsstaten 1940 – 78*, Svend Aage Hansen, Ingrid Henriksen. 1980

Kort gennemgang af fire rapporter med fokus på social- og sundhedspersonalet

I dette afsnit gennemgås meget kort fire rapporter, der sammenlagt men ikke nødvendigvis hver for sig kaster lys over rekrutteringsvanskeligheder, rammer og vilkår, ældreområdet system- og uddannelsesudvikling samt vilkår, der præger arbejdet for social- og sundhedshjælperne. Det skal understreges, at rapporterne ikke gennemgås i kronologisk orden, men efter tema.

Social- og sundhedsansattes veje på arbejdsmarkedet³

Anvendt Kommunal Forskning (AKF) har med rapporten fra 2010 haft til formål at undersøge social- og sundhedspersonalets vandringer på arbejdsmarkedet. Begrundelsen har været ganske simpel. Mangel på uddannet arbejdskraft og vanskelige fastholdelsesbetingelser. Undersøgelsens formål har således også udstukket ganske bestemte interessefelter på området. Først og fremmest undersøgelse af personalets afgang fra ældreområdet, antallet af stillingsskift og for det andet, hvad er for forhold, der bevirker den konstaterede høje mobilitet. Altså høje stillingsomsætning.

Formelt formuleres formålet således: ”der foreligger ikke i dag en samlet analyse af SOSU’ernes arbejdsmarked. Formålet med dette projekt er derfor at tilvejebringe viden om SOSU’ernes veje på og ind og ud af arbejdsmarkedet og om de faktorer, der ligger bag, herunder deres arbejdsforhold, psykiske arbejdsmiljø/trivsel og efter-videre uddannelse”.

Som det vil fremgå, at undersøgelsen hovedsageligt er en kvantitativ dataundersøgelse kombineret med et ret begrænset antal interviews med henholdsvis social- og sundhedsansatte og nogle få ledere. Interviewene har angiveligt haft til hensigt at kvalificere dataene. Interviewmaterialet er i sig selv for sparsomt til at udsige ret meget mere end visse mulige forklaringer på de indhentede data. De afsluttende anbefalinger i rapportens er af samme grund meget generelle og bidrager ikke med så meget nyt. Måske har det heller ikke været at forvente, idet formålsbeskrivelsen ikke er særligt præcis og alene relaterer grunde ind i systemet og ikke tager forholdene udenfor systemet i betragtning. Eksempelvis sammenligner social- og sundhedspersonalets stillingsomsætning med konjunkturudviklingen på arbejdsmarkedet i almindelighed. Kunne afvandringen fra faget hænge sammen med høj- og lavkonjunkturer eller fremkomsten af helt specifikke

---

³ AKF-rapport Social- og sundhedsansattes veje på arbejdsmarkedet; Torben Pilegaard Jensen, Helle Bendix Lauritzen og Britt Østergaard Larsen. 2010

stillingsmuligheder som under Covid-19, hvor det var let at få velbetalte jobs som testere. En sådan vinkel ville måske også kunne have givet et vist fingerpeg om en særlig beskæftigelses- og ansættelseskultur i målgruppen.

Ikke desto mindre er rapportens vigtigste data meget interessante, og selv om de er indhentet i en periode ca. 15 år tilbage, er der ikke meget, der taler for, at forholdene har ændret sig nævneværdigt.

I 1997 udgjorde halvdelen af arbejdsstyrken ikke uddannet personale 50%. I 2007 var den andel reduceret til 35%. Den har siden været faldende, hvilket angiveligt hænger sammen med de øgede kvalitetskrav. Men det generelle billede er, at de forskellige andele har fluktueret en del. Det samme gælder de tidsbrøker, som de uddannede og ikke uddannede har været ansat på.

Mobiliteten eller stillingsomsætningen blandt social- og sundhedspersonalet er meget højt. 30% af personalet skifter stilling i løbet af et år, mens det tilsvarende tal for den samlede arbejdsstyrke er 17%. Og ifølge Danmarksundersøgelsen⁴ fra 2009 er tallet for andre faggrupper indenfor området også noget lavere. Omsætningen er i øvrigt størst i hjemmeplejen. Det mest interessante er måske, at ud af de 30% sker skiftet af job indenfor fagområdet og for det meste også funktionsområdet, hvorimod ”kun” 10% helt forlader faget og området. Jobskiftet er mest udtalt hos de yngre og nyuddannede, hvor kun 60% er ansat indenfor faget 4 år efter uddannelsens afslutning. Billedet adskiller sig væsentligt fra billedet af sygeplejerskers, læreres og pædagogers jobskift. Her er ca. 82% stadig indenfor faget 4 år efter studiets afslutning.

Desværre beskriver rapporten kun sparsomt selve bevægelsesmønsteret både indenfor og vejen ud af området. Hvad er det f.eks. for jobs, der søges udenfor området, og hvordan har bevægelserne været fra hjemmepleje til plejehjem til bo-enheder mv. Forklaringerne bliver af samme grund meget overordnede. Der refereres til faktorer som psykisk arbejdsmiljø, fysisk belastning, organisering af arbejdet, ledelseskvalitet, kommunikation og konflikter på arbejdspladsen.

Undersøgelsens afsluttende konklusioner og perspektivering peger som forventeligt på: at der overordnet set bør rettes fokus mod at skabe trivsel og et velfungerende psykisk arbejdsmiljø på arbejdspladsen, som karakteriseres ved:

- Lavt sygefravær,
- Begrænset udskiftning,
- Begrænsede fysiske belastninger, lavt konfliktniveau,

---

⁴ Danmarksundersøgelsen er en spørgeskemaundersøgelse der blev gennemført i 2009 blandt 3000 kommunalt- og regionalt ansatte, herunder SOSU ansatte.

- God kommunikation,
- Gode samarbejdsrelation.

Alt i alt en personalepolitik der har et forbedrende fokus på disse vitale områder, og meget længere kommer rapporten ikke. Man kunne godt spørge, om ikke de konklusioner kunne være draget uden undersøgelsen. Det havde nok været mere interessant, hvis rapporten alene på de indhentede data havde lagt op til en større undersøgelse baseret på en bredt anlagt kvalitativ undersøgelse af personalets oplevelser på den ene side og en egentlig rammeanalyse på den anden.

Som afsluttende eksempel kan nævnes, at rapporten flere steder angiver utilfredshed med lederen som en vigtig og gennemgående begrundelse for jobskiftet. Det lyder plausibelt men også meget generelt. Spørgsmålet melder sig imidlertid: gør de samme begrundelser sig gældende for de andre personalegrupper indenfor området. Eller er det et karakteristikum for social- og sundhedspersonalet. I givet fald hvad er så begrundelsen? Eller skyldes det udfordringer i ledelseskvaliteten eller lederens rammebetingelser for at lede, som f.eks. adskiller sig ledelsesbetingelserne indenfor de andre fagområder.

Lige som de sparsomme analyser af vandringmønsteret bidrager analysen eller manglen på samme af de nævnte fokuspunkter ikke det store til at forklare de bagved liggende grunde til Social- og sundhedspersonalets veje på arbejdsmarkedet. Rapporten giver en udmærket datasamling men udnytter dem ikke til nærmere at beskrive vejene – hvor det sidste måske er det mest interessante. Når hovedparten af de interviewede som begrundelse for at søge indenfor området som ønsket om flere udfordringer, ønsket om ”at gøre en forskel” og hjælpe mennesker med behov for omsorg mv., forlader de så området på grund af skuffede forventninger, hvilket ikke er et helt uvæsentligt spørgsmål set i en fastholdelsesoptik.

”I interviewundersøgelsen beskrives variation i arbejdet og fortsatte faglige udfordringer som centralt for de SOSU-ansattes ønske om at blive i ansættelsen. Flere af de interviewede, som repræsenterer den erfarne gruppe, har aktivt opsøgt opgaver, der eksempelvis består i vejledning af praktikanter og elever, arbejdsplanlægning, forflytningsvejledning samt eftervidereuddannelse indenfor en række forskellige temaer”. Men de udtalelser/svar kunne vel gøre sig gældende for de fleste andre faggrupper bl.a. hvad angår motiverne for at forblive i faget eller indenfor de respektive funktionsområder. Spørgsmålet er så, om eventuelt fraværet af muligheder for at tilfredsstille de nævnte ambitioner kan forklare eller bidrage til at forklare den meget høje stillingsomsætning i faggruppen set i forhold til andre faggrupper?

Tilsvarende kunne en grundigere analyse af personalegruppens tidligere erhvervserfaringer og karakteren af disse have bidraget til en forståelse af bevægemønstret. Kort sagt er de instanser og ledere indenfor området, som har efterspurgt praktiske redskaber til at rekruttere og fastholde social- og sundhedspersonale ikke blevet præsenteret for analyser og anbefalinger, som de kunne bruge i bestræbelserne for at øge fastholdelsesprocenten og rekrutteringen.

Analyse af social- og sundhedsfagenes image og imageudfordringer⁵

I forordet til ovennævnte rapport fremgår som begrundelse for undersøgelsen: at ”alene i 2021 var der knap 17.000 forgæves rekrutteringer indenfor social- og sundhedsfagene. Det svarer til, at 45% af alle forsøg på at besætte en social- og sundhedshjælperstilling og tilsvarende 38% for social- og sundhedsassistenternes vedkommende, var forgæves eller blev besat af medarbejdere uden de efterspurgte kvalifikationer”. (her gælder interessen alene social- og sundhedshjælperne).

”På den baggrund har Sundhedsstyrelsen bedt VIVE undersøge social- og sundhedsfagenes image og imageudfordringer”, hvilket oplagt må bero på den antagelse, at imageudfordringerne har en betydelig indflydelse på de nævnte rekrutterings- og ikke mindst fastholdelsesproblemer. Med andre samme tema som i den foran nævnte undersøgelse men med et noget anderledes udgangspunkt.

Indledningen til rapporten beskriver formålet således: ”Formålet med denne undersøgelse er at skabe viden om social- og sundhedsfagenes image med henblik på at øge rekrutteringen til og fastholdelse i fagene”. Kort og godt har undersøgelsen alene til formål at undersøge imageproblemerne/udfordringerne og eventuelt fordomme, som de forekommer og ikke de bagved liggende årsager til de verserende imageproblemer. Hensigten har været at skabe øget viden om:

- Viden om fagets image,
- Viden om, hvad der konstituerer de kendte fordomme,
- Viden om, hvordan image påvirker rekruttering og fastholdelse,
- Pege på mulige indsatsområder for at fremme et positivt image.

Undersøgelsen har med andre ord det udgangspunkt, at områdets image har stor betydning for rekrutteringen, og at imageudfordringerne bl.a. kan henføres til fordomme eller ringe almen viden om området, der tangerer uvidenhed. Med det udgangspunkt ligger det selvfølgelig lige for at opbygge grundlaget for egentlige oplysningskampagner til forbedring af områdets image.

---

⁵ Vive rapport om: Social- og sundhedsfagenes image og imageudfordringer; rekruttering til og fastholdelse i social- og sundhedsfagene. Heidi Hesselberg Lauritzen, Maya Christiane Flensborg Jensen, Mikkel Giver Kjer og Michjella Ida Mikuta. 2022.

Man skelner naturligt nok mellem negativ image og positiv image. Til det negative image hører stigmatiserende og negative associationer så som ”at tørre røv”, beskidt arbejde, dårligt arbejdsmiljø, nedslidning, lav løn, skæve arbejdstider, stort arbejdspress, og at medarbejderne indenfor området ikke har haft kvalifikationer til andet. At arbejde indenfor området er sidste udvej på arbejdsmarkedet.

Omvendt er det positive image forbundet med akutte og komplekse arbejdsopgaver, som kræver mange social- og sundhedsfaglige kompetencer, som forudsætning for engageret daglig omsorgsarbejde, hvor man gør en positiv forskel.

Ifølge undersøgelsen udgør faktorerne bag det negative image størstedelen af medie billedet, og hvad der tales om i almindelighed i befolkningen. Når de adspurgte skal fortælle, hvor og hvordan de konfronteres med det negative billede henvises der til: medierne, deres familie, venner, tidligere klassekammerater fra folkeskolen og studievejledere m.fl. Især henvises der til mediernes betydning, som i flere år har beskæftiget sig med ”skandalesager” indenfor området. Af de undersøgte artikler har 69 af de 92 læste artikler bidraget til det negative image. En del af artiklerne har især beskæftiget sig med de potentielle målgruppers forudsætninger eller mangel på samme samt optagelseskravene: ”man skal næsten udeblive fra eksamen for ikke at bestå”, ”en losseplads for umotiverede langtidsledige, bistandsklienter og flygtninge”, ”uddannelsen er kun for sociale tabere, der ikke har evner til andet”. Altså ”kan du ikke blive andet, kan du altid blive social- og sundhedshjælper”. Et lidet flatterende billede, som ikke desto mindre er mere eller mindre alment i medie billedet om end i omskrevne og indirekte vendinger. Billedet flugter ganske godt med det billede, der blev vist i Magistraten for sundhed og omsorgs lille omverdens undersøgelse fra 2015 blandt folkeskoleelever på sidste klassetrin.

For størstedelen af de interviewede gælder det også, at de er blevet ”pushet” (presset) ud af tidligere studie- eller beskæftigelsesforløb og ind i faget og ind på ældreområdet. Ofte har det i tilknytning hertil også været en erhvervet øget viden om faget og fagets udviklingsmuligheder, der har gjort udslaget. Det gennemgående træk i den forbindelse er, at det har været bekendtskabskreds eller familiemedlemmer, der har kunne tale de positive sider frem og motivere dem til at søge ind i området og faget.

Rapporten konkluderer, at der skulle være grundlag for at anbefale forskellige kampagner for at ændre image bredt og øge rekrutteringsgrundlaget, hvilket selvfølgelig logisk følger undersøgelsens opdrag, udgangspunkt og fokus. Det drejer sig simpelthen om at styrke fremstillingen af de positive aspekter og mane de negative i jorden.

Et helt almindeligt koncept for oplysningskampagner. Rapporten lægger på det grundlag op til:

- Retvisende titler og udvikling af sprog, der dækker fagets faktiske indhold,
- Øget fokus på folkeoplysning og formidling af de gode historier,
- Øget fokus på det mediestrategiske arbejde,
- Bedre samarbejde mellem folkeskolerne, ungdomsuddannelser og social- og sundhedsuddannelserne,
- Skærpet fokus på strukturelle rammer indenfor området,
- Oplysning og øget kendskab blandt voksne rekrutteringsmålgrupper,
- Fokus på at sikre en ensartet og tydelig ansvars- og opgavefordeling,
- Styrke overgangen mellem skole og praktikforløb.

Som djævlens advokat kunne man stille det spørgsmål, om det fremherskende negative image alene bygger på ophobede fordomme, eller om der skulle være noget om snakken. Ikke at det skulle være tilfældet. Men det er rapportens svaghed, at hverken formålet eller undersøgelsesdesignet lægger op til en undersøgelse af en eventuel faktorforbindelse mellem virkelighed og forestillinger. Og her hjælper det ikke stort, at de interviewede selv vurderer deres arbejde som vigtigt, og at de får stor anerkendelse i deres daglige omsorgsindsats overfor sårbare mennesker. De mener også selv at besidde et stort ansvar, som burde afføde et helt andet positivt image end tilfældet er.

Selv fortæller flere af de interviewede, at de har haft skole- og uddannelsesproblemer bl.a. på grund af ordblindhed og af samme grund ikke haft den store selvtillid og tro på, at de kunne klare andet end uddannelsen til social- og sundhedshjælper. For 62% af de interviewede gælder det, at de enten er blevet ”presset” ind i faget eller af andre ikke nærmere beskrevne omstændigheder i deres liv. Kun 25% angiver at have fulgt den lige vej ind i faget.

Og samtidig med, at de interviewede fremhæver ”belønningerne i arbejdet, bekræfter de interviewede elever, at arbejdsvilkårene kan skabe barrierer for at realisere belønningen”. Hvilket vel er en pæn måde at sige på, at de daglige ”belønninger” er et. Noget andet er måske de problematiske arbejdsvilkår, som kan overtrumfe de positive oplevelser. Et andet aspekt, som slet ikke nævnes, men som også fremkommer i andre sammenhænge, er, at belønningerne fra det daglige omsorgsarbejde fremhæves langt hyppigere end selve faget og fagets indhold. Eller sagt på en anden måde, så vægter det umiddelbare anerkendelsesforhold i relationsarbejdet højere end den sammenhængende udførelse af funktionerne indbygget i faget.

Med andre ord angiver rapport et komplekst billede, som fremstår mere komplekst end de foreslåede indsatser antyder. Dels er der omverdenens syn

på området, og dels fremstilles rekrutteringsgrundlaget indirekte som svagt og på en sådan måde, at en negativt indstillet omverden kan have et vist belæg for at mene, at kan man ikke blive andet, så kan man altid blive social- og sundhedshjælper. Igen skal det fremhæves, at det på ingen måde er sikkert, at det forholder sig sådan, og at selv om de interviewede selv taler om boglige svagheder med mere, er der ikke belæg for at hævde, at det negative image afspejler virkeligheden.

Desværre afdækker rapporten kun de forskellige former for negativ image, hvilket også er opdraget, men undlader at undersøge årsagerne til de negative billeder og historier, der tynger fagets image. Af den grund kan for så vidt iværksætte alle de forslag, rapporten kommer med og alligevel opleve ikke at kunne ændre fagets og området image gennem oplysningskampagner mv. Undersøgelsen er ganske enkelt for snæver i sit fokus til effektivt at identificere den vifte af faktorer, der kunne tænkes at bidrage til og videreføre det negative image. Faktorer der antydes i anbefalingerne men ikke undersøges.

Social- og sundhedshjælpere og social- og sundhedsassistenter i kommunerne⁶

Ud fra et informativt og operationelt perspektiv er den ovenfor nævnte undersøgelse og rapport nok den mest interessante indtil dato. Rapportens fortrin består i helhedssynet, som sammenhængende kombinerer et struktur-aktør syn på området. Selv om rapporten både omhandler social- og sundhedshjælper og assistenter, er fokus her selvfølgelig ”hjælperne”.

Som det fremgår af rapporten har formålet været: ”at skabe et detaljeret, nuanceret og konkret billede ad social- og sundhedsmedarbejdernes arbejde i den kommunale hjemmepleje og på plejehjem, herunder deres opgaver og kompetencer og rammerne for deres arbejde”. Kort sagt en ret omfattende undersøgelse, der som noget nyt også går tæt på de strukturelle og organisatoriske rammer for arbejdet.

Ti kommuner har indgået i undersøgelsen, hvor seks har leveret kvantitative data, og 37 social- og sundhedsmedarbejdere og elve ledere fra 10 kommuner er blevet interviewet. Efter forholdene og sat i relation til undersøgelsens formål et rimeligt interviewgrundlag.

Indledningen er heldigvis ret omfattende og indholdsmættet, hvilket betyder, at man efter at have læst den igennem allerede der, har fået et rimeligt overblik over resten af rapporten. Så lad os se på de vigtigste informationer i indledningen.

---

⁶ VIVE: Social- og sundhedshjælpere og social- og sundhedsassistenter i kommunerne, Sidsel Vinge og Emmy Hjort-Enemark Topholm, 2021

Social- og sundhedsuddannelserne blev oprettet i 1991. Det skete ud fra et ønske om at udvikle de generelle kompetencer i hjælpergruppen. Uddannelsen var modulopbygget og fungerede som sådan frem til 2017. Man skulle først uddannes til hjælper for at gå videre med assistentuddannelsen. Som alle andre uddannelser har de været efterspørgselsstyret. Øgede kompetencekrav og udviklingen af hele sundhedsområdet. Derfor blev uddannelsen i 2017 adskilt i to selvstændige uddannelser. Det skulle tjene til yderligere faglig profilering og kompetenceklarhed. Social- og sundhedshjælperne skulle have fokus på omsorg, pleje og rehabilitering i henhold til serviceloven, og assistenterne grundlæggende klinisk sygepleje indenfor sundhedsloven. Siden 2017 er den linje og udvikling blevet yderligere udbygget i takt med det øgede fokus på kommunernes opgaver og ansvar i det nære sundhedsvæsen, hvor det kliniske- og sygehussubstituerende arbejde i henhold til alle prognoser vil vokse.

Som i de to foregående rapporter er der også her fokus på rekrutteringsproblematikken men ud fra en helt anden vinkel. Rationalet er, at hvis uddannelserne og funktionerne udbygges og kvalitativt løftes, vil det i sig selv gøre social- og sundhedshjælper jobbet mere attraktivt. Hvilket dog igen vil forudsætte en vis sammenlægning af servicelovens §83 og §83a med sundhedsloven, således der gnidningsløst kan tilflyde ”hjælperne” flere ”sygeplejedelegerede” kompetencer og opgaver. Det ses også som forudsætning for, at kommunerne i fremtiden på et noget bredere og mindre detaljeret grundlag kan fastlægge det lokale serviceniveau. Hvad der vil ske med den lovpligtige visitation, hersker der stadig uklarhed om. Grænserne mellem lægens- og kommunernes myndighedsopgave vil også blive mere flydende, hvilket i sig selv vil stille større krav til social- og sundhedspersonalets dispositionskompetencer. Rapporten antyder vigtigheden af, at der med tiden skabes et regelsæt, som forudsætning for at komme videre.

Billedet af faggruppesammensætning har i flere år ikke ændret sig nævneværdigt bortset fra, at antallet af ufaglærte hjælpere er faldet. Hjælperdelen udgør i de ti kommuner 39% og assistentdelen 34%. Sygeplejersker 14% og ufaglærte 6%. Rapporten undlader ikke at gøre opmærksom på, at der i det store nationale billede kan forekomme betydelige variationer.

Til at udføre

Hvad angår konklusionerne fra interviewene fremkommer der en række interessante observationer, som med stort held kunne være gjort til et selvstændigt analysefelt.

I afsnittet om medarbejderperspektivet fremhæves det, at ”når medarbejderne skal beskrive deres arbejde, fokuserer de ikke på evnerne til at udføre praktisk hjælp og pleje, f.eks. sårbehandling eller medicinadministration. De fokuserer

helt entydigt på relationsarbejde som deres kernekompetence". En særdeles central observation og markant reference al den stund, udviklingen af det nære sundhedsvæsen bevæger sig mod større kliniske krav, hvor det sociale aspekt de facto trænges i baggrunden.

Som i den foregående rapport lægger de interviewede social- og sundhedshjælpere betydelig vægt på at yde omsorg og nærvær for borgerne. Af samme grund kan man også finde en vis tøven i gruppen overfor tilbuddene om videreuddannelse til assistenter. Det vil give mere dokumentationsarbejde og mindre samvær med borgerne. De interviewede som i den foregående rapport selv udtrykket "relationsarbejde". Et udtryk, der er blevet højeste mode, selv om alt social- omsorgs- og sygepleje er relationsarbejde og altid har været det.

En anden interessant observation gælder måde, de interviewede italesætter deres arbejde. De leverer ikke ydelser og refererer ikke eksplicit til ydelser på kørelisterne eller til de vedtagne kvalitetsstandarder, ydelseskataloger og kompetenceskemaer. Dvs. de refererer ikke eksplicit til de formaliserede funktionsbeskrivelser men til det, de opfatter som deres kerneopgaver. Med andre ord anvender de andre vendinger og begreber end dem, der indgår i det officielle sprog indenfor området. En ikke uvæsentlig observation, idet den bidrager til billedet af forskellene mellem de forskellige faggrupper indenfor det samlede organisations- og kompetence hierarki. Et felt, der også fortjener en mere dybtgående analyse m.h.p. at forstå en række af de udviklingsproblemer på området, der er i søgelyset, men forklaringerne er begrænsede.

Hvad angår rammerne for social- og sundhedspersonalets arbejder tager rapporten afsæt i dels en konkret systemanalyse og de interviewedes egne oplevelser, hvad der dels giver et mere nuanceret billede og måske også lægger grundlaget for efterfølgende indsatser for at forbedre den institutionelle ældrepleje og ikke mindst appellere til øget søgning mod faget, herunder udvikling af uddannelserne. De interviewede angiver, at det især er rammerne på området, der får dem til ikke at ville anbefale deres fag til andre.

Ud over de mange besparelser på området, det øgede tempo mv., som i øvrigt også gør sig gældende indenfor de fleste kommunale områder, fokuserer rapporten særsomt på frit valgs loven og tilhørende krav og vejledninger. Loven indebærer som bekendt, at kommunerne er forpligtet til at sikre hjælp til borgere med behov for hjemmepleje/hjemmehjælp, der igen skal være opdelt i gennemsigtige ydelser og professionelt visiteret. Social- og sundhedspersonalet kan med andre ord ikke selv ud fra de daglige erfaringer og vurderinger visitere indsatser, hvad der er muligt for sygeplejersker i henhold til sundhedsloven. Kort sagt foretages den konkrete og individuelle vurdering ikke af social- og sundhedspersonalet men af visitatorer med

armslængde til udførerne. En konsekvens af ligestillingen af den kommunale og private hjemmepleje på markedet i henhold til den såkaldte B-U-M model.

Som rapporten kortfattet og måske for kortfattet angiver, så skaber ønsket om øget ensartethed problemer i den daglige drift og cementerer gabene mellem funktionsgrupperne og skaber ikke mindst problemer for det tværfaglige- og tværfunktionelle arbejde. Tillige cementeres perspektivforskelle mellem administration og drift med en ikke ringe negativ indflydelse på det ellers højt proklamerede ønske om sammenhæng i kommunernes indsats på ældreområdet. BUM modellens opdeling medfører desværre også en oplevelse af dequalificering og ringe indflydelse på organisering/planlægning og udførelse af eget arbejde. I det skisma ligger kimen også til dequalificering af selve plejen og omsorgen og manglende sammenhæng mellem faktisk udført arbejde og de formelle funktionskrav, herunder Fællessprog III. I den sammenhæng er de interviewedes hovedfokus på relationsfunktionen måske ikke så positivt, som det kunne lyde.

Et andet måske afledt problem, som rapporten tager op, er, at der reelt er meget store kompetencevariationer i den samlede personalegruppe på trods af velbeskrevne kompetenceskemaer mv. De store variationer kan hæmme kompetencedelegering af sygeplejeopgaver og personalets mobilitet. Kort sagt falder det samlede kompetencebillede på personalets individuelle og personlige kompetencer. Det vil ganske givet melde sig som et problem i det udbyggede nære sundhedsvæsen, hvor procedurer og regimer vil få en mere fremtrædende plads. De problemer behandler rapporten ikke eksplicit. Det er heller ikke undersøgelsens opdrag. Men den bidrager til at sætte fokus på netop de centrale problematikker i fremtiden.

Problematikken beskrives dog indirekte som den svære og ikke altid opretholdte balance mellem privat, personlig og professionel pleje. Det skisma er velbeskrevet, hvor man dog kunne have ønsket det mere udfoldet og især relateret til de systemiske strukturer, beslutningshierarkier og heraf afledte kulturforskelle indenfor de respektive faggrupper. Social- og sundhedshjælpernes ofte erfarede personbårne tilgang til borgerne er jo ikke uomgængelig, men kan måske på den anden side ikke ændres væsentligt, med mindre fænomenet kortlægges som et intrasystemisk grundproblem. For et problem er det, og dets løsning vil nok også kræve en opkvalificering af uddannelserne og efteruddannelser, hvor den kliniske disciplin og fastholdelse af funktionsbeskrivelserne tildeles øget interesse, herunder den sociohistoriske interesse, i forhold til det aktuelle fokus på ”relationsarbejdet”.

Det er absolut rapportens store fortjeneste at have sat lys på denne ret så komplicerede problematik. Hertil hører fokus på problematikken funktions/ydelseskrav versus faglige muligheder og krav. Hvis tildelt tid reelt ikke står i et rimeligt forhold til de fagdefinerede opgaver, opstår der en form

for kognitiv dissonans, hvor de involverede enten vælger at se bort fra formelle krav og procedurer for at søge anerkendelse og legitimitet i ”de nære relationer” eller også langsomt distancerer sig fra det nære og blot udfører det, man har fået besked på.

Dilemmaet spiller ifølge rapporten også ind på medarbejdernes rehabiliterende arbejde. Det har lige siden den første hjemmehjælpslov ligget i funktionen, at medarbejderne skulle udføre rehabiliterende indsatser (hjælp til selvhjælp). Men som bekendt tager rehabilitering tid, hvad der kan konflikte med tildelt tid, som igen får indflydelse på kvaliteten. Disse og flere daglige dilemmaer for plejepersonalet har rapporten med, hvilket faktisk beskriver et nuanceret billede af faggruppens almindelige arbejdsvilkår. Den fremhæver også en udtalt og i hvert fald oplevet vilkårlighed i opgaveporteføljen hos social- og sundhedshjælperne. Den ene dag må de gerne udføre de og de funktioner. Næste dag er kompetencedelegeringen inddraget ofte afstedkommet af mere eller mindre travlhed hos bl.a. sygeplejerskerne.

Social- og sundhedshjælperne selv efterspørger større klarhed omkring fagets opbygning og funktionsområder samt flere tydelige beskrivelser af fagets forskellige indsatsområder, regler, procedurer og pleje-omsorgs regimer. Eller sagt mere direkte, efterspørger de interviewede klarere referencerammer, som også ville kunne hjælpe dem i formidlingen til omgangskreds og offentligheden i almindelighed. Deres fag mangler en tydelig og klar profil.

Rapportens afsluttende perspektivering spørger ind til, hvor de to store sektorer indenfor det samlede sundhedsvæsen griber styring, registrering og dokumentation af plejeopgaverne så forskelligt an. Man kunne som én væsentlig forklaring henvise til frit valgs loven og følgelovgivning samt opdelingen af hele området i en servicelov og en sundhedslov, hvor de to lovområder er underlagt helt forskellige logikker. Det får bl.a. til følge, at den sundhedsfaglige ekspertise akkumuleres og monopoliseres i kommunernes visiterende led og ikke ude i plejedriften. Der er med andre ord indenfor den eksisterende ordning grobund for en række af de konflikter/”rædselshistorier” og fordomme, som konstant popper op og bidrager til et ikke videre flatterende omdømme. Dvs. bidrager til en cementering af de barrierer for rekruttering og fastholdelse, som kommunerne næsten konstant har som hovedproblem.

Afslutningsvis skal rapportens meget omfattende dataapparat og detaljerede gennemgang af de relevante lovkomplekser, uddannelsernes udvikling og begrundelserne herfor samt beskæftigelsesbrøker mv. roses. Selv om flere af tallene selvfølgelig er forældede, før rapporten er trykt, tegner de nogle brugbare og dokumenterede trends. Som en sidste bemærkning skal det med,

at rapporten indirekte forklarer en del af de problemstillinger, som de to foregående rapporter enten har undladt eller ikke undersøgt.

Når arbejdet udmatter⁷

Den sidste rapport, der kort skal kommenteres, er baseret på litteraturundersøgelse kombineret med kvalitative semistrukturerede interviews med fagpersoner indenfor ældreplejen. Dvs. social- og sundhedspersonale, ufaglærte medarbejdere og sygeplejersker.

Baggrunden for rapporten gælder også her rekrutteringsvanskeligheder, højt sygefravær og fastholdelsesproblemer og ikke mindst den relativt store afvandring fra faget.

Undersøgelsens og rapportens formål har været at indkredse begrebet ”omsorgstræthed” og generere viden om, hvordan fænomenet opleves. Omdrejningspunktet i rapporten er således begrebet/fænomenet ”omsorgstræthed”, som man kalder et ”multidimensionelt fænomen” både i litteraturen og i praksis. Under den hat finder man fænomener som udbrændthed, moralsk stress og forråelse. Ganske velkendte fænomener, der har været analyseret indgående over flere år, uden at det har medført, at disse fænomener skulle danne grundlag for at indføre et nyt begreb som omsorgstræthed. Og i og med pleje og omsorg er kerneydelser for social- og sundhedshjælperne er det absolut et stort problem, hvis de kendte arbejdsmiljøproblemer slår over i en træthed overfor at give omsorg.

Rapporten leverer nu langt fra dokumentation for dens eget udgangspunkt hverken begrebsmæssigt eller empirisk og slutter af samme grund med at opliste almindeligheder i den afsluttende perspektivering.

Uden først at have defineret begrebet og efterfølgende begrundet det som fokus for undersøgelsen tages det direkte og styrende i anvendelse gennem hele rapporten. Eksempelvis oplister rapporten indledningsvist tre udbredte tegn på omsorgstræthed: udbredte fysiske tegn så som træthed, udmattelse, søvnproblemer, åndedrætsbesvær. Udbredte følelsesmæssige og kognitive tegn som: humørændringer, hyppigere vrede, irritation, frustration og grådlabilitet. Adfærdsmæssige tegn som: eksempelvis tilbagetrækning og distancering.

Nu er der det, at samtlige tegn alle refererer til uholdbare belastningsforhold, som stort kan henføres til alle fag og alle situationer, hvor krav og håndteringsbetingelser står i et misforhold til hinanden. Altså såre generelle, der ikke i sig selv henviser til eller begrunder fænomenet omsorgstræthed.

---

⁷ VIVE, Når arbejdet udmatter. En litteraturbaseret og kvalitativ undersøgelse af omsorgstræthed som fænomen i den danske ældrepleje. Sara Lei Sparre, Anders Winkler, Laura Skifter Andersen og Maya Flensborg Jensen. 2023

Fra de andre rapporter har vi fået en forholdsvis god indsigt i den mange strukturelle og arbejdsmiljømæssige problemer, der præger arbejdet i ældreplejen. Nærværende rapport gentager de samme fund, hvorfor de ikke skal gennemgås endnu engang. Det eneste nye perspektiv, rapporten bidrager med, er det mere og mere udbredte fænomen, hvor pårørende enten opfører sig nedladende og krævende overfor personalet eller endog truende. Ikke noget nyt fænomen, der dog hidtil har fået lov til at forekomme, uden at ledelse og politisk system for alvor har grebet ind. Det nye er, at problemet har vokset sig større. Og selvfølgelig starter, som rapporten slår fast, håndteringen på arbejdspladsen. Hvor skulle den ellers starte? Men det står ikke helt klart, hvordan arbejdspladsen afgrænses. Det betyder heller ikke det store, fordi alle niveauer inddrages med bred pensel helt op til det politiske niveau.

Ud over de mange gentagelser af, hvad forudgående rapporter har beskrevet, er rapportens hovedsvaghed, at nøglebegrebet kun defineres vagt som en slags samlebegreb for de før nævnte, uden at den direkte forbindelse dokumenteres. Rapporten medgiver selv den begrebsmæssige uklarhed, hvorfor det vel ikke er irrelevant at spørge, hvorfor det så anvendes. Man kommer ikke forståelsen af fænomenet ret meget nærmere end følgende sammentrækning: "Bredt forstået refererer alle begreberne til en belastningstilstand, der kan opstå som følge af empatisk involvering i omsorgsrelationer med andre". Det må siges at være en så generel sammentrækning, at den næsten kan bruges på alle indgribende belastningssituationer. Men man skal lægge mærke til, at sammentrækningen entydigt og uformidlet sammenknytter begreberne for belastningstilstande og "empatisk involvering i omsorgsrelationer". Dvs. generelle belastningsproblemer indenfor ældreplejen henføres faktisk til involvering i omsorgsrelationer. Måske er det ikke det, der menes. Men det er det, der står. Når det er problematisk, fordi der også i de mange tegn, som erstatter begrebet symptomer, også indgår begrebet "forråelse". Her søges belæg for begrebet i Dorthe Birkmoses beskrivelser af begrebet som del af en overlevelsesstrategi. For den enkelte vel at bemærke.

Meget klogere bliver vi ikke, når der i rapporten om risikofaktorer står: "På tværs af litteraturen fremstår omsorgstræthed som et fænomen, der kan opstå af mange forskellige grunde og ofte på baggrund af en kombination af faktorer. Litteraturen anlægger ofte et kausalt fokus på årsager til omsorgstræthed, men med tanke på fænomenets kompleksitet og den begrebslige uklarhed vil vi i stedet anlægge et åbent og dynamisk fokus på risikofaktorer". Og så nævner rapporten alle de kendte risikofaktorer for arbejdsmiljøet og plejekvaliteten i meget overordnede og brede termer. Eller sagt lidt mere ligefremt. Vi er ikke blevet klogere. Begrebet omsorgstræthed er blot slået mere fast.

Samme generelle almindeligheder oplystes som havende betydning omsorgstræthed på det individuelle niveau: graden af følelsesmæssig selvindsigt, selvomsorg, følelsesregulering mv. På den måde er scenen sat. På trods af de mange men også meget generelle referencer til strukturelle- og organisatoriske forhold indenfor ældreområdet og de typiske misforhold mellem krav og betingelser i dagligdagen, rettes fokus mod det individuelle niveau. Altså den enkelte plejeperson. Oven i købet tages der forhold for generaliseringsværdi med bemærkninger om, at belastningerne selvfølgelig håndteres forskelligt alt efter personlig habitus. Underforstået, at hvis der konstateres omsorgstræthed hænger det nok også sammen med den enkeltes personlig konstitution. At hjælpen og støtten så skal findes på arbejdspladsen og i generelle forbedringer af arbejdsvilkår og arbejdsmiljø ændre ikke ved det forhold, at hovedfokus er den enkeltes omsorgstræthed.

Ikke så sært, at interviewpersonerne afviser begrebet omsorgstræthed. I stedet taler de om "træthed", "travlhed", om at være "presset" og måske "udbrændthed". Men ikke omsorgstræthed, som de rubricerer som endnu et "mediehipe". Og så er der ellers en gennemgang af alle de kendte "lidelseshistorier" om manglende appetit, dårlig søvn, frustration, reduceret energi, manglende koncentration mv., sådan som de i mange tilfælde popper op, når medarbejderne interviews. For det er jo den udbredte forståelsesramme, man taler ind i, og udsagnene lader sig vanskeligt kvalificere, hvorfor de også bidrager til den anekdotiske tænkning.

For at eliminere nogle af de oplyste problemer og symptomer oplister rapporten indsatser indenfor følgende områder: fleksibilitet i vagtplanlægningen, bedre balance mellem faglærte, ufaglærte, fastansatte og vikarer, anvendelse af anerkendende sprogbrug, møder og kollegial sparring, supervision, efteruddannelse og kurser, og afskaffelse af tidstyranni på en eller anden måde.

Rapporten konklusioner opsummeres som følger: "omsorgstræthed opstår gennem og har konsekvenser for forholdet til andre mennesker, omsorgstræthed udvikler sig ofte gradvist og akkumuleres over tid, omsorgstræthed kan vise sig både fysisk, følelsesmæssigt, kognitivt og adfærdsmæssigt, og omsorgstræthed kan opstå på baggrund ad mange og flere samtidige risikofaktorer relateret til organisatoriske rammer og arbejdsvilkår, borgere og pårørende, individuelle karakteristika, tilgange til arbejdet og/eller kollegaer og arbejdsmiljø". Dvs. alt og ingen ting.

Det, der konkluderes, er symptomer på udbrændthed i arbejdet, og det er angiveligt et ret udtalt fænomen blandt flere personalegrupper indenfor ældreområdets system. Men derfra og til at slutte mere eller mindre uformidlet, at det også medfører træthed i tilgangen til at yde omsorg, er der

meget langt. Så langt, at begrebet i sin uklarhed mere antager karakter af stigmatisering af plejepersonalet. Især når de eksisterende systemvilkår og den indlejrede kultur og de underliggende dominansformer, herunder den gængse diskurs underkastes indgående analyse men blot i generelle vendinger inddrages som risikofaktorer.

Det ville f.eks. have været oplagt at undersøge BUM modellens betydning for de involverede personalegrupper, og hvordan markedssproget og de indbyrdes dominansforhold påvirker det plejeudøvende personale. Hvad der sker, når plejen opdeles i ydelser, der skal kunne måles ud fra økonomisk bestemte ydelseskataloger, fordi de offentlige og private plejeydelser skal kunne sammenlignes efter stykpriser. Og selv om BUM modellen kun er formaliseret indenfor hjemmeplejen smitter hele tænkningen af på resten af området. Det er samme gør sig gældende hvad angår den rigide budgetstyring. En sådan analyse kunne måske resultere i den konklusion, at årsagerne til den synlige og stærkt problematiske udbrændthed i plejegruppen generelt ikke skal findes i det daglige arbejde, men i de tingsliggørelses fænomener, som systemet som helhed bærer præg af, og som helt generelt står i modsætning til den ofte sentimentale italesættelse af hele ældreområdet. Hvor alle fra visitator til den enkelte social- og sundhedshjælper skal lægge et individuelt og støttende udgangspunkt for den daglige pleje og omsorg samtidig med, at ydelserne skal ensartes og kunne måles. Dvs. hvor afstanden mellem faglig professionelt skøn underordnes systemdefinerede gennemsnitskrav.

Hertil kommer den offentlige diskurs, hvor selv politikere taler om ældrebyrde samtidig med, at de leverede omsorgstimer konstant reduceres. Det er vel ikke helt ved siden af også at inddrage disse forhold og fænomener, når den påståede tendens til øget udbrændthed undersøges. Det burde ligge lige for, at når et så uklart et begreb som omsorgstræthed anvendes og oveni købet siges at være multidimensionelt, så må mindstekravet også være en klarlægning af de forskellige dimensioner og deres indbyrdes vægtning og betydning for det, man vil undersøge.

De gode hensigter med undersøgelsen og rapporten skal absolut ikke betvivles. Men rapporten bringer os ikke nærmere en forståelse af det problem, som man gerne vil finde løsninger på: ældreområdets manglende attraktivitet og tilsvarende vanskelige rekrutteringssituation, hvor de helt evidente pleje- omsorgsproblemer og kendte udbrændthedssymptomer nok spiller en betydelig i vanskelighederne med at fastholde personalet og rekruttere unge mennesker til faget og ikke mindst området.

Brud og kontinuitet:

Udvikling fra husmoderafløser til social- og sundhedshjælper⁸

Formålet med afsnittet

Dette afsnit anlægger et historisk perspektiv på de forhold, vi kender i dag indenfor ældreplejen. Begrundelsen er den simple, at vi alt for ofte anskuer og undersøger de aktuelle forhold og tager dem for givne. Det samme gælder institutionerne og organiseringen af hele området, og ikke mindst gælder det flere af de sidste ti års rapporter om social- og sundhedshjælperne og forestillingerne om den udførte pleje- og omsorg.

Det er ikke kun det, vi ser eller det, der kommer os i møde, eller de forekommende problemer og ”skandalesager”, der udløser undersøgelser af hele problemkomplekser, vi tager for givet. Det være sig hvad det være vil. Men det er også ud fra den givne forståelses- og undersøgelsesramme, at der produceres forslag til ændringer og i sammenligning med det givne forbedringer.

Faktisk er det uhyre sjældent, at de foreliggende undersøgelser og rapporter indleder med historiske undersøgelser af, hvordan billedet så ud i forgangne tider og endnu sjældnere støder man på overvejelser, når der gives gode råd, om vi ikke har været der før. Eksempelvis fremstår faste tværfaglige teams som et nøglespekt i regeringens udspil til en ny ældrelov. Med blot en rudimentær søgning i arkiverne, vil man kunne se, at det har været prøvet før og endog med en vis succes allerede i slutningen af 1980’erne. På det tidspunkt var organiseringen af fremtidens hjemmehjælp, som det endnu dengang, et centralt tema. Og rækken af begreber som plejekontinuitet, rehabilitering, aflæsning af borgernes egne ressourcer, større fleksibilitet i behovsafdekningen osv. indgik i drøftelserne af fremtidens organisering. Et andet eksempel er rekrutteringsproblematikken. Den er absolut ikke ny. Faktisk har rekruttering været drøftet som problem i over 60 år og afprøvet alle mulige løsninger, uden det endnu er lykkedes af løse problemet. Man kunne fristes til lidt maliciøst at sige: ”ikke så meget nyt under solen”.

Omvendt kan man også sige, at hvad der sker her og nu, selvfølgelig skal forstås og bedømmes i egen ret og ikke efter en fremtidig norm, ”hvor man ved bedre”. Det samme gælder for det, der er gået forud. Fordelen ved at beskæftige sig med hvorfor og hvordan, man i forne tider traf de og de beslutninger, er at en sådan konkret historisk kontekstvurdering dels kan give os vigtig inspiration og dels få os til at se mere perspektivisk og kritisk på det,

---

⁸ Hjemmehjælpens historie, Jørn Henrik Petersen, 2008. Dansk velfærdshistorie bind V og VI ved redaktion af Klaus Petersen, Niels Finn Christiansen og Jørn Henrik Petersen. Menneskelige ressourcer i hjemmehjælpen, Lars Fuglsang, 1999.

vi nu er i gang med. Det er jo netop ikke sådan, at ældreplejen er en ø. De tanker, vi gør os om ældreplejen, hænger dels sammen med synet på de ældre, dels afspejler tankerne de generelle værdiforestillinger og normer i samfundet og ikke mindst det givne velfærdsniveau og den løbende velfærdsdiskurs – her forstået som fremherskende og sammenhængende måde at tale om velfærdsnormer på.

Når overskriften på afsnittet hedder ”brud og kontinuitet” skal den forstås dobbeltbundet. Hele forløbet fra den første husmoderafløsningslov fra 1949 og frem til i dag er kendetegnet ved det, man kunne kalde ”uens skridtgang fra husmoderafløsning til social- og sundhedshjælp”. Kort sagt fra det ene brud til det andet som to skridt frem og et tilbage. Det er på den anden side de mange brud, der udgør kontinuiteten. Eller man kunne med en spidsformulering kaldet forløbet ”bruddenes lovmæssighed”.

Nu er det ikke sådan, at de mange linjebrud vidner om dårligt politisk og administrativt/forvaltningsmæssigt håndværk. Det er slet ikke indtrykket. Snarere reflekterer de mange brud ret tågede forestillinger om de ældres plads i samfundet under velfærdsstatens eksplosive vækst, herunder ikke mindst opbruddet i familiestrukturen (kvindernes voksende erhvervsarbejde) og ændrede rollefordelinger. Men nok så meget har de interne politiske kampe om prioritering af velfærdsinvesteringer øvet en ret stor indflydelse på tankegangen og den praktiske organisering af ældreplejen. Der har været andre interesser på spil end hensynet til at udvikle den ”optimale” hjemmepleje. F.eks. sparehensyn. Beskæftigelseshensyn og kampen om arbejdskraften mellem det private erhvervsliv og den offentlige sektor. Alle disse forhold i det samlede kompleks og flere til skal tænkes med, når en tids politiske- og forvaltningsmæssige beslutninger skal vurderes. Det gælder også, når synet skal justeres i vores egen tid.

Måske er der endnu en central faktor i den historiske mission, hvis betydning er uomgængelig. Det drejer sig om hangen til essentialisme. Altså det, at karakteristika eller bestemte forhold henføres til eksempelvis personlighedstræk, sociale grundtræk eller institutionelle grundtræk (”sådan er det, og sådan har det altid været”). Det er en statisk måde at undersøge samfundsspørgsmål på, som fastholder et bestemt syn og lukker horisonten for andre undersøgelses- og betragtningsmåder.

Selvfølgelig besidder en hvilken som helst institution eller fast personkreds kulturelle/subkulturelle og sociale særtræk. Det er der ikke noget hokus pokus i. Det afgørende er imidlertid at indfange disse særtræk/karakteristika og efterfølgende afsøge og afdække deres udviklingshistorie for at forstå, hvordan de har udfoldet sig på den og den måde – og ikke mindst hvorfor. Heri ligger også afsætte for at forstå dynamikken og ændringspotentialer i de

givne forhold og strukturer både i institutionerne og hos de sociale grupper, der befolker- og præger dem.

Som det måske er fremgået bliver det videre forløb i dette afsnit ikke en kronologisk gennemgang af ”hjemmehjælpens historie”. Gennemgang tematiseres på den måde, at der foretages nogle centrale nedslag fra 1949 og frem. Hvor der omkring disse nedslag påpeges interessante beslutninger og foranstaltning, der for det første bidrager til en mere sammenhængende forståelse af udviklingen og dels indgår som medforklaringer til, hvorfor forholdene er, som de er i dag. Det gælder eksempelvis de vigtigste lovgrundlag, ydelsesformål og indhold, de gængse begrundelser, herunder begrundelser i uddannelsespolemikkerne og bag rekrutteringsproblematikken.

Lidt forenklet kan man nok dele perioden op i fire faser:

- Fra formalisering af husmoderhjælpen til de første spørgsmål om en egentlig formalisering af hjemmehjælpen,
- Hjemmehjælp som ny velfærdsservice og den personlige relation mellem hjælper og borger (dengang klient),
- Begyndende omsorgsprofessionalisme, hvor oplæring og kurser endeligt formaliseres som uddannelse,
- Bredere fokus på ældreplejen og den begyndende adskillelse af dem, der visiterer og beslutter og dem, der udfører pleje. En relation, der stadig gør sig gældende.

Med den valgte tilgang giver det næsten sig selv, at ovennævnte periodisering er meget overordnet og ikke strengt kan overholdes. Det ville heller ikke give mening, da temaerne er i forgrund. Så periodiseringen skal alene opfattes som et meget groft skelet for den videre fremstilling af den historiske udvikling. I øvrigt findes der en meget anvendelig tidstavle over hjemmehjælpens historie i Lars Fuglsangs analyse af områdets historie ”Menneskelige ressourcer i hjemmehjælpen”.⁹

Principielle overvejelser

Som antydnet i det foregående kan nutiden ikke begribes uden en forståelse af det, der gik forud på dets egne betingelser. Det er komplekset af disse betingelser, der må tælles med, når et område som ældreplejen og her hjemmeplejens udvikling skal forstås, idet alle sektorer indlysende nok er indlejret i den generelle samfundsudvikling. Og her sker det uophørligt, at velerhvervede værdier, normer og reguleringer kommer under pres og må give plads til en ny diskurs og parallelt hermed faktiske ændringer.

---

⁹ RUC/ Menneskelig ressourcer i hjemmehjælpen; fra pelsjæger til social entreprenør, appendiks 1, Lars Fuglsang, 1999.

Imidlertid hænger noget af "det gamle" ved og øver en ikke ubetydelig men ofte diskret indflydelse på de forhold, der har erstattet de tidligere. Indenfor kultursociologien anvender man begrebet "dybdestruktur" for kaste lys over og forstå de fænomener, der hænger fast uanset større og gennemgribende forandringer. Eksempelvis spiller velfærdsstatens grundlæggende værdisæt: lighed, retfærdighed og solidaritet stadig en afgørende rolle for de regulative normer, der styrer vores måde at anskue samfundsbegivenheder på, herunder vores forståelse og bedømmelse af et sektorområde som ældreplejen. Vi tænker i, "hvad der sømmer sig" bl.a. i forholdet til de ældre og den måde de behandles.

Nu er det imidlertid ikke sådan, at eksempelvis hjemmehjælpen udøves i den fri luft. Hjemmehjælpen er selv en institutioner, der indgår i større institutioner, som ikke alene kan forstås som rammer, strukturer og regulative foranstaltninger, men også skal forstås som aktivt diskurs- og normskabende, herunder konserverende af ganske bestemte kulturer og betragtningsmåder ikke blot i selve institutionerne eller hos udøverne men også isamfundet som helhed – omverdenen og den "offentlige" meningsdannelse. Det forhold forstærkes af det faktum, at politiske beslutninger ofte foretages efter relativt markante diskussioner i den offentlige sfære som reaktion på helt konkret problemstillinger eller evalueringer af forudgående beslutninger og forløb. Dermed ikke sagt, at politiske beslutninger hovedsageligt bliver til som hovedkulde reaktioner, da reaktionerne selvfølgelig er farvet af de politiske interessers bagved liggende ideer og værdier. Men politik betyder nu engang samfundsstyring, hvor den aktuelle situation og de påtrængende løsningskrav ikke sjældent overtrumfer de mere langsigtede forestillinger om det ønskelige og strukturelle ordninger. (Som man siger: "politik er det muliges kunst", hvilket pr. definition sætter det "lange lys" i baggrunden, eller man vælger at fremstillet det "korte lys" som det "lange").

Kort sagt er der konstant gang i løsningen af synlige uhensigtsmæssigheder og ofte i et tempo, hvor de ikke helt synlige grunde ikke behandles udtømmende, og hvor der ikke sjældent trækkes løsninger og argumenter frem til at legitimere kommende ændringer, som på den ene side forekommer ganske fornuftige, og som "ikke rokker alt for meget med båden", hvorfor det ikke er utænkeligt, at flere af de konstaterede uhensigtsmæssigheder faktisk ikke løses helt og i skjult form flytter med over i de ændrede forhold. Også selv om diskursen ændres, normerne ændres, og nye begreber kommer til. "Nissen flytter med".

Man kan sågar tale om paradigmeskift (et bestemt mønster for tænkemåde), som det var tilfældet ved indførelsen af Bistandsloven i 1976, der på mange måder ændrede synet både på de ældre, ældreområdet og hjemmehjælpen, uden at dette skifte flere af de betragtningsmåder og bagved liggende værdier og grundopfattelser, der hidtil havde styret udviklingen fra

husmoderafløsning til social- og sundhedshjælp. Man anvender i kultursociologien ofte begrebet ”stigafhængighed”. Et fremragende nøglebegreb til at forstå vores tendens til at tænke nye løsninger ad de samme baner og indenfor samme rammeforståelse, som har præget det foregående. Ikke på grund af fantasiløshed eller indbygget konservatisme, men fordi ”det radikalt nye” rokker så meget ved det eksisterende, at konsekvenserne og udsigten til en periode med utryghed og usikkerhed kan forekomme uoverskuelige eller ikke at opveje de ret så usikre gevinster. Det betyder også, man kan have en tendens til at søge evidens der, hvor stigafhængigheden bekræftes og legitimeres. Om ikke i lige linje så dog indenfor dens begrænsede udsvingsbånd og horisont.

Det er i korthed disse overvejelser, der begrunder dette afsnit og den videre behandling af udviklingshistorien fra husmoderafløsning til social- og sundhedshjælp, herunder de foretagne nedslag og tematiseringer.

Husmoderafløserloven af 1949 og hjemmehjælpsloven af 1968

Loven om husmoderafløsning blev vedtaget i 1949. Forud var der i 1946 godkendt 79 forskellige ordninger. Blandt andet under Danske Kvinders Samfundstjeneste og Landsforeningen til Bekæmpelse af Arbejdsløshed. Betingelse for godkendelse var, at de henviste kvinder havde 100 dages arbejdsløshed bag sig. Altså lå der også et beskæftigelseshensyn bag ordningen. Arbejdet måtte i øvrigt kun udføres af kvalificerede kvinder. Husførende kvinder i alderen 30-45 år. Kvinderne måtte ikke være yngre af hensyn til en mulig konkurrence med behovet for husassistenter.

Beskæftigelseskravene blev reduceret, idet det viste sig, at der ikke var nok langtidsløse kvinder til at dække behovet. Den usikre beskæftigelse betød også, at der fra begyndelsen skulle vise sig rekrutteringsproblemer.

Udvalgsbetænkningen forud for vedtagelse af loven anbefalede, at husmoderafløserne med tidligere erfaringer skulle gennemføre en 4 måneders kursus. Øvrige kvinder et 5 måneders fagkursus på en husholdningsskole. Slutresultatet blev et 3 måneders kursus. Det blev op til kommunerne, om de ville gennemføre ordningen.

Husmoderafløserloven var målrettet familier, hvor husmoderen af den ene eller den anden grund ikke var i stand til at varetage husets førelse og passe børnene i den henseende rette ordningen sig også mod enlige erhvervsarbejdende kvinder med børnepasningsproblemer. Ordningen var tillige målrettet midlertidig tvangssituation.

Allerede ved lovrevisionen i 1952 bortfalder uddannelseskravet. Kommunerne finder lovkravet begrænsende og ønsker selv at afgøre, om husmoderafløserne skal uddannes og hvilke kvalitetskrav, der skal stilles.

Faktisk genindføres uddannelseskravet først i 1974 efter at have været diskuteret under en række Folketingsbehandlinger af området.

Husmoderafløsningens tidsmæssige begrænsning blev i forbindelse med ændringer i familiemønsteret og ændrede rollefordelinger et problem i forhold til behovet mere varig hjælp i andre situationer end der, hvor kvinden ikke kunne skøtte hjemmets førelse, som det hed. Flere kommuner havde da allerede taget initiativ til oprettelse af hjemmehjælp, som blandt rettede sig mod ældre. En velfærdsordning, som dels blev set som en nødvendig ordning men som også skulle ses som en substituering af dyrere foranstaltninger som alderdomshjem, plejehjem og hyppige og langvarige sygehusindlæggelser med cause sociales. Presset fra de store kommuner, der havde oprettet forskellige hjemmehjælpsordninger, førte til, at der med lov om folkeforsikring fra 1958 blev åbnet for, at der formelt kunne ydes varig hjemmehjælp. I udvalgsbetænkningen stod der bl.a.: ”Det er ofte ret enkle tjenesteydelser, som efterspørges, og som derfor kan præsteres af hjælpere uden særlig uddannelse”. En holdning, som i den ene eller den anden formulering, mere eller mindre ligefremt gik igen hele vejen op til vedtagelsen af loven om social- og sundhedsuddannelserne i 1990.

Der blev også henvist til, at i de eksisterende ordninger havde man ”i ikkeringe omfang benyttet enker og fraskilte kvinder, hvoraf nogen var mellem 50 og 60 år samt kvinder, der havde modtaget kommunalhjælp, men som på grund af denne beskæftigelse nu har kunnet undgå forsorgen enten helt eller delvist”. Et i forhold til tiden og de generelle kønsrollemønstre ikke noget uforståeligt syn på rekrutteringsgrundlaget for hjemmehjælperne. Men samtidens øvrige syn på kommunalhjælp (socialhjælp) og arbejdsløshedsstøtte for ikke at nævne skilsmisser fortæller en del om opgavens og ordningens almindelige status set i forhold til de øvrige velfærdsforanstaltninger. Indirekte også en spejling af synet på de ældre. Samme syn gentages i et cirkulære fra 1958, hvor den socialpolitiske vinkel hvad angår rekrutteringsgrundlaget træder endnu tydeligere frem og tillige tjener som begrundelse for at bortfalde uddannelseskravet.

Ordningen skulle tilgodese behovet for mange ældre at forblive i eget hjem, som også på det tidspunkt nok så meget indeholdt samfundsøkonomiske vinkler og rationale. Det fremgik alene af de fremlagte regnemodeller.

Kommunerne igangsatte mange forskellige hjemmehjælpsordninger. Men det er først i 1968, at der vedtages en samlet lov om husmoderafløsning og hjemmehjælp. Selv om man i forlængelse af lovens vedtagelse igen og igen behandlede spørgsmålet om en eller anden form for uddannelse, bliver det først med lov om Social Bistand, at uddannelseskravet bliver obligatorisk. Synet på selve opgavens karakter og på de mennesker, der skulle udføre opgaverne ændrer sig stort set ikke. Den almindelige nedvurdering af

husmødrenes opgaver og kompetencer samt øvrige gøremål, der hører til husets førelse også blandt de ældre, slår stadig igennem. Og man drøfter stort set ikke, hvad der ligger i begrebet ”en dygtig husmoder”. Begrebet optræder mere som en symbolmarkør for ”det gode, og det ordentlige”, som det forekommer i de ”gode hjem”. Der refereres helt uformidlet til de bagved liggende værdier og normopfattelser, der knytter sig til husmoderrollen, at det ikke skønnes nødvendigt at udfolde kvalitetskravene. Allerhøjest blev det overordnet opregnet, hvad hjemmehjælperen skulle tage sig af hos de ældre eller andre, der var tilkendt hjemmehjælp. Det er i den forbindelse interessant, at ovennævnte holdning i det politiske system og angiveligt bredt i samfundet fremføres helt uden reference til de betydelige skred i kønsrollerne og familieopfattelsen i 1960’erne i og med kvinders omfattende debut på arbejdsmarkedet i forbindelse med den høje økonomiske vækst og manglen på arbejdskraft. Kvinderne fik med andre ord alternative beskæftigelsesmuligheder udenfor de typiske kvinde/omsorgsområder – for fag var det ikke.

Et væsentligt skifte

Med lov om social bistand fra 1974 sker der væsentlige ændringer indenfor hjemmehjælpsområdet. Husmoderafløsningsloven bortfalder og erstattes nu alene af hjemmehjælpen, og i betænkningen står der: ”at man bør stræbe mod bestemmelser, der giver adgang til praktisk bistand i hjemmet i *alle tilfælde, hvor der efter en konkret vurdering skønnes at være behov for en sådan*”. For at modvirke uhensigtsmæssig brug af ordningen og sikre den rigtige ydelse tilden givne borger, fastholder man princippet om, at ”det offentlige vælger forsørgelsesmåden”.

Af yderligere vigtige ændringer er som tidligere nævnt genindførelse af uddannelseskravet, der dog først udmøntes i et cirkulære fra 1980. For det andet ophører ordningen med, at hjælpen skal rekvireres fra en læge. Det bliver nu op til hjemmehjælpen og de tilsynsførende selv at vurdere behovet hos den enkelte. Det i sig selv medvirker til at styrke hjemmehjælpernes faglige bevidsthed og selvforståelse. Enhver hjælp skal revurderes efter 3 uger, og muligheden af varig hjælp kommer til at omfatte alle. Det understreges, at det er vigtigt: ”at hjælperen er i stand til at vurdere det øjeblikkelige behov (og evt. i nærmere samarbejde med den tilsynsførende) at tilrettelægge arbejdet på længere sigt”. I en senere vejledning fremhæves igen princippet om behovsvurdering, som er gennemgående i hele bistanndsloven og om delegation af større beslutningskompetence til den enkelte hjælper.

Som noget helt nyt kommer begrebet ”aktivisering” ikke af forveksle med det mere passive aktivering ind i den almindelige diskurs på en fremtrædende plads. Nu drejer det sig om at forebygge og modvirke kompetencehenfald og funktionsnedsættelse hos de ældre. Det står bl.a. at læse i cirkulæret for

praktisk bistand 1980. Der står direkte i vejledningen, at ”den personlige og praktiske hjælp skal betragtes som hjælp til selvhjælp. Det er vigtigt at være opmærksom på det aktiverende sigte, der indgår som et væsentligt element i hjælpen”.

Her er det ikke uden interesse at tilføje, at loven og hjemmehjælp på den måde skriver sig ind i hele bistandslovens indre tankegang. Sociale begivenheder skulle ikke kunne slå den enkeltes liv i stykker. Det gjaldt om hurtigst muligt at ”revalidere” vedkommende, så han/hun kunne komme tilbage til arbejdsmarkedet og opretholde en indkomst, der gjorde det muligt at fortsætte det liv, der var påbegyndt. Det betød også, at hjælpen ud fra den opfattelse skulle være behovsbestemt og ikke snævert retsbestemt. Det generelle paradigmeskift (individualitet og behov) der med bistandsloven endeligt var slået igennem i dansk velfærdspolitik dryppede også på ældreområdet og hjemmehjælpstænkningen.

Ændringerne kommer dog først virkelig til udtryk, da ældrekommisionen (1979) Bent Rold Andersen under overskriften ”Opbrud i ældrepolitikken” sætter lys på hele området. I første delrapport fra kommissionen slås det fast, at for at få en tilfredsstillende alderdom, skal det være muligt for den ældre at fortsætte sit livsforløb, opleve kontinuitet, selvbestemmelse og aktivering af egne ressourcer. Kort sagt flytter hjemmehjælpen sig fra ”forsorg til omsorg”. Hele debatten afstedkommer en undersøgelse og efterfølgende rapport fra AKF, som bl.a. skelner mellem: samværsprincippet, medindflydelsesprincippet, hjælperprincippet, selvbestemmelsesprincippet og hjælp til selvhjælpsprincippet. Forestillingen var, at ældreplejens generelle iagttagelse og afvejning af disse principper i den daglige forvaltning og indsats, ville kunne medvirke til at opfylde de krav, som ældrekommisionen havde formuleret.

Det er altså ret så betydningsfulde skift, der slår igennem fra bistandsloven i 1974 og frem til begyndelsen af 1980’erne (1982). Et fokusskift fra ”biologi” til ”sociale vilkår”. Ældrekommisionens betænkning udmønter begreberne: forebyggelse, revalidering, tryghed og trivsel. Hjemmehjælpen og plejen på plejehjemmene skal ikke længere kun ”afhjælpe” men fremover arbejde proaktivt efter langsigtede socialplaner baseret på ovennævnte principper. I tilgift blev det vedtaget i cirkulære af 1981, at uddannelsen af hjemmehjælperne skulle bestå af et 3 dages introduktionskursus, et 7 ugers grundkursus med mulighed for emneorienterede suppleringskurser. Set med nutidens øjne en noget rudimentær uddannelse men vurderet ud fra samtidens almindelige opfattelse, repræsenterede uddannelseskrauet et stort fremskridt for hjemmehjælpen fra at bero på den enkeltes private kompetencer til nu at skulle baseres på ensartede og professionelt bestemte kurser.

Senere i 1980'erne – nærmere bestemt 1989 – bortfalder betalingen eller den delvise betaling for hjemmehjælp. Med flere års forsinkelse indordnes ordningen nu under universalitetsprincippet med alle borgeres lige adgang.

De omtalte ændringer gennemføres selvfølgelig ikke uden en tilsvarende formalisering og professionalisering af området. Husmodergerningen, som det tidligere hed, professionaliseres og formaliseres og rykkes ind i behandlerhierarkiet indenfor det offentlige sociale arbejde. Men det er lidt paradoksalt, at samtidig med professionaliseringen og formaliseringen bibeholdes det "husmoderlige" indhold og tilsvarende tilgang til opgavevaretagelsen. Når dertil kommer, at området fortsat blev opfattet som et potentielt beskæftigelsesprojekt for især arbejdsløse kvinder (som der var mange af i 80'erne), kan det ikke undre, at de udøvende hjemmehjælpere følte sig klemt mellem de formaliserede krav og det "de havde lært hjemmefra".

I og med formaliseringen af området og udvidelsen af hjemmehjælpsfunktionen til at varetage mere systematiseret socialt arbejde og indgå i de samlede kliniske observationer affødte det et tilsvarende behov for en ændret organisation af hjemmeplejen og ældreområdet i almindelighed. Man skal i den forbindelse medtænke samtidens meget ophedede debat om indretningen af den offentlige sektor og mulige effektiviseringsgevinster ved at lade den private sektor overtage flere offentlige opgaver. Godt nok var debatten også den politiske debat i sin vorden, men det blev den ikke mindre ophedet af. Selve velfærdsstatsbegrebet stod for skud, og besparelsesdiskursen var sat, selv om den fortrinsvis slog igennem som politiske diskussioner uden de store praktiske ændringer, som først fik praktisk konsekvens i 90'erne og 00'erne.

Med til den begyndende "omsorgsprofessionalisme" hørte professionalisering og formalisering af hjemmehjælpens organisation. Fra at hjemmehjælperne fortrinsvis havde arbejdet alene og uden den store kollegakontakt andet en gennem private netværk, skulle hjemmehjælpen ind under "kollektivt styrede og ordnede forhold". Gennemslaget kom dog først med ældreboligloven i 1987, hvor adskillelsen mellem hjemmehjælp og plejen på plejehjemmene blev udvisket. I konsekvens heraf blev ældreområdet opdelt i distrikter, hvor hjemmehjælperne dels skulle have mulighed for at planlægge det daglige arbejde, fordele arbejdsopgaver og ikke mindst have lejlighed til at "sparre" med hinanden og foretage en mere fleksibel pleje og praktisk bistand. Hjælpen skulle opmåles i ydelser (efter behov) og ikke længere måles ud i tid, hvilket kunne lade sig gøre med overgangen til gruppestyring. Som noget nyt blev døgnplejen indført, hvorved de sidste rester af "afhjælpning" blev fjernet.

Med de gennemførte ændringer indenfor et forholdsvist kort tidsspand målt i forhold til den meget lange og skridtvise forudgående reformperiode, hvor

den ældre hidtil havde været betragtet som passiv modtager af bestemte afmålte ydelser af fortrinsvis praktisk karakter, var billedet rykket til aktiv ældreindsats. At den konkrete hjemmehjælp så i praksis havde virket sådan i flere år om end som den enkelte hjemmehjælperes private indsats, ændrer ikke på, at formaliseringen af den nye tankegang betød et vældigt fremskridt indenfor området og også bidrog til at højne hjemmehjælpernes status. Dog stadig holdt nede af den nedvurderende indstilling, der stadig gennemsyrede rekrutteringsdiskussionen. For trods relativ høj arbejdsløshed i 80'erne forblev søgning til jobs indenfor området beskeden i forhold til det politisk definerede behov. Med den højere professionalisering håbede man fra politisk hold at kunne øge søgningen, hvilket kun delvist blev en realitet.

Adskillelse af pleje og administration

Op gennem 80'erne drejede den siddende regering med sit moderniseringsprogram fokus væk fra de ansattes vilkår og indflydelse indenfor den offentlige sektor over mod brugerne – altså borgerne. Det var borgernes behov, der skulle i centrum, og de skulle ikke fortsat være ”ofre for fagprofessionelles særinteresser”. Borgerne skulle have størst muligt medansvar og indflydelse på udformningen af tilbuddene. Overskriften blev op gennem slut 80'erne og 90'erne ”den myndige og selvberørende borger”.

Det resulterede endnu engang betydelige ændringer på ældreområdet og indenfor hjemmehjælpsområdet. For det første indføres ”integreret hjemmepleje”, hvor hjemmepleje, pleje og hjemmehjælp blev integreret i en og samme organisation. Senere blev begrebet hjemmehjælp erstattet af ordet hjemmepleje.

Mere vidtgående var dog ændringerne i visitationen til de forskellige ydelser. Dels flyttes noget af ansvaret over på borgerne. Dels begrænses hjemmehjælperens ”selvvisitation” under henvisning til minimering af de store ydelsesforskelle og kravet om større plejeprofessionalisme. Servicebegrebet vandt også indpas, og flere kommuner opretter visitorfunktioner for yderligere at professionalisere visitation og begrænse visse privatiserings- og vilkårlighedstræk indenfor hjemmehjælpen. Efter lov om ændring af lov om social bistand i 1995 indføres der i konsekvens af den generelle udvikling på området og også for at komme den såkaldte uensartethed og vilkårlighed til livs krav om skriftlighed i sagsbehandlingen ved tildeling af hjælp med retsvirkning.

Det hører dog med til historien, at det voksende udgiftspres i den offentlige sektor og indenfor ældreområdet kolliderede med tidligere tiders (bistandslovens etos) decentrale behovsvurdering. Indførelse af særskilte visitationsenheder skulle både forbedre kvaliteten og ikke mindst bremse udgiftspreset. Kommunerne ønsker samtidig gennemført en form for

formaliseret kommunikation med bestemte begrebsdefinitioner mv. Det bliver til Fælles Sprog I.

Ganske interessant er det at notere, at uddannelseskravet bortfalder med lovændringen i 1995 samtidig med, at skellet mellem midlertidig og varig hjælp ophører. Der indføres forebyggende hjemmebesøg og åbnes for oprettelse af ældreråd mv. Men det interessante her er, at samtidig med, at kravene til hjemmehjælperne vokser både i dybde og i omfang og deres indsats nu skal gennemføres i tæt samarbejde med den enkelte borger, ophører uddannelseskravet med at være obligatorisk. Det bliver igen op til kommunerne efter hvilke kriterier, de vil ansatte personale ud fra det rationale, at det er kommunerne, som både har forvaltnings- og plejekvalitetsansvar.

Indførelse af visitationsenheder i kommunerne får i løbet af ganske få år vidtgående konsekvenser for organisering af ældreplejen/social- og sundhedshjælpen. Konsekvenser, der rækker helt op til i dag (2024).

Der skulle kun gå 3 år fra ændring af lov om social bistand til det endelige opgør med bistanndsloven, der blev erstattet af en ny og sammenhængende social servicelov af 1998, som også skulle dække hjælpen til de ældre. Som opfølgning på de foregående formelle opstramminger foreslog socialministeren, at der blev indført kvalitetsstandarder, som kommunerne skulle vedtage og forpligtes på. Kommunerne skulle en gang årligt træffe detaljerede beslutninger om indhold, omfang og udførelse af den tildelte hjælp. Anvendelsen af kvalitetsstandarder skulle dels imødegå det voksende krav om en eller anden form for udvidet privatisering og dels tilstræbe at opløse spændingerne mellem den tidligere decentrale organisering og kultur og det voksende krav om centralisering af administration og teknisk tilrettelæggelse af indsatsen. Spændingerne havde i den forgangne periode skabt en del problemer. Medierne havde disse i deres søgelys, derfor blev loven også udstyret med tilsynsregler og regler om retssikkerhed. Med opstramningen fulgte også et specificeret sæt af regler, der var så vidtgående, at de i virkelighedens verden kom til at overtrumfe ønsket om fleksibilitet i den daglige hjemmepleje.

Som det fremgår, sker der op gennem 90'erne store ændringer af området, der på en og samme tid professionaliserer området og udvider hjemmehjælpernes kompetenceområde og indskrænker deres beslutningskompetencer betragteligt. Der gennemføres en endelig opdeling mellem pleje og administration, hvor sidstnævnte antager mere teknisk-økonomisk karakter på bekostning af faglige ledelse.

Det paradoksale er her igen, at med udvidelsen af hjemmehjælpernes operationsområde og formalisering af pleje og praktisk hjælp, som det sker

op gennem 80'erne, beslutter man sig endnu engang til at revidere uddannelsen. Det sker ved lov af 1990 om uddannelse af social- og sundhedshjælpere og social- og sundhedsassistenter, hvor sidstnævnte bliver en overbygning på hjælperuddannelsen. Vedtagelsen af uddannelserne repræsenterer et meget stort skridt fremad tillige med samlingen af alle funktionsgrupperne og uddannelserne i en uddannelse, som skulle gennemføres på social- og sundhedsskolerne. Hvori består så det paradoksale? Samtidig med vedtagelsen af den nye uddannelse indføres der ikke krav om, at uddannelserne skal være obligatoriske. Det er stadig kommunernes ansvar at ansætte kvalificeret arbejdskraft, hvilket også indebærer krav til formel uddannelse.

Det kan i den forbindelse undre, at man med centraliseringen af kvalitetsbestemmelser og tilsyn stadig ikke indfører et krav om obligatorisk uddannelse som forudsætning for ansættelse indenfor området. En væsentlig forklaring var dels rekrutteringsvanskeligheder, dels sparemål og dels det gamle syn på området, som stadig hang ved. "Hjemmehjælp er simpel foranstaltning, der ikke kræver de store forkundskaber ud over de husmoderlige". Sådan blev det selvfølgelig ikke italesat. Men det giver sig selv, at når personer uden uddannelse eller anerkendte forkundskaber kan komme lige ind fra gaden og som vikarer indgå i den daglige vagturnus, så vidner det også om et bestemt dequalificerende syn på plejeområdet, der står i modsætning til den fortløbende professionaliseringsdiskurs. Det samme gør sig gældende i beslutningerne frem og tilbage vedrørende uddannelsernes længde, ja om der skulle være uddannelser, og disse skulle være obligatoriske. Det billede adskiller sig fra vilkårene for fagene indenfor de øvrige velfærdsområder. Man har dog også i perioder været uenige i det politiske system, om hjemmehjælp egentlig kunne betragtes som et fag.

Frit valgs loven og sporene frem til i dag (2024)

Loven om frit valg af udbydere af pleje og praktisk bistand trådte i kraft 2003. Den blev fremstillet som epokegørende med henvisning til, at nu kom borgernes fri valg i centrum. Mere nøgternt set repræsenterede den nye lov kun en logisk kulmination af de udviklingsspor, der var lagt ud i slut 80'erne og op gennem 90'erne. Nøglebegreberne blev frit valg og konkurrence som vejen til kvalitet og effektivitet, hvilket betød øget konkurrence mellem offentlige og private udbydere og borgernes ret til frit af vælge godkendte udbydere. Men som altid var valget begrænset hvad angår indholdet. Ydelser skulle visiteres efter objektive kriterier og udøves af en selvstændig myndighed indenfor forvaltningen. En faglig vurdering skulle lægges til grund for visitationen, og borgernes muligheder for "at bytte ydelser" blev i praksis begrænset. Visitationen skulle jo også foregå ud fra et meget rigtigt ydelseskatalog, hvor hver enkelt ydelse og var prissat af hensyn til de indførte konkurrencevilkår. Det var eller blev så som så med den stærkt opreklamerede fleksibilitet i plejen.

Som ved de foregående ændringer førte vedtagelsen af frit valgs loven til markante ændringer af hjemmeplejens organisation og indre struktur. Som sagt blev visitationsfunktionen formaliseret og sagsbehandlingen underlagt de almindelige forvaltningsretsregler med indbyggede klageadgang for borgerne. Men visitationsfunktionen blev til og med defineret som grundlaget for tildeling af på forhånd definerede ydelser indenfor bestemte ydelseskategorier. Fælles for ydelserne var, at de var defineret både i indhold og ved udmålt tid efter objektive omkostningsøkonomiske kriterier, således markeds konkurrencen mellem de private serviceudbydere og kommunernes egen hjemmepleje kunne gennemføres på et objektive grundlag ud fra enhedspriser.

Interessant i den forbindelse er, at KL (kommunernes landsforening) allerede i 1999 delvist havde taget højde for den udvikling, der skulle slå igennem på grundlag af frit valgs reformen, med udgivelse af bogen Nye vinde i den kommunale økonomistyring. Mere interessant er det måske, at samme bog faktisk foregriber flere af de regimer og mekanismer, der i 2007 gennemføres med strukturreformen. For at hjælpe kommunerne med administrationen og økonomistyringen under de nye betingelser og animeret af Velfærdsforliget i 2006 og Kvalitetsreformen, udsendte KL i 2006 en ny bog, Økonomistyring i bevægelse – udfordringer og værktøjer. Bogen var en direkte vejledning i anvendelse af markedsstyringsprincipper i kommunerne. I det hele taget kom styring og professionalisering af forvaltning og administration i centrum. Også indenfor hjemmehjælpsområdet. Og af gode grunde.

Med vedtagelse af frit valgs loven blev hjemmehjælpen og indirekte påvirket heraf plejehjemmene tvangsopdelt i en bestiller-udfører-modtager organisation, hvor der skulle være armslængde mellem bestiller og udfører og et kontraktforhold mellem modtager og bestiller. Organiseringsprincippet fik forkortelsen BUM-modellen. Opdelingen indebar logisk nok, at hjemmehjælperen og nu social- og sundhedshjælperen alene skulle udføre de ydelser, som visitator bestilte gennem ”bestillerkontoret”. Kort sagt blev social- og sundhedspersonalet frataget den tidligere behovsbestemte og decentrale visitationsmyndighed. Rent objektive indebar ordningen en dequalificering af området samtidig med, man ganske paradoksalt forstærkede social- og omsorgsdiskursen både politisk og i det offentlige rum. Endnu engang skulle sundhedspersonalet opleve sig selv fanget mellem to forskellige logikker: øget centralisering og teknisk administration på den ene side og skærpede krav til social- og sundhedsplejen på den anden side.

Og som det allerede havde været drøftet op gennem 90’erne måtte man med serviceloven mv. flytte kvalitetsudviklingen, som der var uomgængeligt behov for, væk fra den direkte kontakt mellem borger og personalet, herunder personalets begrænsede erfaring til professionelle enheder i administrationen, hvor fagkonsulenter på evidensbaseret grundlag kunne udarbejde og

tilrettelægge den ønske kvalitetsudvikling. Herunder uddanne personalet og føre kvalitetskontrol.

Kort og godt kan man med lidt malice sige, at 90'ernes mål-ramme og resultatstyring med frit valgs loven og Kvalitetsreformen blev til fagteknisk økonomistyring af området. Og på trods af mange forsøg med at slippe af med de meget omtalte vilkår, der omtales som minuttyranni, detailstyring, umyndiggørelse, varegørelse af forholdet mellem social- og sundhedspersonalet og borgerne og den kontraktregulerede borger mv. er der faktisk ikke sket de store ændringer frem til i dag (2024), hvor forslag til en ny ældrelov behandles. Frit valgs lovens principper hersker stadig og konstituerer rammerne for, hvad der kan gennemføres af ændringer med mindre selvfølgelig, at loven helt afskaffes, hvilket der ikke er noget, der tyder på.

Som det er angivet i de rapporter, der blev kommenteret i det foregående afsnit, repræsenterer rekrutteringsproblemet stadig et stort problem, og det er ikke mindre end tidligere.

Uddannelserne er blevet markant professionaliseret gennem flere udviklingsfaser, hvilket behandles indgående i rapporten om Social- og sundhedspersonalet i kommunerne. Men uddannelsen til social- og sundhedshjælper er stadig ikke obligatorisk, hvor det modsat gør sig gældende for social- og sundhedsassistenterne, der nu har opnået autorisation og delvist arbejder indenfor sundhedsloven, hvor hjælperne som udgangspunkt arbejder efter servicelovens paragraf 83 og 83a. Hvis ikke det forholdt sig sådan, ville kommunerne i dag også stå med et enormt rekrutteringsproblem meget større end det aktuelle, idet de så ikke ville have mulighed for at ansætte så mange uuddannede, som tilfældet er.

Tilsyneladende fungerer den gamle mekanisme stadig indenfor området. Den konjunkturbestemte søgning til området. Trækker løn og arbejdsvilkår indenfor det private, søger en del indenfor ældreområdet derhen. Godt nok er søgningen ud af området relativt begrænset, men det er et åbent spørgsmål, om ikke den vedvarende dequalificering af området og social- og sundhedshjælper jobbet lavstatus af samme grund vil cementere rekrutteringsproblemet. Man har jo officielt ikke ændret meget på de bagved liggende tanker, ideer og kriterier, som afgrænser rekrutteringsgrundlaget.

Hvad siger de selv

Der er kun ganske få, der har beskrevet hjemmehjælpen og hjemmehjælpens historie, som en vigtig gren af velfærdsstatens udvikling. Der flere, der på vegne af kommunerne eller ministerier har gennemført formelle undersøgelser af social- og sundhedspersonalets arbejde, arbejdsvilkår og på det seneste forhold til borgerne og ikke at forglemme fagetikken, der i dag er

i søgelyset. Man har også kortlagt, hvilke socialgrupper og disses karakteristika, der er ansat indenfor sektoren. Arbejdsvilkår og dilemmaer er også beskrevet i diverse rapporter. Men endnu har vi til gode at høre, hvordan social- og sundhedshjælperne egentlig er kommet indenfor området/faget, og hvordan de oplever den vandring samt synet på dem selv – altså omverdenens syn. De kommende afsnit, som bl.a. indeholder meget grundige interviews med en gruppe social- og sundhedshjælpere er tænkt som en mulighed for at skabe et indblik i de tanker, forestillinger og ambitioner man havde, før man blev social- og sundhedshjælper og hvordan, man oplever at være indenfor området i dag (2024).

Redegørelse for den anvendte metode

Undersøgelhedsdesignet har som hovedformål at indfange og beskrive deltagernes ”vej” til at blive hjemmehjælpere eller social- og sundhedshjælpere. For at forstå deltagernes ”karrierevej” skal det valgte design tillige forsøgsvis indfange deltagernes samtidshukommelse. Dvs. deres erindringer om hvordan deres vej formede sig ud fra de givne livsformsbetingelser tentativt og kontekstuel vurderet og valideret med datidens øjne.

Den overordnede metodestruktur er *det åbne kollektive kvalitative interview*.¹⁰ Det er tænkt, at det skal være deltagerne selv, der er med til at definere, hvad der skal frem, og hvad der skal skrives. Intervieweren skal være så lidt synlig som muligt. Det er i den forstand ikke en klassisk videnskabelig genstandsundersøgelse men en livsformsbeskrivelse/og kulturanalyse. Formålet er som sagt et forsøg på at trænge ind i en angivet og tidligere afdækket social- og sundhedshjælper kultur, og hvordan den præger det daglige miljø indenfor området og social- og sundhedshjælpernes forhold til omgivelserne.¹¹

Gruppen af interviewede social- og sundhedshjælpere er på 16 i forskellige aldre og med forskellig anciennitet og *kan på ingen måde siges i sig selv* at udgøre et repræsentativt udsnit af den samlede population af social- og sundhedshjælpere. Der kan af samme grund heller ikke uformidlet generaliseres fra de gennemførte interviews. Det er heller ikke undersøgelsens formål.

Formålet er derimod at beskrive 16 social- og sundhedshjælperes vej til området og tentativt indfange nogle træk, der måske kan generaliseres gennem fortolkning og bringe lys over bestemte interessante træk for yderligere undersøgelser. Ydermere vil der i interviewene indgå spørgsmål, hvor det ud fra svarene godt kan antages, at deltagernes erindring om eller erfaring med tidligere klassekammeraters, venners og nuværende kollegers ”karrierevej” giver undersøgelsen en vis repræsentativitet i forhold til den samlede gruppe.

Nedenstående gøres der rede for de metodiske overvejelser og tekniske dele af metoden. Hvordan interviewene er bygget op. Hvor mange der deltager. Hvor lang tid hvert interview tager. Hvordan transskriberingen foretages, så anonymiseringen overholdes.

Undersøgelsens titel

---

¹⁰ InterWiew, En introduktion til det kvalitative forskningsinterview, Steinar Kvale, 2000.

¹¹ Realkompetencer og rammebetingelser for social- og sundhedshjælpere i Magistraten for Sundhed og Omsorg i Århus kommune. 2016. Undersøgelsesrapport udarbejdet af FOA Århus og social- og sundhedshjælperne fagklub ved Jan Helbak.

Ofte påbegynder man en undersøgelse med følgende undersøgelsestaksonomi: *hvad – hvorfor – hvordan = hvad er problemet og mål – hvorfor foretage en undersøgelse, en redegørelse for motiv/motivation – og hvilke handlinger kan afledes af undersøgelsen eller anbefales.* Fremgangsmåden er klassisk og i mange tilfælde ganske produktiv men har som indbygget svaghed, at den indenfor sociologiens- og livsformsforskningens område kan begrænse undersøgelsen i en lukket logik, hvor man på grund af fremgangsmåden får svar, som passer til undersøgernes tænkemåde, men som ikke nødvendigvis afdækker de faktiske processer indenfor undersøgelsesområdet.

Hvis den bærende interviewdel eksempelvis begyndte med *”hvorfor blev du social- og sundhedshjælper”*, ville der være en oplagt risiko for, at man ville få svar, der angiveligt tilfredsstillende normative forventninger udenfor deltagerne selv, som de som understyrende norm mener at skulle tilfredsstillende. De ville tale ind i den fremherskende uddannelses- professions- og omsorgsdiskurs og eksempelvis fortælle: *”hvor spændende det er at arbejde med ældre mennesker”* eller *”hvor betydningsfuldt, det er at gøre en forskel i relationsarbejde”*. Og i den dur. Men man ville ikke få at vide, hvordan deltagerne i undersøgelsen overhovedet er havnet indenfor området. Deres svar ville alene knytte sig til områdets aktuelle status og skrive sig ind i samtidens værdiforestillinger vedr. ældreområdet.

Når deltagerne så efterfølgende et svar på – *hvorfor* – skulle fortælle om – *hvordan* – ville man som interviewer givetvis blive præsenteret for en masse efterrationaliseringer og valgsublimeringer (de ville sandsynligvis gøre deres begrundelser for valg og redegørelse for motiver, omsorgskodekset taget i betragtning, mere målrettede, end de faktisk har været). De ville skrive sig ind i den fremherskende omsorgsdiskurs, fordi det kunne være pinligt at sige, at de alene er havnet dér ved et rent tilfælde. En sådan fremstilling i henhold til vores almindelige forestillinger ville gå for en fabriksarbejder, der, som det er almindeligt kendt, ikke havner dér, fordi man finder arbejdet meget spændende, men fordi et sådant arbejde udgør en af få muligheder for en indtægt. Den sidste begrundelse for at vælge titlen er ønsket om at indfange og beskrive en livsform i tre generationer for tentativt at afdække brud eller kontinuitet i sociokulturel status og livsform, der har præget deltagernes vej ind i social- og sundhedshjælper området.

Med en spidsformulering kan man sige, at fremgangsmåden med at vende undersøgelseskemaet om, begrundes i ønsket om initialt at reducere målrationalteten/sublimeringens *”forurening”* af deltagernes livsformsbeskrivelser.

Antagelser

Når man spørger: *”Hvordan blev du social- og sundhedshjælper”* ligger der implicit en antagelse af, at deltagerne kunne være blevet så meget andet, men

at området/faget på den anden side ligger indenfor rammen af målgruppens historiske ambitionshorisont, ambitionsniveau, mulighedshorisont.

Fremgangsmåden er direkte inspireret af sociologen Pierre Bourdieus forskningskoncept, hvor forskningsfelterne social- og kulturel kapital har dannet grundlag for hans interviewdesign. Der skal ikke stilles spørgsmål med et sådant indhold og i en sådan form, som angiveligt vil låse deltagerne i en fremmedgjort position.¹² Tillige har den valgte fremgangsmåde også hentet inspiration fra den tyske sociolog Norbert Elias' relations- og processociologi¹³, samt og ikke mindst Thomas Højrup's livsformsanalyser og Hans Gullestrups kulturanalysemodel.¹⁴

I forbindelse med den interviewundersøgelse, der dannede grundlag for den før omtalte bog social- og sundhedshjælpernes realkompetencer, gik det op for os, at "hjælperne" har eller har udviklet en vis men også lidt diffus særegen kultur og tænkemåde. Taget for pålydende kunne den rimeligvis skrives ind i et for hele området gældende magt- og anerkendelseshierarki og således henføre til systemdeterminanter. Men dels manglede det historiske livsformelement og dels manglede den anden side: *at se det samme fænomen indefra og i et vekselvirkningsperspektiv.*

Dvs. kan der beskrives om forhold og mekanismer, der bevirker, at de dominerede (i dette tilfælde SSH) selv bidrager til at vedligeholde dominanshierarkiet og de givne systemfaktorer, og medvirker gruppens egne indre kulturforhold selv til at skygge for egne realkompetencer og formaliseringen af disse?

Ved at få deltagerne til selv at beskrive deres egen vej og ikke "valget" satses der på at få afdækket, hvad de faktisk har gjort og faktisk ved, hvad de kan.

Eksempelvis har vi en række "hårde data" om fagets udvikling siden 1946 og op til i dag. Det er virkelig interessant og berigende læsning. Faget kaldes knapt et fag og bliver tydeligvis i alle folketingsdebatter med videre (i 60'erne, 70'erne og 80'erne) nedvurderet tillige med dem, der skal arbejde indenfor faget. Hvordan har dem, der alligevel havner i faget egentlig, tænkt og oplevet og ikke mindst set på sig selv og egne ambitioner?^{15, 16}

---

¹² Af praktiske grunde; Omkring teorien om menneskelig handlen, Pierre Bourdieu 1994, og Distinction 1984, Pascalian Meditations 2000.

¹³ What is sociology?, Norbert Elias 1978 og The society of individuals 1991.

¹⁴ Livsformer og velfærdsstat ved en korsvej, introduktion til et kulturteoretisk og kulturhistorisk bidrag, Thomas Højrup 2006, og Omkring livsformsanalysens udvikling 1996. Kultur, kulturanalyse og kulturetik, Hans Gullestrup 1992.

¹⁵ Hjemmehjælpens historie; Ideer, holdninger og handlinger, Jørn Henrik Pedersen 2008.

¹⁶ Dansk Velfærdsstatshistorie bind 5, Velfærdsstaten i tidehvert kapitel 4, Jørn Henrik Pedersen og Klaus Petersen

Af samme grund er spørgsmålene udformet meget bredt. De skal bruges som en slags indgangsparti i en ruse, hvor de opfølgende mundtlige spørgsmål i interviewsituationen eller deltagernes indbyrdes drøftelser skal bringe os nærmere en forståelse af, hvad der reelt er foregået i deres liv. Måske får man afdækket et helt spektrum af drivkræfter lige fra en "determineret" (social arv) udvikling til de rene tilfældigheder ("fordi det var bedre end at arbejde på fabrik").

Diskussion af metode

Hvis antagelserne holder stik, skal interviewene give et billede af, hvilke underliggende livsformsfaktorer, der bidrager til at konstituere og vedligeholde den særlige kultur, omgangsform og særegne holdninger til kompetenceudvikling/eller mangel på samme, som blev indkredset i den første bog. Men når det er sagt, hører det med, at valget af hovedvinkel og titel på bogen skal ses som et ønske om at omgå den/de metoder, der typisk udgår fra et akademisk univers, hvor den implicite forventning er, at de interviewede rationelt og entydigt kan redegøre for et bestemt valg. Den metode, der oftest anvendes i spørgeskemaundersøgelser, bygger på antagelsen af, at alle kan begrunde handlinger/valg i samme kategoriale og diskursive form, som er gældende i de kredse, hvor undersøgelsesdesign formes. Der kan med andre ord ligge en bestemt anerkendelses- og dominansstruktur gemt i den ofte anvendte metode, som mere siger noget om en i samfundet/samtiden almen opfattelse af interviewgruppen, som kan reducere muligheden for at finde ud af gruppens egen måde at se og opleve sig selv på.

I forlængelse heraf bør der tilføjes en teoretisk psykologisk vinkel. Vi antager i almindelighed, at man helt rationelt kan spørge til: *hvad skal gøres, hvorfor skal det gøres, hvordan skal det gøres*. En logisk lineær progression, som anvendes i akademiske beskrivelser, når vi taler om rationalitet. Men ofte i det virkelige liv fletter de tre trin sig ind i hinanden som et emotionelt kompleks, hvor især historien og dens kompleksitet forsvinder.^{17, 18}

Et eksempel fra deltagernes egen virkelighed, som social-og sundhedshjælpernes tillidsrepræsentanter gentagne gange vender tilbage til ved forskellige lejligheder: "Vi oplever øget sygefravær. Vi spørger, *hvad* foregår der. Vi præsenteres for dataanalyser af situationen, der beskriver en bestemt fraværshæftens kombineret med lokale data delt op på forskellige faggrupper". Resultatet leder ofte uformidlet over til et formuleret *mål* og igangsætter en *handling*. Problemet er imidlertid, at handlingen sjældent begrundes med et *hvordan*. *Målet* bygger derfor på en tilfældig begrundelse ud fra det aktuelle *hvad*, fordi man ikke får beskrevet *hvordan*. Hvis man

---

¹⁷ Pascalian Meditations kapitel 2: The three forms of scholastic fallacy, Pierre Bourdieu 2000.

¹⁸ Bourdieu, filosofien og det skolastiske synspunkt, Carsten Sestoft, Slagmark nr. 27

derimod begynder et helt andet sted og spørger, *hvordan* er folk blevet så syge, skal en hel række mere eller mindre synlige faktorer så som kendte strukturelle/organisatoriske betingelser og specifikke og lokalt bestemte vilkår iagttages, hvis der skal formuleres bestemte og praksisnære indsatser og ikke normativt ønskede mål.

Metodens teknik

I det relationelle forhold mellem interviewer og interviewede skal spørgemetoden i videst mulige omfang neutralisere interviewformens indre og ofte skjulte strukturelle dominansforhold. Dvs. at spørgsmålene ikke skal afspejle interviewerens verden og forudgående konstruerede antagelser men i videst mulige omfang være generative. Dvs. spørgsmålene skal være plastiske og konsekvent narrative, der muliggør plads til deltagernes egne vinkler, som igen kan virke tilbage på spørgsmålenes følgerigtighed. Derfor åbnes der også for, at deltagerne kan stille hinanden uddybende spørgsmål eller komme med kommentarer ud fra en forestilling om, at det skaber en egendynamik i interviewsituationen, hvor interviewerens ellers dominerende status trænges i baggrunden og ændres til en mere observerende rolle.

Spørgedesignet skal også neutralisere eller i hvert fald begrænse svar, der vil være formet af ønsket om at tilfredsstille nutidens normer og værdimarkører, hvor de interviewede ofte ubevidst ser og vurderer sig selv gennem et værdisæt, som rent faktisk ikke er deres eget eller korresponderer med deres ”levede livs” erfaringer og daglige oplevelser. Et konfliktforhold, der kan medføre kollektive former for mild ”dissociativ amnesi” som copestrategi.¹⁹ Eksempelvis, den overvejende sentimentale omsorgsdiskurs kombineret med effektiviseringsdiskursen i den offentlige debat, der hersker for tiden, angående ældreplejen, og som virker bestemmende ind på, *hvordan faget og arbejdets praktiske oplevelser kan omtales uden at støde*.

Kort sagt er målet at indfange livsformshistorien gennem tre generationer, der kan bidrage til at kaste lys over de faglige- og gruppebestemte kulturformer, der præger social- og sundhedshjælperområdet i egen ret og disses historiske forudsætninger.

Hvis designet skal virke, forudsætter det, at der oparbejdes en høj grad af tillid mellem interviewer og deltager på den ene side men nok så meget mellem deltagerne indbyrdes på den anden side. I den forbindelse bliver det indledende møde mellem interviewer og deltager afgørende for forløbet i de fire interviewsessioner.

---

¹⁹ Hvad er dissociation, Christine Nordentoft, august 2020.

Redegørelse for designets struktur:

Der skal gennemføres fire interviews, hvor de tre af dem vil være dynamisk generative og det sidste interview evaluerende og opsamlende. Med dynamisk generative interviews menes der en løbende udvikling i spørgsmål og besvarelser fra den ene interviewsession til den næste. Formelt set ændres spørgsmålene ikke. Men der vil forekomme faktiske ændringer i og med de interviewedes forståelse af spørgsmålene, og tilsvarende svar og de forskellige kommentarer. Forestillingen er, at spændingsfeltet og det dynamisk generative aspekt ligger indbygget i spørge- og sessionsstrukturen og er tænkt som det element, der først og fremmest skal åbne for, at interviewene i videst mulige omfang bryder med eller udfordrer de *ofte de ikke formulerede antagelser*.

Den her anvendte metode skulle gerne føre til, at det samlede interviewforløb får sin egen logik og udvikling, som afdækker en række forhold, der ikke kunne være tænkt forinden. Fremgangsmåden er inspireret af den metode, som Richard Sennett og Jonathan Cobb anvendte i en større undersøgelse af amerikanske arbejderes selvforståelse i Boston i slutningen af 60'erne, hvor de interviewede selv skulle finde de næste, der skulle interviewes. På den måde bidrog interviewene og den generative (skabende) udvælgelse af de næste deltagere til at frembringe et interviewmateriale, der indeholdt forestillinger, normer, skjulte dominansformer, ubevidste værdistrukturer og ikke mindst paradokser mv., som ellers ikke ville være kommet frem. Det samlede interviewforløb fik om man så må sige sin egen særegne form og logik, som ikke kunne være foregrebet i udgangspunktet.²⁰

Der skal som sagt gennemføres tre interviews, der har "vejen derhen" som tema, og et sidste evaluerende interview. Hvert interview strækker sig over fire timer, hvoraf de 3.5 time skal være effektive.

At interviewstrukturen og metoden er generativ (skabende) og dynamisk indebærer, at spørgsmålenes mundtlige formulering og forløb kan ændre sig fra session til session, hvilket betyder, at de enkelte sessioner i form ikke er umiddelbart sammenlignelige i et "en til en forhold". Det er heller ikke tilsigtet.

Det er netop "vejen" og ikke "valget", der skal undersøges, hvorfor hovedfokus er på erindringen og oplevelsen af den vej, der er blevet tilbagelagt i et ganske bestemt tidsrum under ganske bestemte historiske betingelser. Heri ligger også ønsket om at indfange mulige fælles livsformer, der ud over de officielle rammer og det uddannelsesmæssige grundlag har bidraget til at forme en bestemt gruppekultur og placering indenfor områdets samlede over-underordnings hierarki. Eksempelvis forholdet mellem private

---

²⁰ The hidden injuries of class, Richard Sennett, Jonathan Cobb, 1992

(husmorlignende) og professionelle kompetencer og selvforståelse, der igen placeres i en bestemt værditaxonomi.²¹

Interviewenes organisering - gruppestruktur

Den samlede interviewgruppe udgøres af 16 deltagere. Hverken flere eller færre. Deltagerne i interviewgruppen er opdelt i 3 alderskategorier:

- Gruppe 1 = 50-65 år (6 personer)
- Gruppe 2 = 35-50 år (5 personer)
- Gruppe 3 = 20-35 år (5 personer).

Deltagerne i de 3 alderskategorier deltager i samtlige 4 interviews, hvor de respektive aldersgrupper i de første tre interviews indtager forskellige roller forstået således:

- at gruppe 1 er i fokus i det første interview, hvor de to andre grupper er passive eller spørgende.
- gruppe 2 er i fokus i andet interview,
- og gruppe 3 er det i det sidste interview.

Det fjerde interview gennemføres som et samlet interview, hvilket vil sige, at alle 16 deltagere er i fokus. Temaet er: *hvordan er det så gået, og hvordan går det?*

Formålet med den ovennævnte struktur er om muligt at indfange generationsbevægelser, som antages at komme klarere frem, når alle "tre generationer" deltager i alle tre interviews. Dels vil selve aldersinddelingen sandsynligvis afdække livsformsbevægelser, og dels forventes det, at spørgsmål og afklarende deltagelse fra de andre aldersgrupper vil skærpe hukommelsen og tillige give et fingerpeg om de ændrede livsformer/livsbetaingelser al den stund, spørgsmålene angiveligt vil henvise til historisk tidsbestemte forskudte positioner/erfaringer.

Alle spørgsmål er formuleret formelt men vil i den aktuelle situation blive stillet noget mere plastisk, der gerne skulle tage højde for det sprog, deltagerne normalt taler. Der kan med andre ord sagtens opstå et "gab" mellem de formaliserede spørgsmål i designet og den måde, de faktisk fremsættes på. Både under selve sessionen og fra session til session.

Antagelsen er som sagt, at når deltagerne fra de to øvrige deltagergrupper får mulighed for at stille spørgsmål og komme med kommentarer, vil det i sig selv medvirke til at skærpe hukommelsen hos den gruppe, der interviewes samt bringe hukommelsesmateriale frem, der ellers ikke ville blive aktiveret. Enten på grund af fortrængning, uoverensstemmelse mellem datidens og

---

²¹ Realkompetencer og rammebetaingelser for social- og sundhedshjælpere i Magistraten for Sundhed og Omsorg, kapitel 6 (samlet analyse og diskussion) Jan Helbak 2016.

nutidens værdisæt og markører eller opfattelser af, hvad der er vigtigt, og som de formelle spørgsmål nok ikke ville ramme.

Efter sessionen transskriberes interviewmaterialet med det samme og vil på den måde også få indflydelse på organiseringen af næste session. Alle seksten deltagere vil have lært noget under første session, som de vil tage med over i den næste session. Det gælder både de aktuelt interviewede og de øvrige deltagere. Tanken er, at både de interviewede og dem, der næste gang står for tur, skal bidrage til at folde besvarelsene mere ud og genfremkalde og yderligere udfolde noget af det materiale, som kom frem under første session.

Udviklingen fra session til session skulle gerne indfange generationsforskelle, der både beskriver forskelle men også ligheder, man ellers ikke ville have blik for, fordi lighederne trods fælles substans ofte formelt tager sig anderledes ud fra generation til generation. Det kan dreje sig om tidens syn på gruppen, deres eget selvsyn, den tidsbestemte opfattelse og værdisætning af social-og sundhedshjælperfunktionen. Fordi man som udgangspunkt har en tendens til at vurdere fortiden på nutidens værdigrundlag. Fremgangsmåden er tænkt som en måde til at ”opstøve” korrektioner, der får kvalificerende indflydelse på de efterfølgende svar.

Man kan sige, at der for den samlede gruppe kommer til at udfolde sig en vis øget bevidsthedsspiral.

Interviewene i den sidste session gennemføres friere, og her er alle deltagerne stillet lige. Sessionen vil først og fremmest fokusere på spørgsmålet: ”hvordan er det så gået”, hvor intentionen er at kaste lys over, hvordan de tre grupper så har fungeret i arbejdet og deres forskellige oplevelser i forhold til forudgående forventninger. Spørgsmålene til den sidste session vil først blive formuleret efter afslutningen af de tre foregående for at opnå så høj grad af relevans som muligt og gøre dem mest muligt uafhængige af den aktuelle diskurs og de bestemmende værdinormer både indenfor de respektive organisationer, hvor de arbejder, og den offentlige debat.

Rammesættende og operationelle interviewregler:

Intervieweren stiller en række spørgsmål indenfor en på forhånd udarbejdet interviewramme/interviewguide. Spørgsmålene er brede rammespørgsmål, der åbner for mere konkrete, tilpassede og situationsbestemte spørgsmål.

Den aldersgruppe, der er i fokus, besvarer de stillede spørgsmål. Det kan ske enkeltvis eller kollektivt,

Intervieweren kan stille uddybende spørgsmål eller mere specifikke spørgsmål,

Svarene skrives ned i brede formuleringer som grundlag for senere transskription. Enkelte passager skal skrives direkte ned, fordi de er eksemplariske, men ingen svar er personhenførbare,

De to andre grupper har lov til at bede om at måtte stille spørgsmål eller komme med en kommentar. Det er interviewerens, der bevilger og afgør, hvordan der skal svares. Ikke i henhold til indholdet men i henhold til tidsrammen,

Alle deltagere i interviewene er forpligtet til at overholde almindelige diskretionskrav. Det betyder, at svarene og drøftelserne holdes indenfor den samlede interviewgruppe inklusive interviewer og bisidder,

Alle 4 interviews har hver især en varighed på 4 timer, der bortset fra en kort pause skal være effektive. Intervieweren styrer tidsforbruget pr. spørgsmålsenhed stramt,

Efter hvert interviewmøde foretager interviewerens en meget kort opsamling,

Der anvendes båndoptager, som alene skal fungere som hukommelsesstøtte. Det er de nedskrevne svar kombineret med koncentrat af båndoptagelserne, der transskriberes. Efter endt transskribering og interviewene er skrevet endeligt færdigt, slettes båndene,

Det vil kun være bestyrelsen, interviewerens og bisidderen, der formelt kender navnene på deltagerne, hvilket indebærer, at navnene kun vil være ovennævnte bekendt og ikke fremgå i den endelige afrapportering.

Designets kodeks:

Som angivet bygger interviewformen på en høj grad af deltagerne indbyrdes tillid som forudsætning for den åbne dialog. Uden den vil spørgsmål-svar ikke alene kunne afdække erindringerne om de mangefacetterede faktorer, der har virket bestemmende ind på deltagerens voksenkarriere afsluttende med valget af social- og sundhedshjælper faget.

Deltagerens interne drøftelser af begivenheder, værdioplevelser, kompetenceudvikling, forventninger, drømme og ambitioner mv. vil næppe kunne udfolde sig, uden at deltagerne har en høj grad af tillid til hinanden, fordi samtaleindholdet i visse tilfælde kan stå i modsætning til de skjæmmende selvfremstillinger i dagligdagen, som alle deltagerne naturligt anvender og indgår i.

For at skabe grundlaget for tilliden skal det fremgå helt utvetydigt, at hvad, der helt konkret og personhenførbart kommer frem i interviewene, ikke tilgår andre udenfor interviewgruppen, interviewerens og bisidderen. Ligeledes skal

det indskærpes, at deltagerne ikke drøfter interviewsessionerne med hinanden mellem hvert interview. Begrundelsen her er, at indbyrdes samtaler om det foregående interview kan skabe en vis form for forudgående indforståethed, der begrænser dynamikken i interviewsituationerne og af den grund "lægger låg" på erindringsmaterialet.

Afslutningsvis skal interviewerens rolle som grænsesætter fremhæves. Det kan ganske naturligt forventes, at forskellige værdiopfattelser vil støde mod hinanden, og at der intuitivt vil blive refereret til de fremherskende moralske og stærkt normative dimensioner i valget af social- og sundhedshjælperfaget. Det vil være interviewerens opgave at neutralisere disse mulige og forventelige "sammenstød" og digressioner og fastholde udgangspunktet: "at kortlægge vejen derhen" og *ikke vurdere*, om den har været god eller dårlig.

Foruden interviewerens vil der deltage en bisidder, som er kendt af de interviewede og som på en vis måde, kan virke som deres garant for, at interviewene forløber som beskrevet, og som de er stillet i udsigt. Bisidderen har tillige en korrigerende funktion overfor interviewerens og dennes fremgangsmåde og konkrete adfærd. Hvis spørgsmålene eksempelvis antager manipulativ karakter..

Spørgedesign:

Første interview.

A.

Social/økonomisk status, fars og mors beskæftigelse og indtægt, (husstandsindkomst – vurderet stor eller lille). Havde I fornemmelse af deres sociale status?

Seks interviewede.

Første person fortæller: at hendes forældre havde et husmandssted. Tillige havde faderen arbejde på et slagteri for at få økonomien til at hænge sammen. Moderen var hjemmegående og invalidepensionist. Tog lidt rengøring ind i mellem. Var godt klar over, at familien ikke havde nogen stærk økonomi, men man tænkte ikke så meget på det.

Anden person fortæller: Faren var snedker, og moren var hjemmegående, fordi der ikke var pasningsmuligheder til børnene. Moren havde egentligt arbejdet i en guldsmedebutik, men måtte sige op, da børnene kom. Passede senere andre børn privat. Tog ud og gjorde rent og hjalp til ved fester. Senere efter børnene var vokset op, fik moren arbejde i et konditori. Faren byggede et hus, da personen blev født. Ellers havde de boet i en taglejlighed, hvor de delte køkken og toilet med de andre på etagen.

Tredje person: Kommer fra en murerfamilie, hvor alle i familien helt tilbage til morfaren var murere. Moren var hjemmegående, fordi der var 9 børn. Hun tog ud og gjorde rent mv. for at holde økonomien oppe.

Fjerde person: Faren var gartner men har ikke arbejdet som sådan. Forældrene flyttede sammen i et kælderværelse. Fik senere en moderne lejlighed, som var meget dyr. Moren arbejdede på fabrik. Børnene blev passet i privat dagpleje. Senere uvist af hvilke årsager stoppede moren på fabrik og fik et hjemmehjælperjob og det korte kursus på 6 uger.

Femte person: Faren var slagteriarbejder og moren har arbejdet på fabrik hele livet. Forældrene blev skilt. Moren arbejdede på skiftehold, så personen lærte meget hurtigt at klare sig selv. Kom i børnehave. Personen var enebarn, og har godt nok oplevet skrabet økonomi men aldrig problemer.

Sjette person: Moren arbejdede som sekretær og faren som prokurist. Forældrene blev skilt, og personen har ikke haft meget med sin far at gøre. Personen blev passet i privat dagpleje og i øvrigt ikke oplevet sin situation som et problem. Husker mange ferier hos familien.

For alle seks personer gælder, at deres forældres beskæftigelse primært var som faglærte eller ufaglærte arbejdere. Flere mødre måtte gå hjemme og tjene ude som rengøringspersonale om aftenen og i weekenderne. Forældrene havde ikke meget fri tid sammen. Skrøbelig økonomi, pressede boligforhold og vanskelighed med at få passet børnene. Personerne giver ikke udtryk for, at de oplevede den pressede økonomi som et problem. Det blev opfattet som et givet vilkår. Var ikke ude at rejse. Det store var udflugter til f.eks. Vesterhavet. Mange holdt ferie hos familien. Men det gjaldt også de andre børn i nabolaget. Kendte kun en eller to af deres kammerater, der havde været udenlands.

B.

Hvordan talte I i familien om fremtiden, især jeres og søskendes fremtid?

Seks interviewede.

Ingen kan huske, at man i familien eller i den store familie drøftede fremtiden. Heller ikke børnenes fremtid, og der var ingen krav. Man drøftede kun det helt nære og aktuelle.

C.

Kan I huske vigtige og gennemgående samtaleemner i jeres familie – når den store familie mødtes – eller ved venne-komsammener/klassekammerater?

Seks interviewede: Husker ikke, at der i den nære familie eller i den større familie blev diskuteret andet end de helt nære forhold og vejret. Det drejede sig mest om deres arbejde, arbejdsvilkår og løn. Børn og voksne var heller ikke så meget sammen, vi børnene hørte heller ikke, hvad de voksne talte om.

Kan heller ikke huske, at talte om TV avisen eller Radio-avisen, eller om politiske spørgsmål. Hvis var uenige politisk, blev der lagt låg på. Man kan huske, at der blev talt om overgangen til sygesikring fra sygekasser. Ellers brugte man mest TV til at se underholdning, Lieberkind og børneudsendelser. Kan ikke komme på større begivenheder andet end oliekrisen, der har sat sine spor, og som blev drøftet. Især i forbindelse med de bilfrie søndage og problemerne med at opvarme de dårligt isolerede lejligheder i vinteren 1973. Hvorfor der var oliekrise, havde man ikke nogen viden om, og der blev ikke talt om krigen i Israel. Oliekrisen var kun nærværende, fordi det påvirkede dagliglivet.

Det lå dog fast, at man stemte på Socialdemokratiet og passede sin fagforening ved at betale kontingentmærker og deltage i forskellige møder. Fagforening og sygekasser er de to institutioner udenfor hjemmet og nabolaget, der står klare i erindringen.

D

Kan I huske, hvad I talte med jeres klasse/skolekammerater/legekammerater om i slutningen af folkeskolen?

Seks interviewede: Man talte meget om småforelskelser og var en del interesseret i lærerne. Om de var pæne og flinke, eller om de var farlige og grove, men der var en klar afstand mellem lærerne, og hvad der foregik mellem klassekammeraterne. Der var en ikke reflekteret viden om, hvem der kom fra "de finere hjem", og hvem der ikke gjorde. Men det betød ikke det store. Det var et vilkår, som man ikke talte meget om. Når man ikke var i skole, gik man i ungdomsklub eller var nede i hallen.

Man talte ikke meget om fremtiden og slet ikke om en videre uddannelse. At komme i gymnasiet var udenfor rækkevidde, og derfor talte man heller ikke om det. Højest om muligheden af at få en realeksamen eller udvidet niende klasse.

Selve ungdomsoprøret mærkede man ikke meget til. Man var godt nok delt op i hippier og "disc'ere", men det var mere som en form for ydre afgrænsning i forhold til de forskellige andre grupper af unge i hele samfundet. I den periode var der en del husbesættelser mv.. Man hørte om det, men det var ikke noget, man var engageret i. Det samme gjaldt de mange demonstrationer bl.a. Mod Atomkraft. Nogen deltog i dem og gik med partisantørklæde for at være lidt moderne og signalere, at var med på noderne. Det var ikke sådan, at man tog afstand fra hippier eller hippimusik. Det var blot ikke noget man selv var tiltrukket af. Det var mere pop- og disco-kulturen, der trak. Så som Donny Osmond, Slade, Gasolin mv. Gik til deres koncerter og diskuterede hvilken gruppe, der var bedst og hvem i de forskellige bands, man bedst kunne lide.

Hvad man ville være/arbejde med efter skolen blev først og fremmest drøftet, når der var erhvervsvejledning, og ingen husker, at erhvervsvejlederen overhovedet kom ind på en gymnasieuddannelse og senere en højere uddannelse. Drøftelserne og anbefalingerne kredsede først og fremmest om forskellige faglige uddannelser og adgang til erhvervsskolerne.

Flere ville gerne være dekoratører. I øvrigt uden egentlig at kende grunden. To ville gerne i lære som butiksassistenter og ville på handelsskole. Bortset derfra var det ret tilfældigt, hvad det første job blev.

Man talte sjældent om karakterer og lektier. De blev lavet men kun til husbehov, og når det var nødvendigt. Enten sent om aftenen, henne i skolen eller lige før, man skulle i skole. Bare man lå nogenlunde i midten af karakterskalaen og i nærheden af klassens gennemsnit. Så havde man gjort det, man skulle. Det var mest for forældrenes og lærernes skyld, at man interesserede lidt for karaktererne. Der var godt nok to til tre i klassen, der fik høje karakterer og sikkert stilede efter at komme på gymnasiet. De var uden for rækkevidde, og man konkurrerede heller ikke med dem. Kun hvis de var "snobbete" eller "stræbere". I klasserne var de indbyrdes relationer, styrkeforhold og tilhørsforhold ligesom givet en gang for alle. Alle var bevidste om placeringen i klassen, men man hjalp hinanden og brugte de bedste opgaveløsninger. Har af samme grund ved at forstå karaktersættet i dag.

E.

Hvordan var jeres skoleforløb (ca. fra 7-9 klasse) – afgangsklasse/videreuddannelse?

Seks interviewede: Der blev ikke i det daglige talt meget om, hvad man skulle efter endt skoletid i 9. klasse. Man fik erhvervsvejledning og fik tre valg. Efterfølgende var man i erhvervspraktik, hvor et eller to af valgene blev prøvet af.

Flere ville ud som au pair piger, og flere kom også i huset lige efter 9. klasse, hvor man passede børn og lavede mad. Det var hovedsageligt hos familier, hvor begge var udearbejdende eller selv havde en lille forretning, hvor både mand og kone arbejdede i forretningen. De fleste piger kom på Marta kurser, som var meget udbredt i Århus, hvor man lærte lidt om hygiejne, at lave lidt mad, passe børn og god opførsel. Derfor lå det lige for at prøve at være i huset. Det var som regel forældrene eller andre i familien, der kendte nogen, der havde brug for en ung pige i huset.

Hos drengene var der ikke megen tvivl. De skulle være håndværkere og på teknisk skole lige efter 9. klasse, hvis de havde fået en læreplads, eller hvis nogen, de kendte, kunne skaffe dem en læreplads. Flere af pigerne og drengene fik arbejde enten i deres forældres forretning eller hos andre i familien. Så var man allerede godt ad vej. Især pigerne havde allerede passet børn, mens de gik i 9. klasse. For det meste som barnepige om aftenen. Eller også hjalp de deres mødre med at vaske trapper osv., hvis hun havde et rengøringsjob. Andre gik med aviser eller hjalp til som arbejdsdreng/fejdedreng efter skoletid. Det var måden at tjene lidt

lommepege, der gik til biografure, plader og tøj. Det var ligeså naturligt som at gå i skole. En hel del gik i 7-8. klasse også på fritidshjem, hvor man fik hjælp til at lave lektier. Men i 9. klasse arbejdede man efter skoletid for at tjene "lommepege".

Man drømte også om at komme ud at rejse, men det blev ikke rigtigt til noget for de fleste. Men man talte tit om det i klassen. Til gengæld talte man næsten aldrig om at gå videre på uddannelsessystemets højere niveauer. Der var også kun ganske få, der gik den vej, og de kom næsten alle sammen fra "de fine hjem" – "de rige" og dem, der boede i parcelhuse/villaer.

Alt i alt bekymrede man sig ikke det store om, hvad der skulle ske efter 9. klasse. Bare man fik et job og noget, man kunne lide. Det var det vigtigste og dertil, rakte ambitionerne.

F.

Hvordan forholdt man sig til familiens interesse/ansvar ved sygdom, børnepasning og støtte/omsorg for de ældre. Hvem tog ansvar og hvordan både i den lille – og den store familie?

Seks interviewede: Alle har oplevet, at man hjalp hinanden både i den nære familie og i den men med udtalte og delvist accepterede kønsforskelle. Det var først og fremmest mødre, tanter og mostre, der stod for hjælpen om omsorgen, hvis nogen blev syge (både voksne og børn), hvorimod det var fædre, der trådte til, hvis det drejede sig om økonomisk eller praktisk hjælp.

Men igen var det ikke noget, man tænkte specielt meget over. Hjælp og hushjælp var et givet vilkår. Man lærte ikke at lave mad, eller passe andre. Man så, hvordan det blev gjort, og det lå som en udtalt forventning, at man deltog. På den måde tænkte man ikke meget over, hvad man kunne og ikke kunne eller over, hvem der hjalp hvem.

Det samme forhold gjorde sig gældende i nabolaget. Man passede hinandens børn, hvis der opstod behov herfor. Hvis et barns mor kom på sygehuset, overtog en anden familie blot pasningen. Det var et givent forhold og forventning. Man indgik også mere direkte i opdragelsen af hinandens børn. Det var naturligt, at de voksne satte grænser også udenfor hjemmet.

Men begrebet omsorg blev aldrig brugt. Der var nogen, der havde brug for hjælp, og det fik de. På mange måder blev det opfattet som et praktisk

spørgsmål. Mange af deres kvindelige søskende er senere blevet noget indenfor service eller pasning af mennesker.

Det samme gælder tøj og sko. Gik i arv. Ikke nødvendigvis mellem søskende men også i den større familie, hvor der altid var en, som kunne sy tøjet til. Som børn tænkte man først og fremmest på at være ”med på noderne” og oplevede, at far eller mor var en del væk, hvis der var problemer i den store familie eller hos naboerne. Ikke som et savn men som en konstatering af vilkåret.

G.

Hvor meget var jeres familie involveret i jeres skolegang og fik I hjælp til lektierne?

Seks interviewede: Familien var ikke til den store hjælp, når det gjaldt lektioner, hvad der ellers skete i skolen, og de interesserede sig slet ikke for eventuelle konflikter i skolen. Dem måtte man selv klare, og det gjorde man også. Enten alene eller i grupper. Mødrene kunne måske hjælpe med lidt dansk og håndgerning, og fædrene med lidt regning. Men så var det også det.

Forældrene var generelt dårligt uddannede. Flere var gået tidligt ud af skolen. Her oplevede dem med de dårligt uddannede forældre en forskel til dem, der kom fra ”de fine”, hvor børnene som regel kunne få lektiehjælp hjemme. De var bedre forberedt, men så hjalp de flere af de andre i klassen. De ”vigtede sig ikke”. Det kunne de heller ikke, for det gjaldt jo generelt om at slippe så nemt gennem skoleforløbet som overhovedet muligt. ”Der var vigtigere ting af tage sig til”.

H.

Hvad brugte I jeres fritid på sammen med skolekammeraterne/legekammerater/venner?

Seks interviewede: Det mest udbredte fritidsliv var sport: Fodbold, ridning, håndbold, badminton. Eller også var det dans og spejder. Især drengene var spejdere. Flere blev det, man kalder halpiger og haldrenge, hvor man opholdt flere timer i hallen, selv om man kun spillede aktivt i en time eller to. Så ”levede man i hallen” også selv om ens forældre også kom i hallen. Det var også her, man fandt kæresten.

I 7-8. klasse gik flere også i søndagsskole. Både drenge og piger. Man dyrkede ikke decideret boglige eller "kulturelle" interesser, så som kunst, litteratur, musik. Der var heller ingen i familien, som stimulerede til boglige interesser eller tilegnelse af ny viden. Det var ikke på de områder, at nysgerrigheden var mest fremherskende. Til gengæld fulgte meget med i, hvordan ens favorithold eller favoritspillere klarede sig. Man læste en del om de forskellige hold mv.

Havde man en sport eller en hobby var det godt, og det var meget sjældent, man fik afslag, fordi det var for dyrt. Man brugte også nogle af sine lommepenge på livet i hallerne. Og skulle man have fint tøj til dans og afdansningsbal, var der altid en i familien, der kunne sy en kjole eller sy et par bukser om.

Man gik også i pladebutikker, hvor man gratis kunne høre de nyeste og mest populære plader. Så deltes man om høretelefonerne. Ofte var det så kun en, der købte en plade. Det var almindelig praksis. Så kunne man omme i klassen fortælle, at lige havde hørt en af de populære gruppers sidste nye udgivelse. I det hele taget levede man mere adskilt fra forældrene og lærte at klare sig selv og indgå i forskellige gruppeordener og normer.

I.

Snakkede I og jeres kammeraterne om tiden efter skolen (var det et almindeligt samtaleemne)?

Seks interviewede: De fleste var nok lidt nervøse til sidst i 9. klasse. Nu skulle man jo skilles fra dem, man kendte så godt, og kunne venskaberne/kammeratskaberne holde?

Det andet, man talte om, var at flytte hjemmefra, fordi forældrekontrollen var begyndt blive for snærende. Et lille værelse et eller andet sted, hvor man enten kunne bo alene eller sammen med et kæreste. For nu havde man kæreste på næsten hele tiden. Ofte havde man fundet kæresten i hallen eller i ungdomsklubben, og ofte uden for ens egen klasse.

Som regel orienterede man sig efter kærester fra ens egen statuskreds. Det forekom næsten ikke, at man så efter dem fra "de fine" eller dem, der skulle i gymnasiet. Men det var vigtigt med en kæreste. Det gav tryghed og status, selv om de måske kom og gik.

Man talte også mere med hinanden om sex, og hvad man havde hørt om sex og prævention mv. Men ikke om, hvad man kunne forvente eller havde "krav" på. Som hovedregel blev temaet holdt helt eller delvist adskilt fra forældrene. Så det var "trial and error", og det var langt fra altid lige godt. Men det blev ikke oplevet, at det kunne være anderledes. Forholdsvis tidlige seksuel debut, men hvor meget der var pral og rivaliseren er vanskeligt at afgøre.

Man kan vel sige, at den sidste tid i 9. klasse var præget af en vis nervøs uro, hvorfor man mere helligede sig det, der skete lige nu med kærester, jobs og hobbyinteresser. Når man talte om tiden efter skolen var det for meste enten fantasifuldt eller meget ubestemt. "Jeg skal på handelsskole", kunne det lyde, og så var den sag afgjort. Man vidste ikke meget om skolerne. Heller ikke teknisk skole, eller hvad der ventede en. Om det var godt eller skidt, om ens forhold til det osv. blev der ikke talt meget om. Der var tale om kendsgerninger, der tegnede en vej. Og ikke andet.

J.

Kan I huske nogen større samfundsbegivenheder fra jeres skoletid, som I diskuterede med hinanden i skolen.

Seks interviewede: Ingen kan rigtigt huske nogle større samfundsbegivenheder, der blev diskuteret i klassen eller med kammeraterne udenfor skoletid.

Man kan selvfølgelig godt lige have nævnt et eller andet, men det gjorde ikke det store indtryk, og det fyldte ikke i den daglige omgang med hinanden. Man talte jo heller ikke videre om det, derhjemme. Forældrene brokkede sig måske over et eller andet konkret politisk forslag, der lige ramte dem, men ellers overlod man politik til politikerne og det faglige til fagforeningerne. Derfor talte vi heller ikke om det blandt klassekammeraterne.

Til gengæld vidste drengene næsten altid alting om de forskellige holds placeringer i de forskellige fodbold/håndbold rækker, og pigerne vidste en del om de forskellige popgrupper. Man læste vel dameblade. Om ikke andet så for romanerne og novellerne.

K.

Blev tiden efter skolen, som I havde forventet eller helt anderledes (og hvordan)?

Seks interviewede: Svaret var enslydende. Vi havde slet ikke de store forventninger og slet ikke nogen, vi havde gjort os klare. Så vores beskedne forventninger blev indfriet. Man havde ikke de helt store ambitioner, og det var ikke noget, man gjorde det store væsen ud af. Det var mest løs snak om fremtidens job og rejser til udlandet.

Kendte ikke ret meget til andre socialgruppers liv, traditioner og ambitioner. Det var ikke vigtigt. Man anede lidt om, hvordan de levede men heller ikke mere. Det var kun ganske få, der gik gymnasievejen. Imidlertid talte man ikke ret meget om socialgrupperelaterede temaer. De var ligesom givne. Til gengæld blev der brugt en del tid på at finde ud af, hvor der var fester og om nogen lige havde fået en læreplads eller et godt fritidsjob.

Efterfølgende oplever de heller ikke de store skuffelser. De havde stort set opnået det, de forventede.

L.

Hvad kom I til at arbejde med og hvordan (hvilke arbejdspladser kom I på/type af arbejdspladser) eller hvilken uddannelse eller kurser, påbegyndte I?

Første interviewede: Kom i lære som butiksassistent/isenkræmmer. Faren skaffet læreplads.

Anden interviewede: Kom i lære som dekoratør. Fandt selv lærepladsen.

Tredje interviewede: Kom i lære som dekoratør/blomsterdekoratør.

Fjerde interviewede: På handelsskole og i lære i stormagasin, som fandt igennem sin kusine.

Femte interviewede: Ufaglært i slagter og delikatesseafdeling.

Sjette interviewede: Tog til England som au pair og arbejdede senere som pædagogmedhjælper senere ufaglært på engelsk plejehjem.

M.

Hvad betød mest for jeres valg af arbejde/arbejdsplads?

Enstemmigt peger de interviewede på lysten og interesse. Andre søgte lidt mere tilfældigt gennem jobannoncer i Århus Stiftstidende. Kun vage forestillinger om kompetencer og forkundskaber. En anden blev hjulpet i arbejde gennem Arbejdsformidlingen. Ellers har man bare søgt på det, der var.

N.

Hvordan gik det jeres skolekammerater og venner?

Så vidt de ved, blev en del kontorassistenter, sygehjælpere, butiksansatte, håndværkere. Nogle få ufaglærte og et par stykker, der læste videre.

Selv om man var sammen til idræt, talte man ikke så meget om jobs. Så vidt vides er de blevet indenfor deres fag. I det hele taget mener man ikke, at der var så mange, der skiftede branche. Måske for nogle af kvinderne, der blev dagplejere/plejefamilie eller sådan noget. Men man havde jo fået et job indenfor en bestemt branche, og så var der ikke så meget at tale om. Det gjaldt især for mændene. Det de var udlært i, blev de i.

O.

Hvordan var holdningerne og vurderingerne hos familie og venner i forhold til jeres beskæftigelse eller uddannelse?

Ens forældre var lidt stolte over, at børnene fik en kort uddannelse, og ansættelse i Magasin var fint. Man var egentlig ikke stærkt interesseret i faget. Mere i, at man havde et arbejde og en mulighed for at arbejde som faglært. Man oplevede det mere, som ”nu kunne det vinges af”. Flere af dem fik med uddannelse, læreplads og faglært arbejde en højere status end deres forældre. Forældrene var lidt stolte af, at det gik godt.

P.

Hvad tænkte I om ægteskab, egen familie, vennekreds og fritidsdrømme?

Seks interviewede: Man tænkte faktisk ikke så meget over det. Havde ikke noget idealbillede. Man havde selvfølgelig nogle drømme, men de var ikke særligt klare eller udfoldede. Ligesom man fik tilfældige ansættelser, var det måske også lidt tilfældigt, hvem vi blev kærester med. Alle på nær en blev

gift forholdsvis tidligt. Flyttede først ud i små lejligheder købte siden hus. Hvem man giftede sig med, drøftede man ikke rigtigt med nogen. Måske venner, men i det store og hele var det blot noget man meddelte. Vilkaarene ændrede sig lidt, da man fik børn.

Men man tænkte kun et skridt ad gangen. Der var en almindelig accept af ægteskaberne/forholdene i familien. Det blev ikke drøftet indgående. Måske var der en vis reservation i forhold til, hvornår man blev kæreste og flyttede sammen. Men det var også det hele.

Fire ud af de seks forhold er endt i skilsmisse. En blev skilt på grund af ægtefælles problemer med alkohol. En blev skilt, fordi manden ikke kunne finde sig tilrette i landet. For de sidste to gælder almindelig træthed i ægteskabet. Ingen af de interviewede forbinder skilsmisserne med for tidligt indgåede ægteskaber, men opfatter det mere som et vilkår, og er i dag ganske godt tilfredse med deres situation. Man ”gled bare ind i det og videre”.

Q.

Havde begivenheder i samfundet indflydelse på jeres forventninger og valg/beslutninger?

Seks interviewede: Kan i det store og hele ikke pege på bestemte samfundsbegivenheder, der øvede indflydelse på forventninger eller valg. Man kan godt huske kampagnen mod atomkraft, og så voksede man jo op under Anker Jørgensen, og det var trygt. At det var en særlig velfærdsstat, gik man ikke så meget op i. Men en af de interviewede, der havde arbejdet i England, kom til at forstå forskellen og sætte pris på forholdene i Danmark.

Man var nogenlunde orienteret i ens rettigheder og pligter. Men det var som så meget andet noget, man tog for givet. De store samfundsforhold blev heller ikke drøftet i hverken den nære eller den store familie. Ved familiefester mv. skulle man hygge sig og have det sjovt. Hvis der gik ”politik i festen”, kom ”man bare op at skændes”. Derfor gik man udenom politik og hvilket parti, man stemte på. Man vidste dårligt nok, hvad ens ægtefælle eller far og mor og søskende stemte på. Det havde heller ikke den store betydning.

Faktisk forholdt man sig kun til politiske beslutninger på Christiansborg eller i kommunen, hvis det havde direkte betydning for ens egne vilkår. Som f.eks. hvor et atomkraftværk skulle ligge. Hvad angår velfærdsydelse, tog man det, som det kom. ”Vi levede nok inde i en slags osteklokke”, hvor det nære overskyggede alt andet. Der var også nok at sørge for. Arbejde, børnepasning og fritids arrangementer.

”Man kan sige, at vi nok havde sådan et overordnet billede af, hvad der foregik, og vi vidste godt, hvor vi skulle sætte vores kryds. Det var vi aldrig i tvivl om, ligesom vi heller aldrig overvejede ikke at stå i en fagforening.

R.

Hvad satte I/sætter I mest pris på i jeres voksenliv?

Seks interviewede: udtrykker samstemmende, at et tæt familiesammenhold og nære venner er alt afgørende. Man sætter pris på tætte familierelationer over flere generationer samt de traditioner, der holder samværet og relationerne sammen. Ofte er det sådan, at det er nogle bestemte, som sørger for traditionerne og holder sammen på tropperne.

Alle henviser til vigtigheden af nære venner. Det er her åbenheden er. Her kan man tale om alt og også hele tiden opnår anerkendelse eller hjælp, hvis man er i en situation, hvor der er brug for hjælp og forståelse. Det stabile vennemønster er alfa og omega som modstykke til den meget foranderlige verden. Det er også i venneforholdene, at der bliver diskuteret mange spørgsmål på kryds og på tværs.

Selvfølgeligt sætter man også pris på et godt helbred, men det bliver først fremherskende med alderen. I starten betød venskabskredsen først og fremmest social tryghed.

S.

Hvor mange jobs har I haft og indenfor hvilke brancher, og hvad har fået jer til at skifte jobs?

Seks interviewede: Man har haft mellem to og otte jobs. Man skiftede, hvis der viste sig noget bedre, eller hvis man blev træt af forholdene. Jobskiftene har stort set været indenfor samme branche, og der var ingen grund til at se efter nyt job, hvis man var tilfreds i det job, man havde.

”Vi render ikke af pladsen i utide”.

T.

Hvad har I dyrket af fritidsinteresser siden skolen?

Seks interviewede: Det har været de traditionelle fritidsinteresser: håndbold, løb, gymnastik, syning, keramik, blomsterbinding, aerobic, yoga, zumba.

Sprog (italiensk/fransk) på aftenskole for at kunne lidt, når man var ude at rejse. Flere har deltaget på FOA's weekendkurser, hvor der var mange fagligt relevante temaer. En har gået på jagt og en deltaget på Folkeuniversitetet for at lære om arabisk kultur. (Mest fordi det var gratis). En har taget psykologi på HF niveau.

Flere af de interviewede dyrker stadig deres sport men i reduceret omfang. I flere tilfælde sammen med venner og bekendte.

T.

Hvilket kendskab havde I til vilkårene indenfor det offentlige i forhold til det private, da I startede på arbejdsmarkedet og Hvordan og hvornår fik I kendskab til beskæftigelsesområder som husmoderafløsning, hjemmehjælp eller Social- og sundhedshjælp, (informationskilder og tidspunkt)?

Seks interviewede: Man havde slet ikke noget kendskab til det offentlige arbejdsmarked som sådan og gjorde sig ikke forestillinger om, hvordan det var at arbejde i kommunen. Men det var der jobåbningerne var.

Kun en ud af seks har målrettet søgt job som hjemmehjælper/social- og sundhedshjælper. For de andre gælder, at de fravalgte deres job indenfor butiksbranchen, fordi det var for hårdt. Dårlig løn. Umulige arbejdstider, der gav store problemer hvad angår børnepasning. Nogen måtte trække på forældre eller svigerforældre for at børnene hentet fra dagpleje/daginstitution.

Flere sagde deres job uden at have et andet. En fik den besked, at kunne søge på et bestemt plejehjem. Det gjorde hun så og fik et job med det samme. Først som afløser og senere fastansættelse. Det gælder for de fem, at der er helt tilfældigt, at de havner i plejesektoren – enten i hjemmeplejen eller på plejehjem. En kom indenfor faget gennem et jobrotationsprojekt via Arbejdsformidlingen. En anden havde været i køkken på et plejehjem og kom gennem VUS ordningen ind i hjemmeplejen.

Det var enten, fordi man kendte nogen, der anbefalede området som alternativ til butiksområdet, eller fordi man faldt over en annonce, at man fandt vej til hjemmeplejen.

Ansættelserne var næsten fra den ene dag til den anden, og der blev ikke gået i dybden med kvalifikationerne. "Blot man kunne lave opbagt brun sovs", som det hed. Man kom faktisk også til at udføre en række plejehandlinger, man ikke havde kompetence til, og på den måde var læringskurven ret stejl.

Men i al almindelighed var man jo vant til at se positivt på tingene. Der var nogle opgaver, der skulle løse, og det skulle man nok kunne finde ud af. Det vigtigste var stadig at have et job, og hjemmeplejejobbet var en befrielse i forhold til butiksjobbet.

Men man kendte ikke meget til området, og man ville nok ikke have søgt indenfor området, hvis ikke butiksjobbet havde udviklet sig dårligere og dårligere. Med lange åbningstider også i weekenderne. I hjemmeplejen var der kun weekendvagter hver fjerde weekend.

Altså kun en ud af seks er kommet indenfor området, fordi man helt positivt ønskede at arbejde med ældre mennesker.

U.

Hvordan vurderede omverdenen området?

Seks interviewede: Alle er utvetydigt enige om, at hjemmehjælper/social- og sundhedshjælperjobbet har lavstatus. Emnet blev tit forbigået i familie- eller bekendtskabskredse. Når man fortalte eller fortæller, hvad man laver/arbejder med, bliver der ofte stille. Eller også skal man stå til regnskab for alle skandalerne, som pressen kører op. Kun få er reelt interesseret i jobbet indhold.

Og det hænger hele tiden i luften, at man er blevet hjemmehjælper, fordi man ikke kunne blive andet. I og med man er klar over, at omverdenen har det syn, må man jo hjælpe sig selv og hinanden, hvad angår accept og anerkendelse. Men det giver selvfølgelig også en slags lukkethed, og det er helt sikkert, at det er ikke det første man fortæller mennesker, man møder. Det der med ”dumheden hænger et eller andet sted i baghovedet”, selv om man godt ved, at det ikke forholder sig sådan.

Men jobbet rangerer faktisk lavere end at være ekspedient i Silvan eller Løvbjerg. Når man er hjemmehjælper, er det op ad bakke at vinde respekt og anerkendelse. ”Godt nok siger folk ofte at har stor respekt for hjemmehjælpere, fordi trods jobbet store belastninger gør noget godt for de gamle. Det er en billig omgang”.

Slut på interview

Spørgedesign:

Andet interview

A.

Socialøkonomiskstatus. Fars og mors beskæftigelse og indtægt. (husstandsindkomst – vurderet stor eller lille. Havde I en fornemmelse af deres sociale status.

Fire interviewede. En person fra gruppen fraværende på grund af sygdom.

Første person fortæller, at faderen var bogholder i en Vestjysk by. Moderen var slagteriarbejder. Senere blev hun pædagogmedhjælper. Oplevelsen var, at familien havde en udmærket økonomi. Noget usikker på familiens sociale status. Visse sociale forskelle inde i familien. Faderen havde ambitioner om en mere betydningsfuld stilling.

Anden person fortæller: Faderen var landmand. Nærmere bestemt husmand og begyndt senere at arbejde som jord- og betonarbejder. Moderen arbejdede på et mejeri. De blev senere skilt. De to mindste børn flyttede sammen med faderen. Pengene var små, og der var kun lige penge til dagen og vejen. F.eks. var der ikke råd til telefon. Oplevede ikke familien som fattig men var bevidst om, at familien hørte til i den nedre ende af indtægtsskalaen. Betød ikke så meget i det daglige.

Tredje person fortæller: Faderen var langturschauffør. Stedmoderen var køkkenassistent men arbejdede ikke meget. Senere selvstændig vognmand med en usikker indtægt. Havde ikke en ret stor og sikker husstandsindtægt. Havde fire plejebørn. Altid oplevet familien som usammenhængende. Men ikke utryg. Var bevidst om, at pengene var små uden at gøre sig forestillinger om, at det kunne være anderledes.

Fjerde person fortæller: Faderen var faglært murer og har været det gennem hele arbejdslivet. Gået ud af syvende klasse. Begge forældre har en begrænset skolegang. Moderen har arbejdet som smørrebrødsjomfru. Arbejdet på fabrik og senere som husassistent. Familiens økonomi var stabil og svarede til deres ambitioner. Ikke forestillinger om noget andet.

For tre af de fire personer gælder, at forældrene enten var faglærte eller ufaglærte arbejdere, hvor den fjerde skiller sig lidt ud ved at have en far, der var uddannet bogholder med ambitioner om at ændre sin sociale status, hvilket ikke gælder for de tre andre personers forældre. Det fremgår også, at

på trods af skrøbelig økonomi og noget trange boligforhold har kun to af de fire personer oplevet svingende levevilkår. Men for alle fire gælder, at man oplevede de faktiske forhold som et vilkår. I øvrigt adskilte deres familier og levevilkår, herunder social status, sig ikke nævneværdigt fra de andre familier i lokalområdet.

B.

Hvordan talte I i familien om fremtiden, især jeres og søskendes fremtid?

Fire interviewede.

I den ene familie blev der talt en del om fremtiden og forskellige beskæftigelsesmuligheder. Personen havde mange ønsker, men det blev til et kompromis. Kontorassistent. En anden person fandt ud af, at hun godt kunne lide at tale med ældre. Følte sig meget alene. Men der blev ikke talt meget om fremtiden. En tredje oplevede ikke, at man interesserede sig for uddannelse overhovedet. Man kunne altid gå køkkenvejen. En tredje kan heller ikke huske, at man har talt om uddannelse. Det var generelt ikke et samtaleemne. Det eneste, der var helt klart formuleret, var, at man skulle have et arbejde/job. Fik man det ville forældre blive glade og lettede.

C.

Kan I huske vigtige og gennemgående samtaleemner i jeres familie – når den store familie mødtes – eller ved vennekomsammener/klassekammerater?

Fire interviewede: Man husker, at fortrinsvis blev talt en del om de helt nære og dagligdags ting. Man talte ikke åbent om problemer. Det gjaldt også politik, for så kom man op at skændes. Når politiske spørgsmål kom på banen, gik bølgerne højt, og der var virkelig konflikt i luften. Derfor talte man dels om helt praktiske ting, om naboer eller andre i familien og dels om arbejde. Man talte tit om arbejde og arbejdsvilkår.

Husker ikke at man ret ofte talte om, hvad man havde set i TV eller læst i avisen. Kun en person oplevede sin far meget engageret i krisen i Israel og Mellemøsten/krigen i Libanon. Ellers havde man jo Anker Jørgensen som statsminister eller en anden, der nok skulle sørge for trygheden.

I øvrigt holdt de voksne og børnene sig for sig selv, så det var begrænset, hvad man som barn kunne følge med i. Men selv om man ikke forstod ret meget af, hvad de voksne talte om, kunne man fornemme, om der var en tryk eller

åben stemning. Man fornemmede også, når der blev lagt låg på en diskussion eller uenighed. Var ikke noget man tillagde speciel betydning. ”Sådan var de voksne”.

I en familie kunne man godt mærke, at der var klasseforskelle mellem henholdsvis far og mor og deres respektive familier. Men ved konflikter blev der hurtigt dækket over forskellene eller uenighed om vurderinger af forskellige begivenheder.

Ved familiekomsammen og samværet med andre børn og klassekammerater gik samtalen for det meste om heste, det at gå til spejder, eller man spillede hønseringe og jo-jo. Eller også talte man om at rejse. I det hele taget at komme udenfor det daglige begrænsede område. Det var jo i de tider, hvor alle begyndte at tage på ferie i udlandet.

D.

Kan I huske, hvad I talte med jeres klassekammerater/skolekammerater/legekammerater om i slutningen af folkeskolen?

Fire interviewede: Man talte mest om det modsatte køn. Drengene talte mest om fodbold. Eller man talte om popidoler eller hvad, man skulle lave henne i ungdomsklubben eller i hallen. To af de interviewede gik i læseklasse men oplevede ikke, at de var udenfor fællesskabet af den grund.

Når man talte om tiden efter skolen, var det mest om, hvad man havde oplevet i erhvervspraktik. En ville gerne være automekaniker og få sit eget værksted, sådan som en i familien havde det. Ellers skulle man på kontor, i forretning, i køkkenet, uddanne sig som kok eller bare blive pædagogmedhjælper. Ingen i klassen havde de helt store ambitioner, og dem, der havde, udgjorde en meget begrænset gruppe i klassen. Men der var ingen konkurrence.

Man talte en del om muligheden for at komme på efterskole, uden at det blev rigtigt konkret. Når man drøftede uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder, var det ofte med erhvervsvejlederne. De fleste var glade for erhvervspraktikken.

Ellers gik samtalerne mest på hvilke popgrupper, man bedst kunne lide, om sport og andre fritidsinteresser. Forestillingerne om fremtiden var tågede, og man var fortrinsvis interesseret i det nære. Samfundet udenfor havde ikke den store indflydelse på samværet. Selvfølgelig talte man også om skolen. Men det handlede mest om, hvem man kunne lide af lærerne. Ikke så meget om,

hvordan det gik den enkelte. Det gælder både hvad angår lektier og karakterer. Det var bare noget, der fulgte med.

Så talte man også om de fritidsjobs man havde, og hvad man ville bruge pengene til. F.eks. købe plader og cd'er eller høre musik i Fona på høretelefoner.

E.

Hvordan var jeres skoleforløb (ca. fra 7-9. klasse – afgangsklasse/videreuddannelse?)

Fire interviewede: En af de fire var helt afklaret. Ville være hjemmehjælper/social- og sundhedshjælper og passe ældre/gamle mennesker. Havde altid haft den interesse. Efter eget udsagn; ”nok et stort omsorgsgen og et ønske om, at andre skulle have det godt.

De tre andre blev først mere målrettet i 10. klasse. For det meste drejede det sig om at klare dagen og vejen i skolen. Man kunne ikke få den store hjælp til lektielæsningen, så man hjalp hinanden. Kun en af de fire kunne få hjælp til lektierne hos forældrene, selv om hjælpen ikke bar præg af den store pædagogiske forståelse. Andre gange var man så presset af andre gøremål, så man skrev lidt af efter de bedste i klassen. Men man oplevede ikke den store forskel mellem hinanden i klassen og i skolen i det hele taget, og der var ingen mobning. Og hvis der var tilløb, blev det stoppet.

I det hele taget oplevede man ikke, at skolen havde den helt afgørende betydning for ens liv og udfoldelse. De fleste havde jo travlt med fritidsjob som: flaskedreng, avisbud om morgenen, uddeling af reklamer om eftermiddagen, job hos en bager eller arbejdsdreng på et autoværksted. Der var kun 2-4 (eller en lille gruppe i klasserne) i klassen, som gik op i det med lektierne og ikke oplevede dem som en sur pligt. Men ellers skilte de sig ikke rigtigt ud. Måske kom de over fra villaerne.

Men som sagt talte vi kun meget løst om tiden efter skolen. Et stod dog fast. Man skulle have et arbejde. Det blev også sagt meget klart af forældrene.

Man var nok mere rettet mod de forskellige fritidsmuligheder og mod at få et godt og velbetalt fritidsjob. Her hjalp man hinanden eller brugte forældrenes netværk. Fritidsjob blev opfattet som en naturlig del af det at være ung, så man kunne tjene sine egne penge og købe noget, der ellers ikke var råd til i familien.

Når man ikke gik i skole eller arbejdede (og en gang imellem brugte længere tid på at lave lektier), gik man i ungdomsskole, i hallen eller i skøjtehallen. I ungdomsskolen deltog man i porcelænsmaling, kampsport, tog kørekort til knallert, syning mv. Derudover gik flere til spejder, fodbold, ridning mv.

Det var kun sjældent, at man talte om skolen i familien og hvad, man lærte henne i skolen. Det havde kun virkelig interesse i en af de fire familier. Men nok mest i relation til senere uddannelsesforløb og social status.

F.

Hvordan forholdt man sig til familiens interesse/ansvar ved sygdom, børnepasning og støtte omsorg for de ældre. Hvem tog ansvar både i den lille – og den store familie?

Fire interviewede: generelt var det bedsteforældre eller mødre, der tog sig af de syge eller passede børn ved sygdom. Men det skete også, at naboen eller andre i lokalområdet forestod pasningen af andres børn, hvis de var syge og ikke kunne gå i skole. En boede en hel uge hos en anden familie, fordi faderen skulle på arbejde. Det kunne også være en moster eller onkel. I et tilfælde var det en husmor afløser, der kom og lavede mad og gjorde rent.

Senere i skoleforløbet kunne det også være, at de større søskende passede de mindre børn eller overtog rollen som husmor, hvis faderen f.eks. var syg. Det med at passe på de ældre og sørge for dem, stod ikke særligt klart i erindringerne, men man mente nok, at en af deres forældre eller andre i den tætte familie tog sig af ”de gamle”. I et tilfælde tog en mor sig af sin søster, der var blevet skilt og havde brug for støtte og omsorg.

I det store og hele var det oplevelsen, at man tog det, som det kom og altid fandt en løsning. Ingen har oplevet, at der ikke blev taget sig af en, hvis der var brug for hjælp. I situationer var man bare selv hjemme fra skole ved sygdom, og så var der indgået aftale med enten en fra familien eller en nabo om lige at se til en.

Generelt er det ikke noget, man kan huske så meget om. Der blev altid fundet en løsning, og man tillagde det ikke den store betydning, for det var jo, som det var. Begreber som omsorg og støtte blev ikke brugt. Det, at passe syge børn eller forældre eller andre i familien var noget man bare gjorde. Det gjaldt også, hvis nogen i familien var kommet i problemer. Man talte bare ikke så meget om det, og de interviewede kunne ikke rigtigt huske, hvad det var for

problemer, der var tale om bortset fra hjælp til at finde et nyt arbejde eller på anden vis aktivere ens netværk.

G.

Hvor meget var jeres familie involveret i jeres skolegang og fik I hjælp til lektierne?

Fire interviewede: Generelt blandede forældrene sig ikke i skolegangen. Der var ligesom en afstand mellem, hvad der foregik i skolen, og hvad der foregik i hjemmet. Der blev heller ikke talt meget om det i det daglige. Man kom heller ikke hjem og fortalte, hvad der var sket i skolen. Det var som to verdener.

Forældrene kunne for tres vedkommende kun hjælpe lidt med lektierne i de små klasser. Deres egen skolegang var utilstrækkelig til at hjælpe. Generelt ikke ret godt uddannet bogligt. Det var også lidt tilfældigt, hvem der kunne hjælpe. Det kunne være en farmor eller en mor, der hjalp lidt og i hvert fald styrede lektielæsningen, hvis det var nødvendigt. Kun en fik en del hjælp, men det var for det meste gennem terperi. Især hvad angår lektier i regning/matematik.

Eller også fik man hjælp af søskende eller af klassekammerater. Det drejede sig for det meste om at få lavet sine opgaver, og så var det det. Man blev heller ikke spurgt så meget ud om, hvordan man klarede sig i skolen, hvis bare sørgede for at få rimelige karakterer.

H.

Hvad brugte I jeres fritid på sammen med skolekammeraterne/legekammerater/venner?

Fire interviewede: Der var flere fra klassen og vennekredsen, der gik til ridning eller dans og fodbold. En del af tiden blev brugt i hallen eller i ungdomsskolen, eller man hang ud i centeret. Man hjalp også til med rengøring eller ved servering. Man kendte fidusen med frikort, så man kunne forøge lommepengene.

I ungdomsskolen dyrkede man bordtennis, syning mv. og deltog i de udflugter, man kunne, eller også hang man bare ud og talte en del om musik og de sidste nye hits. Det drejede sig om Tina Turner, ABBA, Queen, Absolute Music, Roxette. Man så MTV musikvideoer. Det drejede sig om at have hørt det sidste hit først. Der var lidt konkurrence om at komme først men ikke noget, der havde afgørende betydning for samværet og forholdet mellem kammeraterne.

Udflugterne var noget af det bedste, for så kom man lidt hjemmefra og fra nabolaget. At bryde lidt med dagligdagen. Noget af personalet fra ungdomsklubben var også gode til at fortælle en hel masse spændende på udflugterne, men der blev ikke rigtigt fulgt op på det.

Om aftenen kunne man hænge ud med de lidt ældre. Det var der en vis prestige i. Når man skulle være lidt sej, gik man i sortjakker eller grønjakker og med Dr. Martin støvler eller Buffalosko og trompetbukser. Der var helt klart et tøjhierarki, som søgte at tilpasse sig. Andre gik lidt finere klædt med Lacoste trøjer og basket støvler. Det var bl.a. det lommepenge fra fritidsjobbene gik til.

Vores tøjsmag og musiksmag var en del af vores image og bestemmende for, hvilken gruppe, vi hørte til. Måske gav det ovenikøbet identitet, uden at man helt klart kan huske betydningen af de forskellige tilhørsforhold. Dog havde man en fornemmelse af, at noget tøj, interesser og musik var lidt finere end noget andet. Og at noget var mere acceptabelt end noget andet.

I.

Snakkede I og jeres kammerater om tiden efter skolen (var det et almindeligt samtaleemne)?

Fire interviewede: For det meste snakkede man blot om at få et arbejde og realisere drømmen om at flytte hjemmefra. Få egen lejlighed eller værelse og klare sig selv. Det interesserede de fleste.

To af de interviewede boede dog hjemme til midt i tyverne. Men man var lidt misundelig på dem, der faktisk flyttede hjemmefra. Den ene havde en drøm om at blive massør. Drømmen blev ikke til noget. I stedet fik vedkommende job på en planteskole.

Drengene var mere afklaret om, hvad de skulle efter skolen. De boede i øvrigt længere hjemme efter skoleafslutningen. Man var nok meget opmærksom på,

hvad de andre fik af jobs og lidt misundelig på dem i venskabs- og kammeratskabskredsen, der fik flere jobs eller selv kunne vælge.

Der blev ikke rigtigt snakket om de store planer for tiden efter skolen. Uddannelsesudsigterne lå ligesom fast. En læreplads eller noget lignende. Enten blev familienetværket brugt, eller også fik man et tip fra en af kammeraterne eller deres forældre. Så det var mest drømmen og forestillingerne om at flytte hjemmefra, der fyldte.

I det store hele var det nok kærestieret og usikkerheden i den sidste periode i skolen om, hvad der rent faktisk skulle ske, der betød mest og var samtaleemnet.

J.

Kan I huske større samfundsbegivenheder fra jeres skoletid, som I diskuterede med hinanden i skolen?

Fire interviewede: Alle kunne levende huske Lady Dianas død. Og så var der krigen i Mellemøsten og bobningen af Beirut. Senere krigen i Jugoslavien og Berlinmurens fald og Sovjets opløsning. Men hvad det hele gik ud på, havde man ikke styr på. Der blev også kun informeret lidt om det i skolen. Det meste information fik man lidt tilfældigt fra enten klassekammerater, der havde hørt noget, eller man hørte og så lidt i TV avisen og hørte ens forældre tale lidt om det, men ikke meget. Det fyldte "ikke ved middagsbordet", og man kendte ikke så meget til indholdet i konflikterne. Men man oplevede måske lidt tåget, at verden udenfor var rykket tættere på.

Der blev til gengæld talt en del om de flygtninge, der kom både fra Libanon og fra Jugoslavien. De kom også til at fylde i gadebilledet, hvorimod det, der skete i de gamle Østbloklunde var mere abstrakt. Man hørte måske lidt om faren for billig arbejdskraft men heller ikke mere.

Så var der kartoffelkuren. Den hørte man en del om, og den blev diskuteret, fordi næsten alle kendte nogen, der ikke længere kunne klare boligudgifterne. Deres huse røg på tvangsauktion. Der blev også længere mellem de ledige jobs. Ellers var interessen for politik, og hvad der ellers blev gennemført ikke overvældende. Som sagt blev der for det meste lukket ned for de politiske debatter i familierne, hvis uenighederne var for store, og der var ikke meget fra samfundsundervisning i skolen, der hang ved.

K.

Blev tiden efter skolen, som I havde forventet eller helt anderledes (og hvordan)?

Fire interviewede: Vi havde ikke de store forventninger. Eller rettere, vi havde ikke gjort vores forventninger helt klare. Det gjaldt først og fremmest om job og flytte hjemmefra. Alt det andet var noget uklart.

Fik job gennem netværk, og det var godt nok. En skulle starte på handelsskole for at blive kontoruddannet. Det svarede nok ikke lige til forventningerne. En blev gift og havde ikke lige forestillet sig, at det skulle ske så hurtigt, men sådan var det.

Man kunne selvfølgelig godt se, at der var nogen i klassen eller i omgangskredsen, som havde flere ambitioner og større forventninger. Men deres forventninger om gymnasium og længerevarende uddannelse var helt udenfor rækkevidde. Man tænkte end ikke i de baner. Det var bare noget nogen gjorde og "fred være med det". Det var i det store og hele dem, der kom fra villakvarteret med parcelhuse og lidt højere social status.

Man koncentrerede sig om gennem netværk og rygter at få et job. Hvad de gode job skulle bestå i, havde kun dem, der skulle være faglærte, en forventning om. Det var det ens forældre ønskede sig allermest, og så kunne man klare sig selv. Det med mand og børn gav ligesom sig selv. "Den tid den sorg". Man havde dog en forventning om at med job og egen lejlighed/værelse, var der åbnet for, at man kunne prøve en hel del af uden at skulle til ansvar overfor forældre og familie.

L.

Hvad kom I til at arbejde med og hvordan (hvilke typer arbejdspladser/type af arbejdspladser, kom I på, eller hvilken uddannelse eller kurser, påbegyndte I?

Første interviewede blev kontoruddannet og kom til at arbejde på kontor. Fandt ud af, at det var mindre behageligt og inspirerende end antaget. Men forældrene støttede både uddannelsen på Handelsskolen og senere i jobbet.

Anden interviewede fik tilfældigt arbejde på en golfbane i køkkenet. Senere job på et værtshus og herefter madlavning på en restaurant. Pædagogmedhjælper. Stoppede ved graviditet.

Tredje interviewede begyndte umiddelbart efter endt skolegang at arbejde som ufaglært hjemmehjælper/social- og sundhedshjælper. Har været indenfor området siden.

Fjerde interviewede fik arbejde på en planteskole.

M.

Hvad betød mest for jeres valg af arbejde/arbejdsplads?

Man valgte nok lidt af interesse. Men overvejende var det tilfældigt, hvordan man lige havnede i det ene eller det andet job. En af de interviewede styrede målrettet mod arbejdet i ældreplejen. En anden kom på kontor, men det var ikke den helt store selvstændige lyst, der drev værket. En tredje og fjerde havnede helt tilfældigt i et eller flere forskellige jobs. Man tog det, der var nogenlunde godt betalt, lidt interessant, om som lå indenfor mulighedens grænser.

N.

Hvordan gik det jeres skolekammerater og venner?

De er stort set blevet det, vi havde talt om i det sidste skoleår. Flere af drengene gik i gang med en håndværkeruddannelse (tømrer, murer, mekaniker osv.) Pigerne tog enten en handelsskoleeksamen og kom på kontor eller i butik. Eller blev frisører og sygehjælpere. Kun få forblev ufaglærte, og endnu færre gik videre i gymnasiet og startede på en længerevarende uddannelse.

Det gjaldt i det hele taget først og fremmest om at få et job.

O.

Hvordan var holdningerne og vurderingerne hos familie og venner i forhold til jeres beskæftigelse og uddannelse?

Fire interviewede: Forældrene var tilfredse og stolte over, at man havde fået et arbejde eller bl.a. gennemgået en faglig uddannelse. Der var i øvrigt flere kvinder i den nærmeste familie, der arbejdede i ældreplejen eller i køkkenet. Men det lød for det meste: "At social- og sundhedshjælper kunne man altid

blive – for gider tørre røv”. Men det var nu ikke, fordi forældrenes vurdering betød det helt store. Så meget betød en bestemt beskæftigelse eller uddannelse heller ikke. Vigtigst af alt var, at jobbet var godt, og at der var gode arbejdsforhold/gode og flinke arbejdskammerater ”eller kolleger”, som det hedder nu om dage.

Så vidt man kan huske var skolekammeraternes forældre og familie også tilfredse deres valg af uddannelse eller job. Først og fremmest at man fik et job. Det var faktisk rimeligt vanskeligt at få et ordentligt job på det tidspunkt.

P.

Hvad tænkte I om ægteskab, egen familie, vennekreds og fritidsdrømme?

Fire interviewede: Man gjorde sig ikke meget dybtgående tanker om ægteskab og familie. Først fremmest gjaldt det om at få et værelse eller en lejlighed. Selvfølgelig var der kæreste på, men det var ikke ensbetydende med ægteskab.

En fik fast kæreste om 19 årig og blev senere gift med vedkommende. En fik første barn som 22 årig. En var alene i 2 år. Senere har tre ud af fire købt hus og har familie. Det er noget, der er kommet ganske af sig selv uden de store overvejelser.

Der var hverken nogen idealfamilie eller idealmand, men det er gået meget godt alligevel. Så vidt man ved har der været samme mønster for deres skolekammerater og venner.

Der har ikke været nogen problemer med at få forældrene til at acceptere en kæreste, når det var begyndt at blive alvorligt og pegede mod. I øvrigt blev de heller ikke rigtigt involveret før.

Man gjorde sig ikke de store forestillinger om, hvordan familielivet skal tage form. Man ønskede blot at opnå bedre end det, man selv havde oplevet, og hvad angår fritidsdrømme var der nogle forestillinger om at fortsætte med nogen af de aktiviteter, man havde dyrket mens, man var helt ung lige efter skolen. Bl.a. sportsaktiviteter og mere hobbyprægede aktiviteter. Er måske ikke helt blevet til det, man havde forestillet sig.

Q.

Havde begivenheder i samfundet indflydelse på jeres forventninger og valg/beslutninger?

Fire interviewede: Ikke det helt store. Kun vilkårene efter kartoffelkuren havde indflydelse på valg af boligforhold, og selvfølgelig også den forholdsvis høje arbejdsløshed. Især ungdomsarbejdsløshed. Ellers erindrer man ikke at være påvirket af, hvad der skete politisk eller af begivenheder ude i verden.

R.

Hvad satte I/sætter I mest pris på i jeres voksenliv?

Fire interviewede: enstemmigt, at have klaret det bedre end forældrene og at have fået anerkendelse fra forældrene. Man er glad for at "have klaret livet", selv om det i perioder har været op ad bakke.

Det at have fået egen familie, der fungerer og faste venner, er faktisk en realisering af drømmen, og så selvfølgelig at have fast beskæftigelse. Men familien og faste gode venner kommer i første række. Det vil også sige børnene og deres udvikling. Helt afgørende har det været at skabe tryghed og åbenhed i familien og i omgangen med venner og bekendte. Loyalitet er alfa og omega.

S.

Hvor mange jobs har I haft og indenfor hvilke brancher, og hvad har fået jer til at skifte jobs?

Fire interviewede: Man har haft ind til flere forskellige jobs. Skiftede, hvis der viste sig noget bedre, eller hvis man fandt det aktuelle job for trivielt og kedede sig. Men man gjorde sig ikke de store overvejelser. En har godt nok været indenfor samme område men har skiftet arbejdsplads.

T.

Hvad har I dyrket af fritidsinteresser siden skolen?

Fire interviewede: Når der var tid til det, blev det til: badminton i hallen. Fitness i fitnesscenter. Yoga, glad træning med pensionister, syning, gymnastik, hundetræning, svømmehal og ikke mindst lange gåture i naturen.

Nogen af aktiviteterne blev dyrket lidt tilfældigt, og nogen mere systematisk over flere år. I perioder krævede det en del planlægning og koordinering for at få aktiviteterne passet ind i familielivet. Men der har aldrig været problemer med at dyrke fritidsinteresserne.

Måske dyrkes alle interesserne ikke i sammen omfang, som da man var helt ung i tyverne.

U.

Hvilket kendskab havde I til vilkårene indenfor det offentlige arbejdsmarked i forhold til det private, da I startede på arbejdsmarkedet. Hvordan og hvornår fik I kendskab til beskæftigelsesområder som husmorafløsning, hjemmehjælp eller social- og sundhedshjælp (informationskilder og tidspunkt)?

Fire interviewede: tre ud af fire havde slet ingen forestillinger om den ene eller den anden sektor på arbejdsmarkedet. Kendte kun det offentlige som service, som man havde brug for og så alle vittighederne om at være ansat i det offentlige. Et job var et job.

En var i en jobsøgningsfase og så en annonce om arbejde i hjemmeplejen. Havde en veninde, der arbejdede indenfor området. Forhørte sig hos hende om jobmuligheder og jobbetingelser. Vidste ikke selv noget om området overhovedet. Fik job som ufaglært i hjemmeplejen. Det gik hurtigt og smertefrit. Minimal oplæring og så i gang.

En anden fravalgte sit kontorarbejde, som aldrig havde været et drømmejob. Var heller ikke begejstret for kulturen og arbejdsmiljøet. Havde en veninde, der havde været social- og sundhedsassistent og senere var blevet sygeplejerske. Blev af hende overbevist om, at det måske kunne være et område, der var mere tilfredsstillende. Det gjorde udslaget.

En sidste havde som sagt en drøm om at blive massør og valgte social- og sundhedshjælperuddannelsen som et skridt på vejen mod en terapeutuddannelse. Det er det så ikke blevet til endnu.

Ingen af de interviewede har bidt mærke i de mange kampagner for at rekruttere personale til ældreplejen. Valget af beskæftigelse indenfor ældreområdet er

først blevet aktuelt, hvis man var træt af sit job og tilfældigvis kendte nogen, der arbejdede indenfor området. Enten som ufaglærte eller som havde gennemgået social- og sundhedshjælper uddannelse. Kun begrænset viden om uddannelsens- og jobbet indhold.

V.

Hvordan vurderede omverdenen området?

Fire interviewede: ”der var ikke ligefrem nogen, der klappede i deres små hænder”. Alle vidste jo godt, at var lavstatusområde. Men det var et job og til og med et fast job. Det blev anerkendt.

Men fornemmelsen er, at man nok mener, at kan man ikke blive andet, så kan man altid blive hjemmehjælper. Det påvirker ikke så meget i dagligdagen, hvor vi udfører vores job. Man møder dog ikke den store interesse for at tale om jobbet og hele området. Heller ikke i familien eller blandt venner, der ikke selv kender nogen indenfor området. Kun når der er skandaler, og så får folk sagt, hvad de mener om jobbet og uddannelsen.

Men sådan er det!

Slut på interview.

Spørgedesign:

Tredje interview

A.

Socialøkonomis status. Fars og mors beskæftigelse og indtægt. (husstandsindkomst – vurderet stor eller lille). Havde I en fornemmelse af deres sociale status?

Fire interviewede.

En person fraværende på grund af uheld.

Første person fortæller, at moderen var sygeplejerske og senere områdeleder indenfor ældreområdet. Faderen ufaglært postbud med bl.a. lastbiltransport. Har været førtidspensioneret et stykke tid på grund af eftervirkningerne efter et færdselsuheld. Faderen løjtnant af reserven. Opfatter familien som en gennemsnits middelklassefamilie med en gennemsnitlig indkomst.

Anden person fortæller, at moderen har været hjemmegående næsten altid på grund af eftervirkninger fra en fejloperation. Faderen ufaglært arbejder med beskæftigelse på renovationsplads. Har taget flere opkvalificeringskurser. Har eget hus men ikke nogen stor indkomst. Opfatter familien som værende placeret i den lavere ende af middelklassen (måske nok arbejderklassen).

Tredje person fortæller, at moderen var oldfrue i 25 år. Ufaglært. Faderen ufaglært arbejder på fabrik. Er stadig det samme sted. Moderen uddannede sig i en alder af 52 til social- og sundhedshjælper. Har boet i en toværelses lejlighed. Vurderer selv, at de har været på grænsen til at være fattige. Moderen har syet tøj, og de har ikke som sådan været på rigtige ferier. Men oplever ikke rigtigt at have manglet noget. De fik tøj og mad. Måske var forventningerne heller ikke store.

Fjerde person fortæller, at faderen har været tolk i fyre år, og er nu pensioneret. Moderen har været hjemmegående på en eller anden form for offentlig støtte. Familien har eget hus. Familien stammer fra Afghanistan. Har ikke kendskab til, hvorfor moderen er på offentlig støtte. Familien har i mange år levet af faderens og vedkommendes indkomst.

B.

Hvordan talte I i familien om fremtiden, især jeres og søskendes fremtid?

Fire interviewede.

Alle fire nævner som udgangspunkt, at meldingen fra deres forældre var at få et job eller en uddannelse. Den ene interviewede fik at vide, at hun for alt i verden skulle have et job, før hun fik børn. Ellers ville det blive for hårdt, og det kendte moderen til. Det skulle helst være et faglært job, et sådant skulle der uddannelse til. Det vigtigste af det hele var at kunne leve et stabilt liv, derfor spillede det heller ikke den store rolle, hvad det blev for en uddannelse og job.

En anden deltager fortæller næsten det samme. Det gjaldt om at få et job eller en uddannelse. Ikke noget med ledighed. Man talte ikke meget om fremtiden og der blev ikke spurgt ind til fremtidsdrømme eller ambitioner. To søskende, hvor den ene har fået en kortere uddannelse i en sen alder, og den anden er hjemmegående. Oplevede ikke det store pres for noget bestemt job eller uddannelse.

Man har oplevet et vist pres for at tage en gymnasial uddannelse. Ikke blot i familien. For den tredje person gælder, at både far og mor er studenter. Faren har aldrig brugt sin uddannelse. Men generelt set blev tilværelsen efter en studentereksamen ikke berørt. Man oplevede det som den yderste horisont på det tidspunkt. En anden af søskende har også fået en studentereksamen til forskel fra to andre. Man mente, at boglighed i et job var det vigtigste.

Ambitionen hos den fjerde familie var, at man skulle blive læge. Mor og mormor pressede på. Selv havde personen et ønske om at blive politibetjent. Faren er ikke gået så meget ind i drøftelserne af fremtiden. På faderens side i familien er fire børn blevet læge. Men det har ikke smittet af på deltageren, der alene er begyndt som social- og sundhedshjælper for at forbedre sine muligheder for at blive politibetjent. Indtil videre har det at have et job været det afgørende.

C.

Kan I huske vigtige og gennemgående samtaleemner i jeres familie – når den store familie mødtes – eller ved vennesammenkomster/klassekammerater?

Fire interviewede.

Der blev hos nogen af familierne talt mest om hus, have, bil, campingvogn og ferier, hvor det i den ene familie var kutyme, at flere fra den store familie holdt ferie sammen. Man drøftede så feriedestinationer meget grundigt. Så blev der talt en del om privatøkonomi. Hvad der nu var råd til og især, hvad der ikke var råd til. Man drøftede løst det, der blev sagt i TV nyhederne men ikke meget mere. Der blev talt meget om arbejde og i en familie særligt meget om at tjene penge. Et gennemgående og centralt tema. Man husker også en del traditionssnak. Om de gamle regler, normer og forventninger nu blev fulgt. Kunne f.eks. drejer sig om havehold, religiøse forskrifter mv.

En i gruppen fortalte at være på det nærmeste født ind i foreningen DUI-Leg og Virke (en socialdemokratisk forening). Hele familien har været engageret i arbejdet med den daglige drift, afholdelse af sommerlejr mv. Familien har på den mødrende side en lang tradition omsorgsarbejde. Men når den store

familie var samlet antog samtalerne ofte præg af politiske- eller filosofiske drøftelser, hvor man blev lært op i at argumentere lige fra barns ben. I det daglige blev der drøftet en hel del politik ved middagsbordet. Den store familie var præget af et stort spand i beskæftigelse og uddannelse, og bølgerne gik højt især mellem socialdemokratiske- og Venstresynspunkter. Flere i familien var landmænd.

Generelt har man oplevet, at samtaleemnerne var meget praktiske og handlede mere om det lokale. Men de var ikke nære eller nærgående bortset fra lidt sladder ind i mellem. Det sidste var tilbagevendende uden at være udtalt.

D.

Kan I huske, hvad I talte med jeres klassekammerater/skolekammerater/legekammerater om i slutningen af folkeskolen?

Fire interviewede.

Der blev selvfølgelig talt om mangt og meget, men klasserne var på en måde delt op mellem "fodboldrengene", "hestepigerne", "stræbertøserne" og "computernørderne", der spillede computerspil i mange timer. Der var også en del konkurrencespil mellem de rige og de fattige, altså mellem dem, der kom fra de bedre stillede familier med mange ambitioner og dem, der kom fra "gennemsnitsfamilierne. Pigerne talte meget om f.eks. Spicegirls, dyrkede Spicegirlskort og gik meget op i at optræde som Spicegirls. Andre talte meget om forskellige kvindelige modeller – tøjmodeller og hvordan, man skulle se ud.

Man hørte en del musik i frikvartererne over skolens højtalere. F.eks. Backstreet Boys og IQ. Man fulgte også med i realityshows og talte om det i klassen. Der var noget mobberi. Især fra de ambitiøse piger, som ofte også kom fra de "finere" familie, hvor man talte meget om ferier i Grækenland, Egypten eller andre steder Syd på. Andre i klasserne afviste dem eller demonstrerede en vis modstand ved at gå i ekstreme hængerøvsbukser. Både musik og påklædning spillede en stor rolle som tilhørsmarkører. Man klassificerede hinanden ud fra musik- og tøjsmag. F.eks. diskuterede man de såkaldte "mavebluser" hos pigerne, fordi de også blev drøftet i familierne. Der var måske en diskret afstandtagen fra fænomenet.

Der sker noget med 9/11, som blev oplevet forskelligt men meget stærkt af alle. En troede først, at det var dårligt TV. En anden så i første omgang

begivenheden som en videreførelse af filmen/serien ”Det tårnhøje inferno”. Selvfølgelig blev der talt meget om det i klasserne, men ikke i familierne. Her talte man først og fremmest om oplevelserne, følelserne og frygten for, hvad der videre kunne ske. Man fik ikke rigtig nogen forklaringer i familien, men man fornemmede en vis forvirring og frygt hos forældrene.

Begivenheden blev drøftet meget i klasserne, og især talte man om præsident Bush’s tale og om de efterfølgende konsekvenser. Man oplevede det, der skulle komme efter som en slags korstog uden at vide, hvad det betød. Men det blev oplevet som lidt uhyggeligt.

Men i dagligdagen gled det relativt hurtigt i baggrunden i forhold til de andre nævnte temaer, samtaleemner og småkonflikter/drillerier mellem de forskellige grupperinger i klasserne. Derhjemme gled begivenheden også lidt i baggrunden som samtaleemne.

E.

Hvordan var jeres skoleforløb (ca. fra 7. – 9. klasse – afgangsklasse/videreuddannelse?)

Skolegangen er ikke det, man er gået mest op i. Uregelmæssigt fremmøde eller fysisk tilstede uden egentlig at engagere sig i den daglige undervisning. Det blev til computerspil eller kortspil. Det var udbredt, at der var nogle stræberpiger, som fik gode karakterer og blev betegnet som lærernes kæledægger. Det var ikke udbredt, at drengene stræbte efter at være dygtige og få gode karakterer.

Der var ikke det store pres i dagligdagen. Men det lå i luften, at man enten skulle på efterskole eller i gymnasiet, hvilket også blev støttet af lærerne. Man skønner, at ca. 80% af klassekammeraterne havde forestillinger om en gymnasial uddannelse eller en tur på efterskole for at finde ude af, hvad man skulle herefter. Der var læsesvage i klasserne, og de fik ikke meget hjælp gennem hele folkeskolen. Det havde dog ikke den store betydning for det daglige samvær på tværs af de forskellige interessegrupper i klasserne.

Forældrene var selvfølgelig interesseret i, at man gik regelmæssigt i skole og klarede sig gennemsnitligt, men der var ikke den store opfølgning på skolearbejdet derhjemme eller kontrol. Forældrene kom til forældremøderne, og så var det det. I et tilfælde var det deltageren, der måtte sende søskende i skole, pakke deres skoletaske og sørge for dem, når de kom hjem.

Man fik ikke så meget hjælp hverken fra lærere eller forældre. Men i vennegrupperne hjalp man hinanden med lektier eller ”lånte” færdige opgaver af hinanden. Det drejede sig ikke så meget om at lære som at aflevere opgaverne til tiden. Generelt talte man ikke så meget om karakterer, og man gik slet ikke ind i ”stræberpigernes” indbyrdes konkurrence. Det var deres problem. Fodbold- og computerspil var vigtigere. Der blev faktisk kun talt om karakterer lige op til prøver og umiddelbart efter, eller når der blev givet halvårskarakterer. Bare man lå i midten eller deromkring, var alt som det skulle være.

Som sagt var billedet sådan, at man ikke talte om tiden efter gymnasiet eller efterskole, hvad angår videre uddannelse. Man vidste godt, at der var nogle få med bestemte ambitioner, men det vakte generelt ikke den store interesse.

F.

Hvordan forholdt man sig til familiens interesse/ansvar ved sygdom, børnepasning og støtte/omsorg for de ældre. Hvem tog ansvar både i den lille – og den store familie?

Fire interviewede.

Det overvejende billede er, at det enten har været moderen eller mormor og morfar, der har passet børnene ved sygdom. Hos enkelt var det også sådan, at søskende blev passet af en familie på vejen. Det har de andre ikke kendt til, men det var almindeligt, at bedsteforældre trådte til. I en familie har sønnen måtte træde til, eller der blev hentet råd fra onkler, selv om de boede i et andet land. I et andet tilfælde erindres det, at farmor og farfar efter et biluheld blev passet af vedkommendes forældre. De blev indlogeret i en campingvogn og blev passet indtil, de igen kunne klare sig selv.

Men generelt husker man ikke, at familien blev inddraget i den store families problemer. Man fik selvfølgelig informationer om onkler og tanters/mostres sygdom men kun som information. Det er først og fremmest bedsteforældre, der er trådt til som noget helt naturligt. Man blandede sig heller ikke i andre problemer i den store familie.

G.

Hvor meget var jeres familie involveret i jeres skolegang, og fik I hjælp til lektierne?

Fire interviewede.

Forældrene var ikke særligt involveret i skolegangen. Man deltog som sagt i nogen forældremøder og forskellige arrangementer. Men ikke meget mere. Man blev ikke hørt i noget som helst og slet ikke systematisk overhørt. Man blev spurgt, om man havde lavet sine lektier og svarede altid bekræftende, uden der blev fulgt op.

I et tilfælde hjalp moderen lidt i matematik i de små klasser. Senere hjalp en morbror. I et andet tilfælde var moderen ordblind og kunne knap læse beskederne fra skolen. Faderen kom sent hjem og ville bare slappe af. Var i øvrigt gået ud af 7. klasse og havde ikke forudsætningerne for at hjælpe. En tredje fik enten hjælp fra moderen eller moderens venindes søn, der lige var gået ud af skolen. Henvendte sig selv til Røde Kors' on-line lektiehjælp. Ellers var det ikke gået. Havde set en reklame på Facebook.

Man talte lidt om skolen og hvad, man lærte i skolen ved middagsbordet. For det meste var det løs snak, som ikke havde nogen opfølgning eller konsekvenser. Man har samlet oplevet skole og hjem som to adskilte verdener og lært at fungere i begge to. Man har ikke en oplevelse af, at skolegangen var af interesse bortset fra, at man skulle have en uddannelse. Man har ikke funderet nærmere over, at det forholdt sig sådan. Man fandt altid en løsning dér, hvor der var hjælp at hente. Hos kammerater eller skolekammerater. Men man understreger, at det ikke var et forhold, man gik op i. Det var bare sådan.

H.

Hvad brugte I jeres fritid på sammen med skolekammerater/legekammerater/venner?

Fire interviewede.

Man brugte en del tid på computerspil, der blev mere udbredt. Deltog også i forskellige rollespil både sammen med klassekammerater og udenfor skolen. Spillede Dragons. Ellers var det fodbold, håndbold, svømning. Man var i hallerne eller i ungdomsklubben, hvor man også arbejdede med knallerter.

Rollespillene var ofte med udklædning og kunne forløbe over flere dage. De handlede ofte om historiske begivenheder eller historiske karakterer.

Rollespil blev altså både spillet i virkeligheden og på computer. Der var mange både piger og drenge, der deltog. Det havde en stor betydning for samværet med hinanden. Måske ikke helt forskelligt fra dengang, man legede cowboys og indianer. Man gjorde bare helt op afslutningen på folkeskolen.

Sportsgrene har man jo altid dyrket, men der var også en del socialt samvær forbundet med at spille nede i hallen eller på fodboldbanen. Det var også her, man begyndte at skæve til det andet køn.

Alle har haft fritidsjobs så som avis- og reklameomdeler eller som fejedreng og fejepige på den fabrik, hvor moderen arbejdede. En havde flere jobs. Men fælles for alle var, at fritidsjobs og fritidsinteresser som boldspil og rollespil fyldte en del mere end skolegang og lektier. I hvert fald for de fleste i klasserne.

Man talte også meget om musik, tøj og fodboldhelte og delte sig lidt efter, hvem der havde den ene eller anden favorit eller smag. På den måde var fritidslivet vel en slags fortsættelse af forholdene i klassen. Men der var ikke en skarp opdeling.

I.

Snakkede I og jeres kammerater om tiden efter skolen (var det et almindeligt samtaleemne)?

Fire interviewede.

Som sagt blev der ikke talt om fremtiden ret meget længere end til, at man skulle på gymnasiet eller tage en HF. Man skulle i hvert fald ikke ind til militæret. Man vidste jo ikke, hvad der kunne ske efter 9/11. Man husker ikke, at nogen talte om, at de ville have en håndværker- eller kontoruddannelse og slet ikke noget med social- og sundhedshjælperuddannelse mv.

Selv om man ikke talte meget om fremtiden efter folkeskolen derhjemme, lå der ligesom et pres i skolen og fra skolen om en gymnasial uddannelse, og man skævede ikke til andre muligheder. Man fik ofte at vide fra bl.a. lærerne, at en gymnasial uddannelse åbnede for jobs, hvor man kunne tjene mere og også for flere muligheder. Det stod dog ikke klart, hvad det var for muligheder. Man sammenlignede blot med ens egne forældres beskæftigelse.

Indirekte fornemmede man, at der var nogle jobs, der gav højere status, især når man sammenlignede forældrenes jobs. Der var nogen, der gerne ville fortælle, hvad forældrene lavede og andre ikke.

Sådan mere formelt havde hver enkelt en halv time med en eller flere lærere om fremtiden, og for de flestes vedkommende blev det indgangen til gymnasiet efter folkeskolen. Man blev vurderet studieegnet, og så var det det. Derudover skulle man i erhvervspraktik i en uge i henholdsvis 8. og 9. klasse. Det kunne være i Føtex, på et plejehjem eller andre lignende steder. Det stod ikke klart, hvad det var, man skulle lære. Men det var meget sjovt og hyggeligt og blev ikke forbundet med ens videre valg af uddannelse eller job.

J.

Kan I huske større samfundsbegivenheder fra jeres skoletid, som I diskuterede med hinanden i skolen?

Fire interviewede.

Alle deltagerne husker en hel del om vigtige begivenheder, som fik indflydelse på samværet og drøftelserne i klasserne. Samstemmende nævner man 9/11, Muhammedkrisen/Muhammedtegninger, som affødte voldsomme diskussioner og ikke mindst tiden og følgerne efter 9/11. Meningerne var delte angående invasionen af Afghanistan og senere invasionen af Irak. Man var voldsomt i tvivl om, hvad man skulle mene. Men det blev diskuteret meget også på tværs af grupperne i klassen, selv om "fodbold drengene" var dem, der deltog mindst i diskussionerne.

Især blev terrorisme diskuteret en del. Alle var selvfølgelig imod terrorisme, men man diskuterede også, hvor langt man kunne gå med overvågning. Det følte som om, "verden blev mindre og mindre fri", selv om det selvfølgelig ikke havde nogen indflydelse på dagligdagen. Lærerne tog også ind imellem nogle af temaerne op. Det skete blandt andet i forbindelse med, da det med masseødelæggelsesvåben i Irak var på sit højeste. På den ene side frygtede man en krig, og på den anden side var man imod tyranner, og sådan blev det diskuteret i klassen.

I den mindre farlige ende af skalaen talte man en del om, at der blev hældt rød maling ud over Anders Fogh Rasmussen, hvor nogen godtede sig, og andre var forargede. Man talte også en del om Monica Levinsky sagen/skandalen og jokede en hel del med sagens indhold. De "rigtige" var måske ikke så rigtige.

Man mærkede på forældrene en vis frygt for krig. Blandt andet i forbindelse med krigen på Balkan og de mange flygtninge. Det blev der talt noget om i forbindelse med reportager i TV-avisen. Men det er nok vanskeligt at sige, hvor meget det hele fyldte i dagligdagen. Måske lagde det en slags

grundstemning eller en vis oplevelse af, at der skete en masse uoverskueligt ude i verden. Men hvor stor indflydelse begivenhederne egentlig havde, er man noget i tvivl om.

K.

Blev tiden efter skolen, som I havde forventet eller helt anderledes (hvordan)?

Virkeligheden kom ikke til at leve op til forventningerne. To begyndte i gymnasiet. Den ene droppede ud og kom ikke i gang med at læse historie, som var drømmen og målet. Flyttede ud i ungdomslejlighed. Det hele blev sat lidt på standby. Den anden fuldførte 10. klasse og gymnasiet men havde ikke rigtigt nogen planer for det videre forløb. Skulle i hvert fald ikke være social- og sundhedshjælper, som der ellers var flere af i familien. Flyttede tidligt hjemmefra sammen med kæresten men havde ikke haft de store forventninger og heller ikke efter at være flyttet hjemmefra. En tredje ville gerne have været på HF. Men det gik ikke. Begyndte på grundforløbet til social- og sundhedshjælper skolen og opdagede, at man trods alt kunne noget. Den fjerde havde stilet efter at blive politibetjent, men karaktererne var ikke dertil. Blev vejledt til at prøve noget andet. Så nogle reklamer fra social- og sundhedsskolen og overvejede den vej som en mulighed. I hvert fald som et skridt på vejen. Tænkte det ikke som noget endeligt. Det kunne være chancen for at læse videre.

For alle fire gjaldt det, at forløbet efter folkeskolen ikke blev som forventet, selv om forventningerne nok heller ikke havde været helt klare eller stod mål med, hvad de havde af formelle kompetencer. Man tænkte egentlig ikke så meget på, hvordan det gik de andre fra klasserne. Det var heller ikke noget, man talte så meget om, når man mødtes.

L.

Hvad kom I til at arbejde med og hvordan, eller hvilken type uddannelse påbegyndte I?

Gymnasie og HF blev ikke til noget. Det resulterede i kontanthjælp for en og arbejde som fejepige og morgenservertning for feriegæster på et feriecenter i Jylland. Det blev så til social- og sundhedsskolen på grundforløbet for at

komme videre. En anden blev gentagne gange opfordret af søster til at begynde på social- og sundhedsskolen. Det blev afvist. Kunne ikke se sig selv indenfor det område. Fik ellers at vide, at man var god til at arbejde med mennesker. Men det kunne ikke relateres til ældreområdet.

Efter gymnasiet, hvor det på ingen måde var klart hvad, man skulle læse efter, fortsatte man som telefonsælger, som man selv opfattede som "sjælløst". Fik derfor job som pædagogmedhjælper. Det var der så mange andre, der også fik. Vidste godt, at det ikke var varigt. Men det var, hvad der var.

En fjerde fik job i Netto. Senere kørte man som pizzabud og fik så job som pædagogmedhjælper og supplerede det med "frivilligt" havearbejde, der også kastede lidt betaling af sig.

Man tog nok det arbejde, der var, og som ikke forekom alt for belastende eller krævende. Og da der var en del, der efter gymnasiet ikke helt vidste, hvad de ville, og derfor tog arbejde i en børnehave, lå det lige for at gøre det samme.

M.

Hvad betød mest for jeres valg af arbejde/arbejdsplads?

Ville gerne arbejde med mennesker på den ene eller den anden måde, men det havde ikke direkte betydning for valg af job. Først og fremmest drejede det sig om at tjene penge. Så det var det ønske, der styrede valg af arbejdsplads og ikke så meget andet. En ville faktisk gerne have kørt som lastbilchauffør ligesom morfaren, men det blev det ikke til. Arbejdet i Netto gav ikke så meget, fordi det var på deltid, men så blev der taget en del ekstravagter. Vænnede sig til vikararbejdet

For alle gælder det, at man tog det, der var eller havde hørt om som en mulighed. Der lå ikke de helt store overvejelser bag de konkrete jobvalg. Og det der med at arbejde med mennesker var i virkeligheden også en diffus forestilling.

N.

Hvordan gik det jeres skolekammerater og venner?

Fire interviewede.

Det er en fælles opfattelse og erindring, at kun ca. halvdelen af dem, der tog den gymnasiale uddannelse har brugt den til at gå videre med enten akademiske uddannelser eller mellemuddannelser, og flere af dem, der fortsatte havde man allerede spottet i folkeskolens klasser. Man understreger, at tallet kun er et sjus, men alle er nogenlunde enige om, at det nok forholder sig sådan, og at det også var det billede, man mødte andre steder – f.eks. som pædagogmedhjælper.

Og det på trods af, at man i folkeskolen igen og igen havde fået at vide, at man fra politisk hold og fra samfundsforskningen kalkulerede med, at op mod firs procent af en årgang skulle have en højere uddannelse. Det gik bare ikke sådan, når man ser på, hvordan det gik klassekammeraterne.

Flere gik fra gymnasiet ud til et tilfældigt job og begyndte senere på teknisk skole eller handelsskolen og blev senere håndværkere, kontorassistenter, klinikassistenter, selvstændige, butiksassistenter, speditører mv.

Det forløb kom i øvrigt ikke bag på nogen, fordi man jo ikke i folkeskolen havde gjort sig mange tanker om, hvad man skulle. Havde det været i tidligere tider var deres skolekammerater nok bare blevet håndværkere uden en gymnasial uddannelse eller gået på handelsskole, så man synes ikke, at tingene har ændret sig helt så meget, som man kunne tro. Men det ser man jo først nu, når man kommer til at tænke over det.

O.

Hvordan var holdningerne og vurderingerne hos familie og venner i forhold til jeres beskæftigelse og uddannelse?

Fire interviewede.

Der var almindelig accept gående fra det passive til det uinteresserede. Man mente selvfølgelig i familien, at det var godt, at man enten havde fået et job eller tænkt på en uddannelse. Og så hæftede man sig ved, om jobbet var godt betalt. Men generelt tog man det, som det kom.

Men da pilen begyndte at pege på social- og sundhedshjælper uddannelsen oplevede man, at den vej ikke havde ret høj status hos flere af de tidligere skolekammerater eller i dele af familien. Man fik at vide, at man nok var god til at have med mennesker at gøre. Men det var lidt som en frase. Interessen for den vej var ikke stor, og det havde den heller ikke været ved de tidligere

beskæftigelser/jobs. Det var først og fremmest sikker indtjening, der betød noget.

Selvfølge skulle man høre "tørre røv vendingen" fra venner, bekendte og fra dele af familien. Men længere gik den snak heller ikke.

P.

Hvad tænkte I om ægteskab, egen familie, vennekreds og fremtidsdrømme?

Fire interviewede.

For alle gælder rækkefølgen job, kæreste, ægteskab og børn. Det var det, man havde hørt hjemmefra. Det er også blevet lidt til "villa, volvo og vovse". Meget traditionelt.

Det gælder også for alle, at man flyttede hjemmefra mellem det syttende og attende år. Enten i lejlighed eller ungdomsbolig og sammen med en kæreste enten med det samme eller kort tid efter.

Man forestillede sig først og fremmest at leve et selvstændigt voksenliv sammen med en kæreste. Det med børn og ægteskab lå lidt længere ude i horisonten. I øvrigt skelner man heller ikke i dag så meget mellem langtidsforhold og ægteskab.

En stor del af ens klassekammerater er gået samme vej og sat familien højt, og de fleste har også fået et lille hus og børn. Kun en mindre gruppe lever "alternativt" med andre ord ikke traditionelt og har ikke børn.

Det gælder for alle, at man faktisk er ganske tilfreds med, at drømmene/forestillingerne til dels er blevet til virkelighed. Ingen har haft forestillinger eller drømme om et andet liv end det, der er blevet en realitet. Man har heller ikke oplevet problemer med at få kæresten accepteret i familien. Ens valg er blevet respekteret.

Det med fritidsdrømme er trådt lidt i baggrunden. Men man mærker et diskret pres fra familien for, at man også indgår ægteskab og får de ønskede børn. Altså viderefører traditionen og den tryghed, der menes at ligge i ægteskabet, selv om man erfarer, at flere af ens skolekammerater bliver skilt. Man har dog ikke styr på antallet.

Q.

Havde begivenheder i samfundet indflydelse på jeres forventninger og valg/beslutninger?

Fire interviewede.

Man husker ikke, at der var særlige begivenheder i samfundet, der havde indflydelse på forventningerne eller de valg, der blev truffet.

Mest afgørende var nok, at man hørte, at der var mangel på arbejdskraft indenfor det område, man nu af forskellige grunde valgte. Altså, at der var job-åbninger, som det blev kaldt. Man kan sige, at man ikke fulgte karrieretrenden i tiden, men det var der jo så mange andre fra deres skoleårgang, der heller ikke gjorde. Når nu de oprindelige forventninger ikke var blevet omsat til virkelighed, kunne en uddannelse til social- og sundhedshjælper være en mulighed. Men valget skete ikke som resultat af større ydre påvirkninger.

R.

Hvad satte I/sætter I mest pris på i jeres voksenliv?

Fire interviewede.

Entydigt svar fra alle. Familien og den tilvalgte familie. Dvs. kæreste og ægtefælle samt børn. En stor vennekreds, hvor man kan dyrke fælles interesser og hobbies.

Dertil kommer job og tætte arbejdskolleger, men job er og bliver noget, man har for at leve og kunne gøre det, man har lyst til. Også foreningsliv dyrkes lidt, men ikke så meget.

Man går ikke så meget op i andet, og man taler en del om arbejdet og de fælles interesser, når man er sammen og i familien. Det gælder først og fremmest om at værne om familien og dyrke vennerne.

S.

Hvor mange jobs har I haft og indenfor hvilke brancher, og hvad har fået jer til at skifte jobs?

Fire interviewede.

Som sagt har man ikke haft andre jobs end de tidligere nævnte, og der blev kun skiftet job, hvis der var et bedre men indenfor samme branche.

T.

Hvad har I dyrket af fritidsinteresser siden skolen?

Fire interviewede.

Man er lidt fortsat med de fritidsinteresser, man dyrkede i folkeskolen. Det drejer sig nu om avancerede computerspil og nu rollespil for voksne med dragter og klare regler. Der møder man mange forskellige mennesker. Det har været og er en udbredt fritidsinteresse.

Deltager i frivilligt arbejde og står i bar ved festivaler af forskellig slags. Det er også en fortsættelse fra folkeskoletiden. Ynder at gå lange ture i skoven. Rene sportsinteresser dyrkes kun af to. En løber to gange om ugen for at holde grundformen og være alene med sine tanker. Spillede tidligere en del fodbold, men det bliver ikke til noget mere. En dyrker kampsport (MMA) to gange om ugen på et rimeligt højt niveau.

U.

Hvilket kendskab havde I til vilkårene indenfor det offentlige arbejdsmarked i forhold til det private, da I startede på arbejdsmarkedet? Hvordan og hvornår fik I kendskab til beskæftigelsesområder som social- og sundhedshjælp?

Fire interviewede.

Man har ikke reflekteret nærmere over, hvordan det måtte være at arbejde indenfor den offentlige sektor og slet ikke sat det i relation til den private sektor. Havde faktisk ikke noget kendskab hverken til staten eller kommunernes opbygning og måde at fungere på. Og slet ikke til regionernes.

Kun nogen vage forestillinger om noget med direktiver, ordre og en masse regler og meget faste rammer, der skulle følges længere nede i systemet. Ellers kan kendskabet vel først og fremmest henvises til myterne om de mange kaffepauser og billederne fra ældre danske komedier, hvor det offentlige og kommunale hænges ud.

En af de fire havde et særligt indgående kendskab til ældreområdet og social- og sundhedshjælper funktionen, da vedkommendes mor og søskende alle har arbejdet eller arbejder indenfor området. Valget af beskæftigelse indenfor området kom ligesom gennem udelukkelsesmetoden.

Overordnet gælder det, at man har fået kendskab til området enten gennem familiemedlemmer, der kender til faget eller faderens venners venner, hvis børn arbejdede indenfor området samt reklamer og nysgerrighed efter at vide, hvad det var for biler, der kørte rundt i Århus med et logo for Social- og omsorgs-magistraten.

En er tillige blevet interesseret på en jobmesse, som beskæftigelsescenteret afholdt i samarbejde med teknisk skole og social- og sundhedshjælper skolen. Men den første viden var kommet fra en lillesøster, der er uddannet social- og sundhedshjælper.

Summet op var alle fire enige om, at de først og fremmest havde fået kendskabet til området og var blevet interesseret i det efter påvirkning fra familiemedlemmer eller fra nogen i vennekredsen.

V.

Hvordan har omverdenen vurderet området?

Fire interviewede.

Man er bevidst om, at faget/jobbet har lavstatus, selv om det viser sig på forskellig måde. Og man er ikke decideret stolt over uddannelsen og arbejdet. Når man taler med venner og bekendte og talen falder på uddannelse eller arbejde, er der overvejende ikke den store interesse for at høre om faget og dagligdagen. Nogen spørger lidt om, hvordan man kan holde til det og andre betakker sig for at have sådan et arbejde. Og så spørger man til lønnen.

Men generelt er omverdenens indstilling til området præget af dets generelle lavstatus og det har selvfølgelig en indflydelse. Ikke i det daglige arbejde men i omgangen med andre udenfor området.

Man oplever, at omverdenens opfattelse måske har ændret sig lidt til det bedre efter Covid 19, hvor flere fik forståelse for, hvor vigtigt arbejdet er, og at social- og sundhedshjælpere gik på arbejde med fare for at blive smittet for at pleje og beskytte de gamle.

Har også et problem med at vide, hvad der kræves på skolen og hvad, omverdenen egentlig tænker.

W.

Hvad havde helt konkret indflydelse på jeres valg?

Fire interviewede.

Eftersom de forskellige drømme og ønsker om uddannelse og arbejde ikke helt var blevet til det forventede, var det nærliggende at følge de råd, man fik fra familie og venner. Man fik også at vide, at man ganske givet kunne blive god i faget, så man kan vel sige, at der var tale om et indirekte fravalg af andre muligheder og et direkte tilvalg af social- og sundhedshjælperuddannelsen, selv om det ikke havde ligget i kortene. Og det er man sådan tilfreds med.

Slut på interview.

Spørgedesign

Fjerde interview

A.

*Årstal for opstart indenfor ældreplejen enten som ufaglært eller uddannet.
Udsagn fra samtlige interviewede.*

1995, 2022, 1990, 1995, 2008, 1996, 1997, 2001, 1984, 2013, 1986, 2001, 2012, 2020, 2009.

B.

Kunne I trække på jeres tidligere erfaringer i det nye job?

Samtlige interviewede: Flere henviste til deres tidligere jobs som butiksansatte eller arbejde i køkken, hvor de især kunne trække på serviceaspektet i deres tidligere jobs. Det med at ”læse folk” var man jo trænet op i.

Flere af de interviewede havde også været på ”Martaskolen”, hvor de havde lært alle vigtige dele i husholdning, god opførsel i omgangen med andre. Samt ikke at forglemme oplæringen i hjemmet hvad angår madlavning, rengøring og indkøb. Så overgangen havde ikke været så stor for især dem fra de deltagere med høj- og mellem anciennitet. For alle gælder det, at arbejdssocialiseringen fra tidligere jobs selvfølgelig også havde en stor betydning, selv om afstanden fra social- og sundhedshjælper jobbet til tidligere beskæftigelse var stor. Deltagerne var selv overraskede over, at de i begyndelsen af interviewet havde glemt at tage deres ”husholdningsopdragelse” i betragtning. Som en slags skjult ressource, man bare tager for givet og ser bort fra.

Man kom i de første måneder ud for mange grænseoverskridende hændelser og opgaver, som man aldrig havde drømt om at skulle løse, og man skulle også finde sig til rette i en helt anden sprogkultur. Men som ved tidligere jobs havde man lært at tage tingene, som de kommer og prøve sig frem. Og man vidste jo nok, hvordan de fleste opgaver skulle løses. Det havde man lært i andre arbejdsforhold eller i den almindelige husholdning.

C.

Hvad var jeres indtryk og oplevelser i det første halve år indenfor ældreplejen, og oplevede I forskelle fra tidligere jobs og jobvilkår?

Alle interviewede: Hovedparten af deltagere med høj- eller mellemanciennitet oplevede en del alenearbejde. Nogen følte endda arbejdet ensomt, fordi man ikke rigtigt havde nogen direkte at dele de til tider grænseoverskridende oplevelser med. Oplæringen og introduktionen var helt op i nullerne meget sparsom. Man fik tildelt en køreliste og en nøglering, og

så var det ”bare op på hesten”. Så man lærte at handle ud fra intuition og de erfaringsbrokker, man fik fra de andre. Man fik tildelt en køreliste og skulle så i det store og hele selv finde ud af, hvilke opgaver der skulle løses. Den teoretiske fundering var mildest talt mangelfuld, så man måtte fra dag et bygge på det, man havde med fra tidligere jobs. I det hele taget føltes det overvældende at komme ind i en så stor organisation, hvor man stod fremmed overfor de herskende sociale- og sproglige koder. Så det var noget med at spørge sig frem, når ”hjælperne” endelig samledes eller man mødte hinanden på vaskerierne eller i indkøbscentrene. Det oplevedes som et savn, at der ikke var et veldefineret arbejdsfællesskab. Det er først kommet til de senere år.

Alle var meget tilfredse med, at der med tiden er kommet mere skik på arbejdet, men alle savner den grad af selvstændighed, der kendetegnede arbejdet tidligere.

Det betyder meget, at der i det offentlige er ordnede overenskomstforhold, hvor reglerne nogenlunde overholdes, selv om der i perioder med økonomisk pres har været lovlig mange fejlpositioner i forhold til de almindelige arbejds- og arbejdsmiljøforhold.

Noget, der har undret flere efter, de er kommet fra det private, er det høje sygefravær og hvor ”lang en snor”, den enkelte bliver givet. Det har hele tiden været, som om der var en anden kultur, en anden måde at betragte arbejde på, og det har været godt at opleve den ”bredere elastik” i starten.

I selve arbejdet ude hos borgerne eller sammen med borgerne på plejehjemmene har det betydet meget, at man i det store og hele blev mødt med anerkendelse, som i perioder kunne bruges som modvægt til arbejdsområdets lavstatus ude i samfundet. Man var ikke vant til ”at en god kontakt kunne redde ens dag”.

De fleste har også oplevet mere fri tid eller mindre træthed efter at være begyndt indenfor området. Man sammenligner med de lange arbejdstider indenfor detailhandlen, hvor man var dødtæt, når man kom hjem ved 18-tiden eller 16-tiden i weekends. Ikke dermed sagt, at man lå på den lade side eller gør det i dag, men arbejdstiderne var bedre, og tidligere var den fri tid også sikret – måske bedre end i dag.

Alle tre generations- og anciennitetsgrupper er enige om, at der er et stort spring fra at arbejde i den private sektor til at arbejde indenfor hjemmeplejen. Der er mere styr på overenskomstforholdene og der er større tolerance. Man er også enige om, at man før arbejdet indenfor ældreområdet altid har været vant til at tage ”tingene som de kommer”.

D.

Hvordan oplevede I uddannelsen til hjemmehjælper og senere social- og sundhedshjælper – hvad var det centrale?

Samtlige interviewede: Generelt mener alle deltagere, at det var spændende at være på skole og lære en masse teori bl.a. ergonomi, samfundsfag og psykologi, selv om det var meget lidt, man egentlig lærte om psykologi.

Lærerne var meget venlige og imødekommende, men der var også en række fag, der blev oplevet som irrelevante eller i hvert fald lå langt fra, hvad der er brug for i praksis. Man oplevede også god elevfællesskaber, som fik betydning for det efterfølgende arbejde.

Men når man ser lidt nærmere på skoleopholdet, var der en række problemer, som hovedsageligt var mellem teori og praksis. På skolen lærte man en del om regimer, hvordan man skulle løse opgaverne korrekt, men når man så var i praktik, oplevede man enten, at det man havde lært ikke holdt i praksis eller også, at man ude i ”marken” løste opgaverne på en helt anden måde. Man oplevede en pæn distance mellem skolestof og praksis i praktikforløbene.

Ofte skete der det, at når man rejste den problematik i skoleforløbene, blev det ikke taget tilstrækkeligt seriøst af lærerne. Man fik at vide, at man skulle gøre sådan og sådan for at løse opgaven korrekt, og der var ikke en ønskelig åbenhed overfor en drøftelse af forskellene på teori og praksis. For de fleste af deltagerne resulterede det i, at man ”sagde ok, det må de selv om, så må jeg finde ud af det, når jeg kommer ud i virkeligheden”. Man lærte at ”lægge et filter ind og tage det, man mente at kunne bruge og glemme resten”.

I dag er det nok lidt anderledes. Her oplever man ikke bare forskelle men decideret praksischock, og det får flere til at kvitte uddannelsen og faget helt. Man kan vel godt sige, at lærerne, hvor søde og teoretisk dygtige, de end er, kender for lidt til de faktiske vilkår ude i praksis. Meget af det lærte er der simpelthen ikke tid til at udføre, eller også er de konkrete og praktiske vilkår ikke til det. På den led har alle deltagerne oplevet at have lært noget bestemt og så alligevel gjort, hvad de fandt bedst ude på arbejdspladserne. Det har nok betydet, at man inderst inde, når man blev undervist på skolen, sagde ja, ja til sig selv velvidende, at man ville gøre anderledes i praksis og bygge videre på egne eller kollegers erfaringer. Uanset om de teoretisk var forkerte eller ikke hensigtsmæssige. Man mener også, at det har været praktikken man fik mest ud af sammen med den mere instrumentelle undervisning så som korrekt udførelse af tunge løft, venderegimer mv.

Men trods modsætningerne og de manglende sammenhænge mellem det lærte på skolerne og praktikforløbene er alle enige om, at det var spændende at være på skole og lære nyt og være i helt nye omgivelser og i en anden kultur. Flere kunne godt tænke sig, at de havde lært noget mere i samfundsfag, da de jo skal agere blandt mange forskellige borgere fra vidt forskellige lag i samfundet. Det er vigtigt at kunne udføre sit arbejde i alle samfundsgrupper.

Man kunne også ønske sig en større åbenhed overfor elevernes praktiske oplevelser, så det kunne blive et krav, at lærerne skulle mere ud i praksis og justere undervisningen. Man er godt klar over, at læreplanerne vedtages af instanser over lærerne, men de nødvendige ændringer skal vel gå igennem lærerne, var der enighed om.

E.

Er I stødt på udfordringer (faglige og personlige) i jeres konkrete arbejde, og hvordan har I løst dem, hvis I har løst dem?

Samtlige interviewede: Først og fremmest drejer det sig om et hårdt fysisk arbejdsmiljø, som man kan have svært ved at løse i det daglige. Det drejer sig ofte om tunge løft, vrid eller om, at man møder en lidt respektløs holdning, når man påpeger de fysiske problemer eller udfordringer med borgere, der udviser komplekse problemer både fysisk og psykisk.

Oftentimes må man selv finde på løsninger, fordi det langt fra er sådan, at man kan få støtte fra lederen, og hvad man kan og må et sted, må man ikke et andet sted. Det opleves som et gennemgående problem, at der ikke er ensartede forhold og regler. Den ene gang efter den anden havner man der, hvor ikke helt ved, om man gør det rigtige. Ikke fordi man ikke vil løse opgaverne, men det er for tit, at man får en opgave, som man måske ikke er helt fortrolig med. Enten har man ikke fået oplæring eller også har den været meget hurtig og overfladisk. Men igen afhænger det meget af hvilken leder, man arbejder under. Det giver en slags underliggende usikkerhed.

Man har en oplevelse af, at man som "hjælper" i perioder godt må løse en række opgaver alene, fordi der mangler assistenter samtidig med, at man ikke får den nødvendige kompetenceudvikling. Det er selvfølgelig dejligt at få flere kompetencer og lov til at udføre mere komplekse opgaver. Det er ikke i sig selv et problem, men det bliver et problem, hvis oplæringen ikke følger med, eller hvis man kun må udføre opgaverne, når enten sygeplejersker eller assistenter ikke har tid. Så er man jo ikke formelt godkendt til at udføre opgaverne, og det skaber, om man vil det eller ej, en vis form for utryghed. Den afføder også en vis form for informel kultur, hvor man går lidt og putter

med, hvad man kan eller gør, fordi opgaveløsningen så bliver meget personbunden.

Det opleves også som et problem, at der ikke udvises den nødvendige respekt for arbejdsmiljøreglerne. Og det gælder både ledere og kolleger. Når det passer ind i ens kram, er det ikke ualmindeligt, at man tilsidesætter de gældende arbejdsmiljøregler og arbejdstidsregler. På det område hersker der et vist anarki, som alle i virkeligheden lider under, og ingen får rent faktisk det problem løst. Heller ikke ledelsen.

Det gennemgående problem er nok, at der er for stor afstand mellem det, man må og skal officielt og det, man gør eller bliver nødt til at gøre for at få dagligdagen til at hænge sammen. Det er sjældent, at det er en konkret borger, der skaber problemer. Problemerne er oftere forårsaget af mangel på klare regler i dagligdagen, som alle følger, og som ledelsen håndhæver. På den måde bliver det for tit den enkelte, der står med problemer, som kan vokse en over hovedet. Og så er det, at man løser opgaverne/problemerne efter bedste beskab. Løsningerne behøver ikke være dårlige, men det bliver bare sådan, at man ikke kan drøfte dem i det åbne forum. Alle deltagerne opfatter det som et kulturproblem, som måske fylder mere, end man tænker over til daglig. Det gælder også respekten overfor arbejdsmiljøreglerne og arbejdstidsreglerne.

F.

Hvordan har I oplevet at arbejde i en offentlig organisation som ældreområdet?

Samtlige interviewede: Det har været en god oplevelse at blive beskæftiget i det offentlige på den måde, at der er orden på løn- og ansættelsesforhold. Arbejdsgiverne og fagforeningerne sikrer i det store hele ordnede løn- og ansættelsesforhold. Selvfølgelig er der smuttere. Men reglen er overordnet set de ordnede forhold.

Ikke dermed sagt, at der er ordnede forhold ude på de enkelte arbejdspladser, men heldigvis er der ganske bestemte kanaler, en sag skal igennem, og det skaber en vis tryghed. F.eks. kan det godt være, at en konkret leder ikke ved ret meget om overenskomstforhold, arbejdstidsforhold eller arbejdsmiljøforhold og flere gange overtræder reglerne, men så er der jo veje at gå for at løfte sagen op på et niveau, hvor den behandles efter reglerne. Det var nok ofte et problem ude i den private sektor, at man ikke helt havde kendskab til det overordnede system.

Man er også enige om vigtigheden af en vis jobsikkerhed. Det er sjældent, at nogen afskediges på grund af arbejdsmangel, og man bliver ikke afskediget sådan helt vilkårligt. Her træder reglerne også i kraft. På den led giver det en tryghed i ansættelsen. Det samme gælder ved sygdom. Det er opfattelse, at ledelsen strækker sig langt, før man afskediger nogen, der er sygemeldte. Det er måske også mere legalt at være sygemeldt end ude på det private arbejdsmarked. Måske lidt for legalt nogen gange.

Når man siger, at der hersker ordnede forhold, som man er tilfredshed, tænkes der først og fremmest på de overordnede ansættelsesforhold. Der tænkes ikke på selve organisationen. Ude på de enkelte arbejdspladser hersker der ofte noget rodede forhold, men det skyldes måske, at man hele tiden er i gang med nye organisationsændringer. Man oplever generelt, at der sættes mange projekter eller strukturændringer i gang, hvor der for det første gives for lidt information, og hvor man for det ofte oplever, at det igangsatte ikke fuldføres. Det opleves som spild af god energi. Som f.eks. når man skal forsøge med at skifte vagtlag, og så bliver det alligevel ikke til noget. Eller man informeres om, at nu skal der ske de og de ændringer, og så hører man ikke mere, og der sker heller ikke noget. Det er lidt som at være på en byggeplads.

Eller man orienteres kort om større organisationsændringer, hvor det er umuligt for den enkelte at overskue, hvad der skal ske med ens job eller ansættelsessted. Det giver i virkeligheden større uro, end man forestiller sig. Det samme gælder ved indførelse af ny teknologi eller it-systemer. Implementeringsprocesserne er alt for korte, og så kommer der den ene opdatering efter den anden, hvor det, man kunne i går, ikke er tilstrækkeligt i morgen.

Det handler absolut ikke om forandringsangst, selv om man ofte får det at vide. Det drejer sig mere om, at forandringerne gennemføres på en måde, hvor det føles næsten umuligt at få overblik. Og hvis man så spørger ind eller stiller sig lidt kritisk an, er omkvædet: ”tag nu ja-hatten på og se det positive i nye udfordringer”. Men det er lidt svært, hvis man mest af alt ønsker arbejdsro. Man skal jo huske på, at der hele tiden er små eller store omstillingsprojekter i gang. Til sidst venter man blot på, at det går over. Så, hvad skal man sige, når det gælder den overordnede planlægning af arbejdet, kan man godt opleve forholdene mindre ordnede.

G.

Oplever I, at jeres kolleger har haft en livsforløb, der svarer til jeres, før de kom indenfor ældreplejen, og er det noget I taler om i det daglige blandt kolleger?

Samtlige interviewede: Man er enige om, at det billede, der er tegnet af livsforløb og vejen ind i ældreplejen, ikke adskiller sig nævneværdigt fra det

generelle billede. De fleste af kollegerne har også haft andre jobs før i det private eller taget forskellige faglige uddannelser. Ofte indenfor serviceområdet.

Man er stoppet, fordi bl.a. arbejdet i detailhandlen eller eksempelvis som frisør var for hårdt. Dårlige arbejdstider og elendig løn. Så har man kendt nogen, som vidste lidt om ældreplejen eller selv arbejdede her indenfor, og som foreslog det som alternativ. Altså lidt tilfældigt. Det er kun få af deres kolleger, som direkte er gået efter at blive uddannet social- og sundhedshjælper. Det gælder nok først og fremmest de helt unge.

Så svaret er entydigt: ”Vi er alle i samme båd”. Vi og vores livsforløb adskiller sig ikke fra vores kollegers. Det bekræftes vi også i, når vi taler om fritid, familie, indkøb, opdragelse og børnenes ”karriere” osv. Det er i det store og hele et sammenfaldende billede.

H.

Hvordan oplever I forholdet til de andre faggrupper indenfor ældreplejen?

Samtlige interviewede: Der er i de sidste år sket en forbedring af forholdet til især sygeplejersker. Der har aldrig været de helt store problemer i forholdet til terapeuterne. Der er ikke helt det samme hierarki, som der har været tidligere, hvor man dårlig nok var i kontakt med en sygeplejerske. Vi er i dag mere som en slags samarbejdspartnere.

Og alligevel kommer det frem, at det ofte er social- og sundhedshjælperen, der skal rydde op efter sygeplejersken ude ved en borger. Og man tænker: ”Er de for fine til at rydde op efter sig, eller tænker de slet ikke over det”? ”Men de er søde til at anerkende vores arbejde, hvad de ikke var tidligere”.

Men det ændrer ikke ved, at man ofte får en oplevelse af, at sygeplejersker og andre ”højere oppe” ikke helt stoler på vores faglighed. F.eks. skal alt, hvad vi foretager os i forhold til en borger, godkendes af en borgerkonsulent og ofte udarbejdes dokumentationen sammen med en sygeplejerske eller terapeuter. Eller også det suverænt dem, der gør det. De er også bedre til at skrive. Så oplever man, at man reelt ikke får anerkendt sin faglige kunnen og kompetence. Vi ved jo godt, hvad der skal gøres. Men vi må ikke, før handlingerne er godkendt af en borgerkonsulent. Og da anmodningerne skal være udfyldt meget præcist, er det tit mere sikkert at få en sygeplejerske til at skrive anmodningen.

Det kan godt opleves som om, man skal spørge om lov til at gøre noget, der er fagligt indlysende, og som man er kompetent til at vurdere. For at sige det rent ud, er det pisse irriterende og lidt nedgørende. Selv om det er systemet, der er skruet sådan sammen, det ved vi godt, så påvirker det altså forholdet til dem, der bestemmer. Og mange gange kan der gå rigtig lang tid, før en anmodning imødekommes. I de tilfælde finder man så på alternativer, så opgaven alligevel løses. Men det er ikke i orden, og det skaber frustrationer, og tit bliver man ked af at blive mindet om, at man i systemet ikke har tillid til vores faglige bedømmelser. Men så makker man ret, for der er grænser for, hvor mange kampe, det er klogt at gennemføre på en dag. Håber de unge lykkes med at ændre forholdet.

Ofte bliver det sådan, at man klinger godt med nogen sygeplejersker og borgerkonsulenter/visitatorer, og så er det dem, man henvender sig til. Reelt løser det ikke problemet, men man springer over de formelle barrierer. Så vi lærer også at "kringle" formuleringerne, så vi får det, vi har anmodet om, og her kan vi god hjælp af sygeplejersker og terapeuter, for de er bedre til at formulere sig "korrekt" efter kravene end, vi er.

Ja, det kan godt være belastende at skulle igennem "hele møllen", og så gør man, som man selv finder bedst. Måske nogen gange handler på grænsen til, hvor ens formelle kompetencer går eller lige lidt over. Det gælder jo også med kørelisterne. Skulle de overholdes til punkt og prikke, ville hele arbejdet gå i stå. Så der "kringler" man også lidt. Men det er stadigvæk frustrerende, for alt i alt opleves det ikke, at man har fuld tillid til vores faglige kompetencer. Så lukker man af og gør, som man plejer. Så der er jo en grænse for, hvad man kan sige til sygeplejerskerne og terapeuterne uden, at man sådan er meget bevidst om det i dagligdagen. Det er jo sådan, det er.

Det er sådan set, først når man kommer til at tale om det, sådan som vi gør nu, at man kan mærke, hvor frustrerende og "pisse irriterende" det egentlig er ikke som noget naturligt at få godkendt sin faglighed. Og det skaber måske nok alligevel en lille afstand til dem højere oppe i hierarkiet. Men den har været større før. På den anden side kan det ind imellem være meget trygt at samarbejde med sygeplejersker eller terapeuter, når man skal søge nye eller ændrede ydelser til en borger hos borgerkonsulenter. De kan hjælpe en og sikre ens ryg, og så har de også ansvaret. Så ja, der er en slags konflikt mellem frustrationen over, at de andre faggrupper ikke helt har tillid til vores faglighed og på den anden side trygheden ved samarbejde med, "der ved noget mere eller bedst". Det er både godt og skidt.

I.

Kender I de andre faggruppers arbejdsområde, og ved I noget om, hvordan de oplever jer?

Samtlige interviewede: Umiddelbart oplever man en vis anerkendelse af faggruppen. Man får ofte ros fra sygeplejerskerne og får at vide, at man er dygtige og gør meget "ude i marken". Flere har dog den bemærkning, at det også godt kan opleves nedladende. Man oplever det lidt som om, man først gør det godt, når nogen fra faggrupperne højere oppe i hierarkiet har godkendt det og givet en ros. Man kan opleve det, som om de andre faggrupper ikke helt har tillid til vores faglighed og evne til at bedømme opgaverne og deres løsning. Men det er ikke noget, der tænkes så meget på i det daglige.

Tidligere kunne sygeplejerskerne godt handle arrogant overfor hjælperne, men sådan er det ikke helt længere. De tager os ofte med på råd. Det er dog lidt uforståeligt, at "hjælpernes" arbejde skal tælles på minutter, hvad der ikke gælder for sygeplejerskerne og terapeuterne. Kan måske tænkes, at det er, fordi man ikke helt tiltror "hjælperne" evnen til selv at forvalte arbejdet og løsningen af opgaverne. Men det er nok ikke sygeplejerskerne og terapeuterne, der tænker sådan. Det er nogen højere oppe i systemet. Akademikerne og konsulenterne. De mener nok, at de er klogere end os eller ved bedre, hvorfor det også er i orden, at man kontrollerer os. Det er svært at sige.

Men hvorfor får man ros? Det skulle, jo ikke være nødvendigt, når man arbejder ud fra sin faglighed. Er det fordi, man ikke helt forventer, at vi kan finde ud af det selv. Måske er det sådan? Det er systemet, og så må man indordne sig. Det er jo også samfundets syn på os, når altid i TV omtaler os som "sosuer", som om vi bare er en grå masse. Og vi fremstilles altid i konkrete situationer, hvor det ser ud til, at vi kun ordner alt det praktiske som at vande blomster, eller hjælpe til i spisesituationer osv. Så det opleves måske af mange, at vi ikke kan andet, fordi få ved, hvad vi egentlig laver.

Hvorfor det er sådan, skyldes måske, at de forskellige lag i hierarkiet altid oplever, at de er klogere end dem under, og det kan være grunden til, at man ikke altid har tillid til vores faglighed. Det opleves umyndiggørende i mange situationer. Men det er som sagt ikke noget, vi tænker på i det daglige. Man er jo i et system, og her er det ikke "hjælperne", der bestemmer. Måske gør det også os lidt sårbare overfor stærke pårørende, som er meget kontrollerende og nok skal vide at gøre opmærksom på afvigelser fra skemaerne. Selv om de er fornuftige.

Alle interviewede er dog trods mange usikkerheder enige om, at de andre faggrupper ikke ser ned på "hjælpergruppen", når man ved, hvad "hjælperne"

laver. Det er systemet, der virker umyndiggørende, og så kan synet virke nedladende, selv om skellene mellem de forskellige niveauer i hierarkiet er blevet planlagt ud de sidste år, og det tværfaglige arbejde blevet bedre.

J.

Har I en opfattelse af en særlig hjælperkultur – dvs. en bestemt måde at være sammen på, tale på, fælles værdier mv., og oplever I, at den adskiller sig fra andre faggruppers?

Samtlige interviewede: Om gruppen har en særlig kultur? Det har den vel nok. F.eks. taler vi meget og meget højroset hen over bordet, når vi sidder og spiser. Vores måde at tale på er ofte også meget springende og bundet sammen af halve sætninger. Nok fordi man er sikker på, at de andre forstår, hvad man siger. På den måde bliver vores måde at tale sammen på også indforstået. Ikke noget vi sådan er bevidst, men det er sådan det kører. Vi har jo ikke meget tid sammen, og der skal afleveres mange informationer, eller vi skal have meget at vide om børn, familie, nye brystoperationer eller hvad det nu måtte være.

F.eks. har elever og de andre faggrupper svært ved at finde sig til pas i vores grupper. Sygeplejersker og terapeuter spiser ofte for sig selv på trods af, at der ikke er faste pladser. Måske har de også noget, de lige skal dokumentere. Når vi tænker over, har vi også en slags kodesprog, som vi også bruger, når vi taler om borgerne og det kliniske. Når vi taler om borgere, bliver det ofte: ”du, ved ham med foden, eller hende den benamputerede der og der henne”, og så ved hele gruppen, hvem man taler om. Der bliver ikke talt så formelt og måske korrekt om borgerne. Men grunden til det, er jo også, at vi alle kender områderne, hvorfor vi også med de samme forstår de halve sætninger eller lidt ukurante formuleringer. Det ligger lige for at aflevere en hel masse meldinger, mens man er på vej ud af døre ”med klappen i munden”. (sammenlagt rugbrødsfad).

Vi er også meget opmærksomme på kropssproget både, når vi er sammen borgerne men også med hinanden. Lige meget hvor meget vi taler og taler højt og i øst og vest, betyder kropssproget rigtig meget. Så på en eller anden måde er vores måde at tale sammen på meget bundet til et fælles kendskab til det nære. Vi griner og pjatter også en del over noget, nogen har oplevet, for ofte kender vi situationerne eller personerne, det handler om.

Man skal jo huske på, at vi er praktikere. Vi løser mange forskellige problemer på en dag og ofte på en gang. Så vi har altid gang i flere ting, og der er ikke

altid tid til at tænke det hele igennem. Her kan man ikke stoppe op ved procedurerne, hvis de nu ikke virker, eller situationen kræver noget andet. Vi er jo vant til at arbejde sådan. Måske oven i købet at leve sådan. Opgaverne skal løses og videre til næste vers.

Ofte er det sådan, at vi kender borgerne så godt, at vi kan huske alle deres navne og vaner. Vi skriver det bare ikke ned. Vi har det i hovedet. Også selv om der kan gå måneder, hvor man ikke har med den og den borger at gøre. Derfor kan vi også meddele os til hinanden i koder, der refererer til den enkelte borgers særheder/karakteristika.

Vi gør faktisk tingene og taler sammen, som vi altid har gjort, og ind imellem kan det lidt opleves som et gammelt ægteskab, hvor tingene heller ikke siges fuldt ud, for det er ikke nødvendigt. Der er nok en del af det samme privatsprog i vores kollektiver/grupper som i vores liv udenfor området.

Eksempelvis sidder en af deltagerne i et forbedringsudvalg, men sidder der ikke mere, fordi det ikke er til at holde ud, at alt skal tænkes ind i bestemte procedurer og målhierarkier, som det hedder. Man kommer ingen vegne. Det kræver vist nok et bestemt temperament. Man tænker ikke så meget i faste strukturer, og vores sprog er mere fortællende – narrativt hedder det vist. Vi bruger ikke så mange af de ”fine ord”, som kan sætte det hele på plads. Vi fortæller historier i stedet for. Vores sprog er på en måde meget bundet til et bestemt område eller bestemte situationer. Vi går kolde, når de begynder på deres procedure- og målforløb.

I det daglige er det ikke den formelle og korrekte kommunikation, der præger samværet. Vores sprog kan kaldes uformelt.

Man har været vant til at løse problemer/opgaver altid ud fra det for hånden værende søms princip, og det præger os også i arbejdet. Vi oplever et problem og handler og somme tider ikke helt efter bogen. Det gør selvfølgelig også, at vi ind imellem kan være sårbare, og derfor er vi gode til at dække hinanden af. Det opleves måske som et stort omsorgsgen, men det har nok mere at gøre med, at vi dækker hinanden af overfor en mulig kritik. For man oplever ofte at skulle bevise, at man har gjort det rigtige og gjort det korrekt. Og tænk hvis blev taget i at udføre opgaver lidt uortodokst. Så om vi har specielle værdier, der adskiller sig fra andre grupper, er svært at sige. Men vi har nok en slags korpsånd, hvor vi slår ring om hinanden – også selv om vi ind ad til kan være meget uenige og næsten rive håret af hovedet på hinanden.

K.

Hvordan oplever I at blive informeret om og introduceret til nye opgaver og nye måder at organisere arbejdet på?

Samtlige interviewede: Det er sjældent, at man får en grundig information, når der skal ske ændringer i organisationen eller indførelse af ny teknologi eller ændret praksis indenfor et område.

Det er ikke sådan, at der ikke udsendes informationsskrivelse, for det gør der. Men ofte udsendes lang tid før, at ændringerne sættes i værk, og så har alle glemt alt om de nye tiltag. Og pludselig skal de gennemføres næsten over en nat. Selv om man modtager information om, hvad der skal ske, er det sjældent, at man får forklaret de bagved liggende begrundelser. Man spørger så ofte sig selv om, hvorfor de og de ændringer skal gennemføres. Det er jo værd at huske på, at der gennemføres rigtig mange ændringer i løbet af forholdsvis kort tid.

Både i forbindelse med den sidste store organisationsændring og flere af de foregående fik vi informationen meget sent og kunne slet ikke overskue konsekvenserne. Man fik heller ikke forståelige begrundelser. De kan være rigtige, men man får dem ikke forelagt til drøftelse.

Det betyder også, at introduktionen enten er meget forhastet eller meget nødtørftig, og så skal man igen til per erfaring at tilegne sig nye måder at gøre tingene på. Det tager altså tid. Ofte for lang tid. Det er som om dem, der har udarbejdet ændringerne, er så indforstået med omfang og dybde, at de tror, at alle andre også kan overskue ændringerne og ikke mindst se fornuften i dem. Og sådan er det ikke altid. Når man så brokker sig, får man at vide, at man skal være omstillingsparat og tage "ja-hatten" på. Som om man er modvillig. Det drejer sig om at forstå det nye, og hvorfor det skal indføres.

F.eks. da man indførte Cura (journal- og dokumentationssystem), fik alle da godt nok en kortere eller længere introduktion og oplæring. Men man fik ikke meget at vide om, hvorfor systemet skulle indføres. Så alle fik lidt at vide hver især, men samlet set blev der ikke opbygget en samlet forståelse af begrundelserne for systemet og funktionsmåde. Det har man døjet med i flere år. Nogen kan huske, at det blev forbundet med Fællessprog 3. Andre, at det skulle forbedre kommunikationen mellem lægerne og ældreområdet. Samtidig gennemføres den ene opdatering efter den anden, og hvis man så ikke selv opdateres, står man der og ved ikke helt, hvad man skal gøre. Ofte foregår opfølgningen midt i arbejdet, og så er det ikke altid, at det lærte hænger ved.

L.

Har I fået flere kompetencer og efteruddannelse i takt med ændringerne?

Samtlige interviewede: Her er det overordnede svar, ikke mange. Man kommer sjældent på kurser. Det er der ikke tid til. De fleste har ikke været på kursus i flere år. Det meste af kompetenceudviklingen og efteruddannelsen foregår via sidemandsoplæring, og ofte er den meget presset. Man oplever ikke en systematisk efteruddannelse eller formel kompetenceopfølgning.

Når man anmoder om at komme på et bestemt kursus for at forbedre sine kompetencer i forhold til nogle helt konkrete opgaver i dagligdagen, er svaret for det meste, at man ikke kan undværes i plejen. Så det bliver for det meste til sidemandsoplæring. Enten af sygeplejersker eller terapeuter. I situationer også af assistenter eller andre ”hjælpere”.

M.

Hvordan oplever I jeres families og omgivelsernes syn på jeres arbejde og hele Social- og sundhedsområdet – har det ændret sig?

Samtlige interviewede: Hvis der er sket en ændring, som de fleste af deltagerne er lidt usikre på, så skulle det være, at de har fået mere forståelse for jobbet. Men ellers er det ikke noget, man går op. Det sker faktisk kun, når der i pressen er fokus på området. Ved skandalesager og lignende.

N.

Hvordan har I oplevet hinanden i de tre aldersgrupper gennem interviewforløbet?

Samtlige interviewede: Det gælder for alle, at man er noget forundret over, at forskellene mellem de tre aldersgrupper ikke er større. Hos ”de gamle” havde man forventet større forskelle i forhold til den yngste gruppe bl.a. på grund af ændret uddannelse og ændrede vilkår i organisationen. Men det med

tilfældigheden – altså at man tilfældigt er havnet indenfor området – er åbenbart et gennemgående træk.

Man er lidt uforstående overfor, at nogen med studentereksamen alligevel havner indenfor området. Når nu man har så mange muligheder for at læse videre, få bedre jobs og tjene mere, kan det være vanskeligt at forstå, hvorfor man så alligevel vælger at blive Social- og sundhedshjælper. Men de deltagere, der har studentereksamen, eller som har gået i gymnasiet havde heller ikke forestillet sig at arbejde indenfor område. Men mange tilfældige omstændigheder og det forhold, at flere i omgangskredsen arbejdede indenfor ældreområdet, har været medvirkende faktorer til, at man alligevel havnede indenfor området.

Man konkluderer fælles, at lighederne mellem de tre generationer overgår forskellighederne, og i det daglige tænker man heller ikke over forskellene.

O.

Hvad kunne I tænke at gøre anderledes indenfor ældreområdet?

Samtlige interviewede: Det kan siges meget kortfattet: mere tid til at udføre arbejdet. Genindførelse af ”hjælpernes” selvstændighed og eget ansvar. Mindre kontrol. Involvering i planlægninger og hele forløbet, når noget nyt skal gennemføres, så man både kender begrundelser, tids- og implementeringsforløb og ens egen rolle og funktion. Større autoritet i hierarkiet både overfor de nærmest overordnede og længere oppe i systemet.

Og mest af alt større arbejdsro og af den grund mindre stress.

P.

Har I være med til eller har I kendskab til, at repræsentanter for social- og sundhedshjælperne er fremkommet med udviklingsforslag eller ændringsforslag til nogen, der har deltaget i udviklingsarbejde?

Samtlige interviewede: Man kan samlet kun pege på et enkelt tilfælde, hvor en ”hjælper” har deltaget i udviklingsarbejde fra start til slut udenfor det nære

arbejdsområde – i kollektivet eller gruppen. Flere har siddet i følgegrupper men ikkedeltaget i selve udviklingsarbejdet.

Q.

Ville I vælge jobbet i dag, hvis I havde andre muligheder?

Samtlige interviewede: Hovedparten ville vælge et andet job eller uddannelse, hvis der konkret var mulighed for det. Ikke fordi man ikke kan lide det konkrete arbejde. Det kan man. Men man er træt af systemet og hele systemkulturen, hvor man ikke spiller den rolle, som ens arbejde berettiger til.

Slut på fjerde og sidste interview.